BRIDGES

รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ว่าด้วยอนาคตการศึกษาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเทศไทย

กันยายน 2562

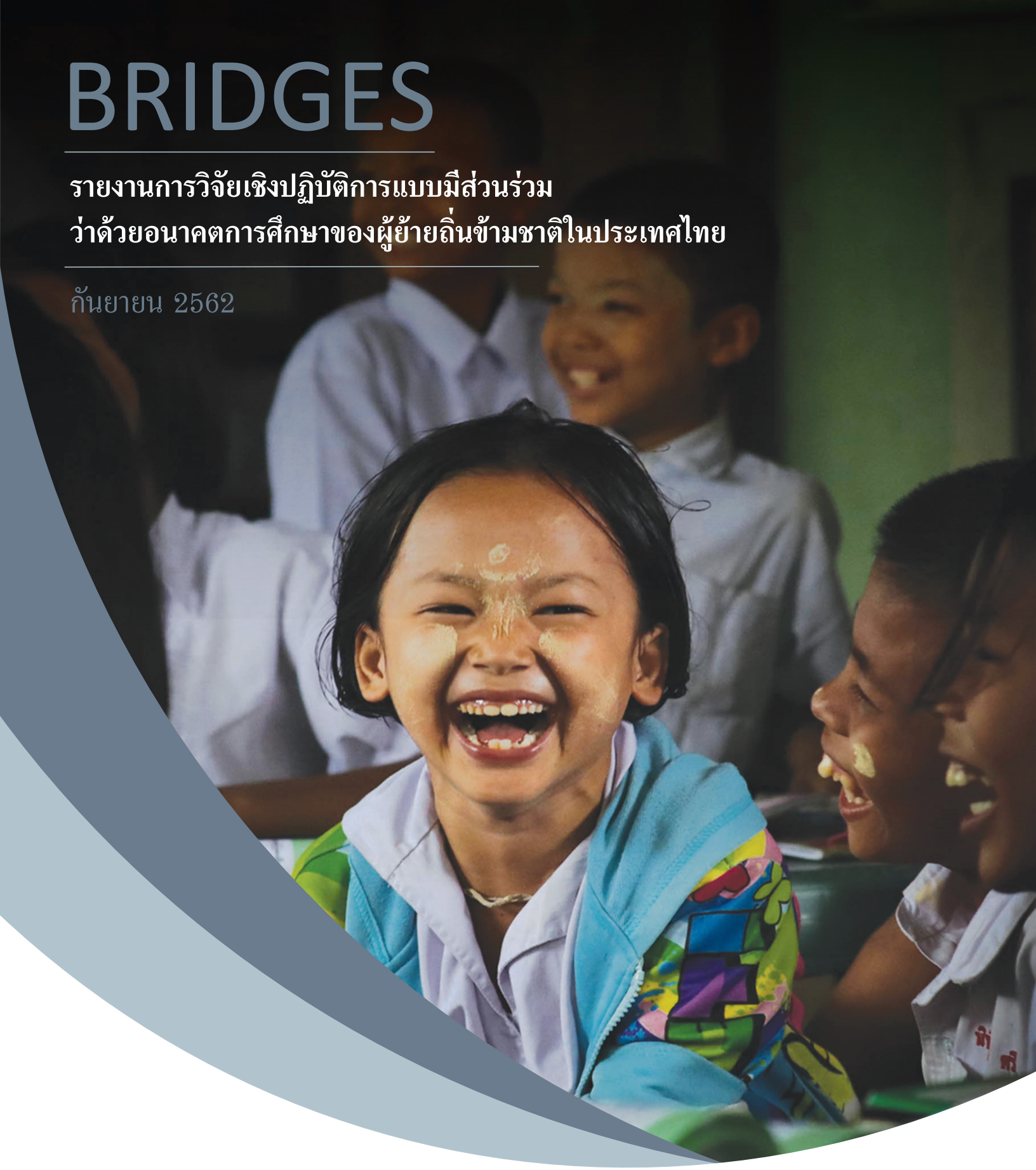

B.M.W.E.C
Release the Potential

help without frontiers มูลนิธิชวยไรพรมแดน

Teacher FOCUS Myanmar

BMTA

มูลนิธิสายใยเยาวชน Youth Connect Foundation

Marist Asia Foundation
มูลนิธิ มาริสต์ เอเชีย

รายงานวิจัยฉบับนี้เป็นความร่วมมือระหว่าง

TeacherFOCUS Myanmar
Help without Frontiers Thailand Foundation (HWF) มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน
Burmese Migrant Workers' Education Committee (BMWEC)
Migrant Education Coordination Center (MECC)
Youth Connect Foundation Thailand (YCF)
Burmese Migrant Teachers' Association (BMTA)
Marist Asia Foundation (MAF)

บรรณาธิการ :
Greg Tyrosvoutis

ผู้ประสานงานการวิจัย :
Wirachan Sirisanti

คณะวิจัย :

Naing Win, TFM
Tin Zar, TFM
Nwet Nwet Win, TFM
Naw Th'Blay Moo, TFM
Naw Nay Yu Paw, TFM
Pan Wut Yee Min, YCF
Cho Nwe Soe, YCF
Nay Chi Win, BMTA
Mi Nway, BMTA
Zin Min Kyaw, BMWEC
Gler Mu Taw, BMWEC
May Thazin Oo, MAF

ศิราพร แก้วสมบัติ, HWF
Eva Maria Munck, HWF
Alix Fontaine, HWF
Saw Lar Bar Tun, HWF
Chu Wai Wai Zaw, HWF
Kyar Htay, HWF
Tom Somchai, HWF
Yoon Htar Aein, MECC
Khanongrit Singhabut, MECC
Frank Bird, MAF
Mary (Htet Pyie Pyie Khine), MAF
Prasit Rugklin, MAF

กิตติกรรมประกาศ

รายงานวิจัยฉบับนี้มีชื่อภาษาอังกฤษว่า BRIDGES **ซึ่งหมายถึงสะพานเชื่อมเส้นทางทั้งหลาย**

ชื่อภาษาอังกฤษของรายงานฉบับนี้ มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเด็ก ๆ ทุกคนจำเป็นจะต้องได้รับการศึกษา เพื่อที่จะนำพาพวกเขาไปสู่โอกาสต่าง ๆ ในอนาคต ดังนั้นสะพานเชื่อมเส้นทางด้านการศึกษาสำหรับเด็กแต่ละคนนั้นอาจมิใช่สะพานเดียวกันหรือสะพานที่มีลักษณะเหมือนกันเสมอไป

ตามนโยบาย “การศึกษาเพื่อปวงชน” ของประเทศไทย ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะเกิด ณ ฝั่งใดของเส้นขอบแดน หรือไม่ว่าเป้าหมายของเด็กเหล่านั้นคือการฝึกวิชาชีพ หรือเพื่อได้ศึกษาต่อ ตามคำกล่าวของ John Dewey ที่ว่า “เป้าหมายของการศึกษาก็คือการที่จะทำให้บุคคลนั้นได้ศึกษาต่อ เขาทุกคนต่างมีโอกาสที่จะได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม”

สำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ หากนิยามคำว่า “บ้าน” คือพวกเขาเป็นเด็กที่อยู่ในความเสี่ยงกับการที่จะไม่ได้รับการศึกษา หรือไม่สำเร็จการศึกษาเนื่องจากต้องออกกลางคัน หรือถูกแสวงประโยชน์ ถูกละเมิดทำร้าย ถูกทอดทิ้ง และไม่มีข้อมูลในระบบฐานข้อมูลรวมทั้งโครงสร้างของประเทศต้นทางของตน

จากรายงานการติดตามผลการศึกษาทั่วโลก (Global Education Monitoring Report) ขององค์การ UNESCO ปี พ.ศ. 2562 Migration, Displacement and Education – Building Bridges, not Walls แสดงถึงความตระหนักในอันตรายดังกล่าวด้วยอัตราการอพยพย้ายถิ่นฐานที่พุ่งสูงที่สุดตั้งแต่เคยมีมา “หากจะกล่าวถึงการสร้างเส้นทางสู่การศึกษาที่ได้รับการรับรองคุณวุฒิแล้วไม่มีหนทางใดเลยที่ออกแบบไว้ให้ใช้กับเด็กข้ามชาติได้เหมือนกันทุกคน” (Purkey and Irving (2019), Forced Migration Review)

คณะวิจัยและบรรณาธิการรายงานการวิจัยฉบับนี้ขอขอบคุณ ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารศูนย์การเรียน ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง นักเรียน และผู้เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนในการสนับสนุนช่วยเหลือและมีส่วนร่วมกับโครงการนี้ รวมทั้งขอขอบคุณ คุณพงศกรณ์ ทองคำ ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษา สพป.ตาก เขต 2 คุณกันยารัตน์ บุญมาลีรัตน์ ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพป.ตาก เขต 2 ว่าที่ร้อยตรี ธวัชชัย แสงแปลง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านแม่สละ สพป.ตาก เขต 2 คุณ Louisa Gilder และคุณ Mary Ellen Gilder สำหรับความช่วยเหลือด้านบรรณาธิการของรายงานฉบับนี้

เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ข้อค้นพบของการวิจัยนี้จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สะพานเชื่อมทางการศึกษาใหม่ ๆ การเสริมความเข้มแข็งให้แก่สะพานที่มีอยู่ และการพัฒนาทางเลือกทางการศึกษาให้ตอบสนองต่อความจำเป็นอันหลากหลายของเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ครอบครัว และครูของพวกเขาที่ทำงานในประเทศไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อมูลและสิทธิในการผลิตซ้ำ :

ภาพปก : Naing Win
© TeacherFOCUS Myanmar 2019
www.teacherfocusmyanmar.org

Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-NC-SA 4.0)

ในการใช้เนื้อหาของรายงานฉบับนี้ ผู้ใช้ยอมรับเงื่อนไขการใช้ที่ระบุไว้ใน CC BY-NC-SA 4.0 สำหรับการอ้างอิงและอนุญาต
ดูรายละเอียดฉบับเต็มที่ : https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

ข้อมูลสำหรับการอ้างอิง :

Tyrosvoutis, G. (2019). Bridges: Participatory action research on the future of migrant education in Thailand. TeacherFOCUS Myanmar.

ทัศนคติและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในรายงานฉบับนี้ อาจมิได้สะท้อนถึงนโยบายและความคิดเห็นในภาพรวมของหน่วยงานที่มีส่วนร่วมในการวิจัยนี้

สารบัญ

1. สรุปย่อ 6
2. บริบท 12
3. ระเบียบวิธีวิจัย 17
4. ข้อค้นพบ 18
    4.1 คุณภาพการศึกษา 18
        4.1.1 คุณภาพการศึกษา 18
        4.1.2 ปัญหาและอุปสรรคของการศึกษา 21
        4.1.3 คุณภาพของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ 24
    4.2 การเป็นที่ยอมรับ 26
        4.2.1 การรับรองครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการ 26
        4.2.2 คุณวุฒิทางการศึกษาที่เป็นที่ยอมรับ 27
    4.3 การเข้าถึงการศึกษา 29
        4.3.1 การสมัครเข้าเรียน 29
        4.3.2 การออกกลางคัน 33
        4.3.3 อุปสรรคขัดขวางการเข้าถึงการศึกษา 36
    4.4 ความยั่งยืน 38
        4.4.1 เอกสารแสดงตนและความเสี่ยง 38
5. ข้อจำกัดในการงานวิจัย 41
6. สรุปผลการวิจัย 42
7. ข้อเสนอแนะ 44
    7.1 คุณภาพการศึกษา 44
    7.2 การเป็นที่ยอมรับ 45
    7.3 การเข้าถึงการศึกษา 45
    7.4 ความยั่งยืน 47
8. เอกสารอ้างอิง 48
9. ภาคผนวก 50

1. สรุปย่อ

โอกาสทางการศึกษาของเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้พัฒนาเปิดกว้างขึ้นมาก นับจากงานวิจัยขององค์กร Save the Children และองค์กร World Education ล่าสุดเมื่อปี พ.ศ. 2558 ว่าด้วยการศึกษาเพื่อเด็กข้ามชาติ ปัจจุบันเด็กข้ามชาติส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของรัฐได้ ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติหันมาใช้หลักสูตรซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ คือ หลักสูตรการศึกษาในระบบของประเทศเมียนมา หลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศเมียนมาและหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทย ดังนั้นศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจึงได้รับวุฒิการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของรัฐได้ นอกจากนี้ พ.ศ. 2561 ประเทศไทยโดยกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีประกาศเรื่องการรับนักเรียน นักศึกษา ที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทยให้สามารถเข้าโรงเรียนไทยได้อีกด้วย

ถึงแม้ว่ามีความก้าวหน้าในประเด็นดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วนั้น เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเทศไทยจำนวนมากกว่าครึ่งก็ยังคงมิได้เข้าสู่ระบบการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยและ Migrant Working Group (2562) คาดการณ์ว่า ยังมีประชากรเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ไม่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษามากกว่าสองแสนคน ด้วยเหตุที่ประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเข้ามาในประเทศไทยได้เพิ่มจำนวนขึ้นมากในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้ความต้องการในการเข้าถึงการศึกษาเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ยังคงมีอีกหลายประเด็นที่จำเป็นต้องได้รับการผลักดันต่อในการจัดการศึกษาให้ทั่วถึงและเท่าเทียมกัน เพื่อให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติสามารถเข้าถึงระบบการศึกษาของประเทศไทย รวมทั้งให้การสนับสนุนครูและศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติให้ได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

รายงานฉบับนี้เป็นผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR) ครอบคลุมหลายพื้นที่ซึ่งต่อยอดมาจากงานวิจัยเดิมขององค์กร Save the Children และองค์กร World Education ในปี พ.ศ. 2558 โดยโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้มุ่งศึกษาทัศนคติของ ผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ครู บิดา มารดา ผู้ปกครอง และนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ทั้งในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ โดยการสำรวจภาคสนามของการวิจัยครั้งนี้มีผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด 1,763 คน จากสถานศึกษาจำนวน 47 แห่ง แบ่งเป็นศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวน 32 แห่ง และโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยจำนวน 15 โรงเรียน จาก 5 อำเภอในจังหวัดตากและจังหวัดระนอง

คุณภาพการศึกษา : เพื่อการศึกษาที่ทั่วถึงสำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ควรมีทั้งศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยควบคู่กันไป

“นักเรียนข้ามชาติส่วนใหญ่ที่ครูเคยสอน ล้วนแต่มีความพยายามมาก และมีผลการเรียนที่ดีกว่าเด็กไทยด้วยซ้ำ”

ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย อ.ท่าสองยาง จ.ตาก

ผลการค้นพบประการแรกนำไปสู่ภาพในเชิงบวกกล่าวคือนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุว่าตนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพดีแล้ว บิดามารดาของนักเรียนจำนวนมากก็มีความพึงพอใจกับการเลือกสถานศึกษาให้แก่บุตรของตน อีกทั้งยังเชื่อว่าสถานศึกษาปัจจุบันของบุตรนั้นจะมอบโอกาสในอนาคตที่ดีที่สุดได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อสอบถามว่าความรู้ในภาษาใดจะมีความสำคัญต่อความสำเร็จในอนาคตของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ คำตอบที่พบมากที่สุดในกลุ่มโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยคือภาษาไทย รองลงมาคือภาษาอังกฤษ ส่วนกลุ่มศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติพบมากที่สุดคือภาษาอังกฤษ รองลงมาคือภาษาพม่า

ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (Migrant Learning Center) เป็นสถานศึกษาที่ให้โอกาสแก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ได้ไม่ได้สมัครเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยให้เข้าถึงการศึกษาเป็นไปตามนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน

Photo credit: MAF

Photo credit: TeacherFOCUS

การเป็นที่ยอมรับ : ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีแนวโน้มจะเข้าถึงเด็กนอกระบบการศึกษาได้มากที่สุด หากแต่ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุน

ในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นผู้ให้การศึกษาในภาษาแม่อันมีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม และมีความเชื่อมโยงกับท้องถิ่นให้แก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศเมียนมาโดยตลอดมา ร้อยละ 70 ของครูในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจระบุว่าอาชีพครูเป็นเป้าหมายด้านอาชีพการงานของตน แม้ว่าตนจะยังไม่ได้รับการยอมรับหรือการรับรองอย่างเป็นทางการจากรัฐบาลใดก็ตาม ทั้งนี้ ผลการสำรวจได้ยืนยันถึงความมีประสบการณ์ การเข้ารับการฝึกอบรม และพื้นฐานทางการศึกษาที่ดีของครูเหล่านี้ได้อย่างชัดเจน

เมื่อสอบถามว่าสิ่งใดคือความต้องการจำเป็นสูงสุดของครู คำตอบที่พบบ่อยที่สุดก็คือ การได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ ซึ่งมีความสำคัญกว่าความต้องการในการเพิ่มเงินเดือน

ในขณะที่ครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ยังไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ แต่ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่เกิดขึ้นในช่วง 4 ปีที่ผ่านมา คือศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติส่วนใหญ่ได้หันมาใช้หลักสูตรที่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลเพื่อเปิดสะพานเชื่อมสู่ระบบการศึกษาของทั้งสองประเทศ โดยร้อยละ 91 ของบิดามารดาของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจมีความมั่นใจว่า พวกเขาจะสามารถพาบุตรของตนไปเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาได้ในวันที่ได้กลับคืนสู่ถิ่นฐาน

อย่างไรก็ตาม เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินับแสนก็ยังไม่ได้เข้าสู่ระบบการศึกษา ซึ่งทั้งบิดามารดาและครูล้วนมองว่าศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติคือทางเลือกทางการศึกษาที่เด็กนอกระบบการศึกษาจะเข้าถึงได้มากที่สุด ดังแผนภาพข้างล่างนี้

ทัศนคติต่อทางเลือกทางการศึกษาที่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินอกระบบการศึกษาจะเข้าถึงได้มากที่สุด

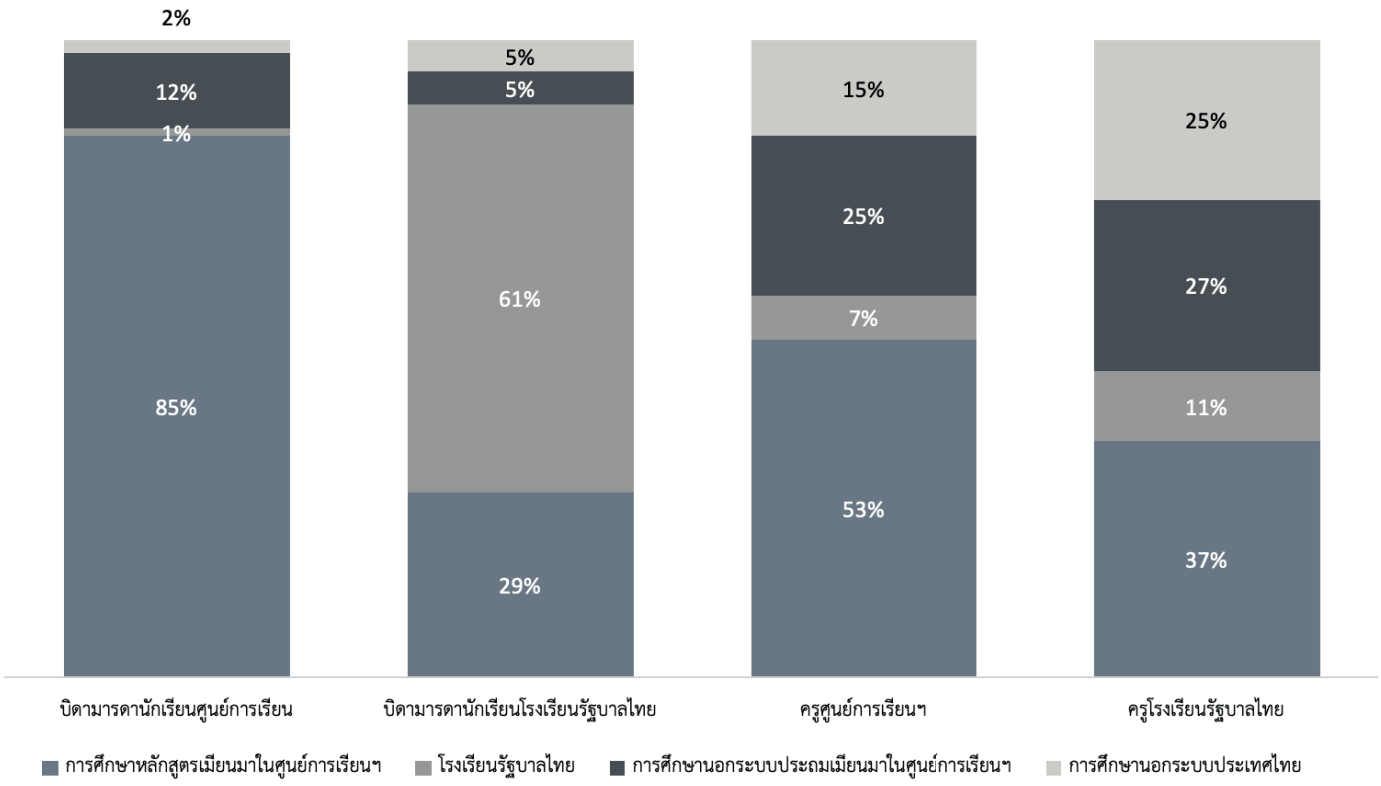

การเข้าถึงการศึกษา : ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ เข้าสู่ระบบการศึกษามิฉะนั้นผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากจะไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาได้

ผู้ที่ให้ความช่วยเหลือบิดามารดา ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ
ในการพาบุตรสมัครเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย

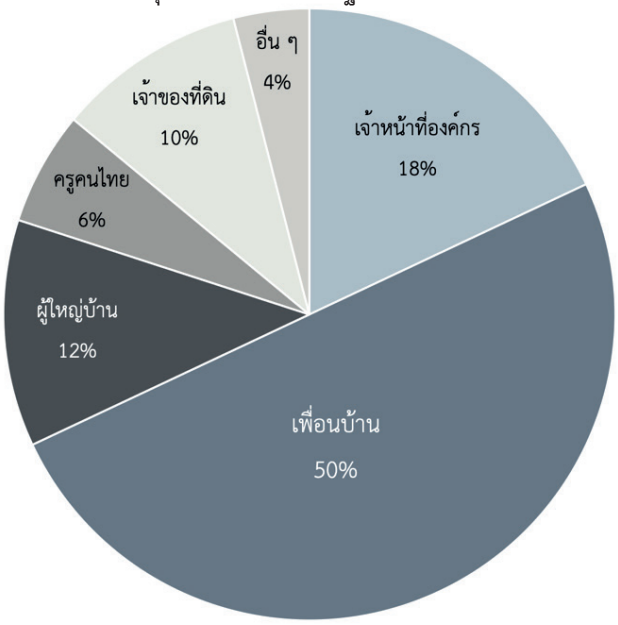

ระบบการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยซึ่งขับเคลื่อนตามนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน เป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การศึกษาอย่างทั่วถึงได้ เด็กทุกคนในประเทศไทยไม่ว่าจะถือสัญชาติใดล้วนมีสิทธิ์ที่จะได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 15 ปี หากแต่ยังคงมีอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้าถึงการศึกษาในครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมาก คือ ด้านภาษาและการไม่มีเอกสารแสดงตน โดยร้อยละ 62 ของบิดามารดา ผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุว่าตนจำเป็นต้องมีผู้ช่วยเหลือในการพาบุตรไปสมัครเข้าเรียน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่องค์กร และครูคนไทย เป็นต้น หากมีกลไกสนับสนุนบิดามารดาผู้ปกครองผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอาจจะช่วยให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเข้าเรียนได้มากขึ้น อุปสรรคดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นล้วนได้รับการกล่าวถึงในงานวิจัยอื่นและได้รับการยืนยันซึ่งปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้

อย่างไรก็ตามการเข้าถึงการศึกษาในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติซึ่งดำเนินการเพื่อการศึกษาของประชากรกลุ่มนี้เป็นการเฉพาะนั้นมีความแตกต่างออกไป

ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้ถือเป็น “เส้นทาง” สำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติ จำนวนมากที่อยู่นอกระบบการศึกษาของประเทศไทยหรือมีทักษะภาษาไทยไม่ดีพอที่จะประสบความสำเร็จในระบบการศึกษาของประเทศไทยได้ อีกทั้งยังเป็นสถานที่จัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องให้แก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ติดตามครอบครัวเข้ามาในประเทศไทยแล้วพบว่าตนอายุมากหรือเกินเกณฑ์และไม่สามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศไทยตามระดับชั้นที่เคยเรียนอยู่ในประเทศเมียนมาได้ ทั้งนี้ พบข้อมูลว่านักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยที่อายุมากกว่าเพื่อนในชั้นมักออกกลางคันเป็นจำนวนมาก บางส่วนถูกจัดให้เข้าเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่าระดับการศึกษาที่ตนเองสำเร็จจากประเทศเมียนมาซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษาของพวกเขาเป็นอย่างมาก เมื่อโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยยังเปิดแผนการเรียนสอนสองภาษายังไม่ทั่วถึง ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจึงยังมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อเป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศไทย ตราบเท่าที่ประเทศไทยยังคงรับประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากเช่นนี้ต่อไป

ความยั่งยืน : ประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากมองเห็นอนาคตของตนในประเทศไทย

ร้อยละ 59 ของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและร้อยละ 71 ของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจระบุว่าตนอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาแล้วมากกว่า 10 ปี ร้อยละ 40 ของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และร้อยละ 43 ของบิดามารดา ผู้ปกครองผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติต่างคาดหวังที่จะอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 10 ปี ด้วยเหตุนี้การวางแผนการศึกษาระยะยาวจึงมีความเป็นไปได้ เพราะมีชุมชนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ค่อนข้างอยู่ตัว ครูมีความมุ่งมั่น มีศักยภาพเพียงพอที่จะให้การศึกษาในภาษาแม่แก่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยนี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะว่าแนวทางการแก้ไขที่จะให้เกิดความคุ้มค่าและครอบคลุมที่สุดคือการให้การรับรองและสนับสนุนส่งเสริมศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการ ซึ่งได้จัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความหวังและเป้าหมายในอนาคตของ บิดามารดา ผู้ปกครอง และนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ปัจจุบันการเข้าถึงระบบการศึกษาของประเทศไทยในกลุ่มของเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีความคืบหน้า แต่ยังมีอุปสรรคในการสมัครเรียนและประสบความสำเร็จในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ยังคงต้องมีการผลักดันเพื่อให้เกิดการศึกษาแบบเรียนรวม ขณะที่ผู้สนับสนุนเปลี่ยนแปลงลำดับความสำคัญของการช่วยเหลือ ผู้จัดการการศึกษาแก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติก็ได้ปรับตัวรับกับสภาพปัญหาการขาดแคลนงบประมาณและการสนับสนุนที่ยังไม่ได้รับจากรัฐบาล

สรุปข้อเสนอแนะหลัก

ก. **รับรองศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการและถูกกฎหมาย** ปัจจุบันศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจัดการศึกษาในภาษาแม่อันเป็นที่ยอมรับให้แก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่จะเป็นที่เตรียมความพร้อมให้แก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่จะก้าวเข้าสู่โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและพร้อมเข้าสู่สังคมไทยต่อไปด้วย นอกจากนี้ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติยังเป็นสถานศึกษาที่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ไม่เข้าถึงระบบการศึกษาจะเข้าถึงได้มากที่สุด จึงถือว่ามีบทบาทสำคัญในฐานะ “ตาข่ายนิรภัย” สำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเทศไทยจำนวนหนึ่งอีกด้วย ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งหลายจึงมีความต้องการกระบวนการของการรับรอง ที่ชัดเจน ยืดหยุ่นและตั้งอยู่บนมาตรฐานที่เป็นไปได้

ข. **ความมั่นคงปลอดภัยและการรับรองคุณวุฒิของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ** ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากมีประสบการณ์และผ่านการฝึกอบรมที่มีคุณภาพมาแล้วแต่ยังมิได้เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ หากกระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยและ/หรือกระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมา จะให้การรับรองคุณวุฒิของครูเหล่านี้ผ่านกระบวนวิธีต่าง ๆ เช่น การฝึกอบรมพัฒนาคุณภาพครู การเรียนทางไกล การเรียนภาคฤดูร้อนเพื่อประกาศนียบัตรครู และการประเมินสมรรถนะครู เป็นต้น จะเป็นการเพิ่มพูนคุณภาพการศึกษาของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ นอกจากนี้เพื่อความมั่นคงปลอดภัยของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติกระบวนการจดทะเบียนทางกฎหมายและการออกเอกสารประจำตนอย่างเป็นทางการ ถือเป็นความต้องการจำเป็นอย่างยิ่ง

ค. **ระบุตัวตนและรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินอกระบบการศึกษาให้เข้าเรียน** เพื่อเป็นไปตามนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติต้องการความพยายามและความร่วมมือในด้านต่าง ๆ กล่าวคือ

1) ประการแรก **การระบุตัวตน** เหตุใดเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้จึงไม่ได้เรียนในโรงเรียน พวกเขาอยู่ที่ไหน เหตุใดช่องทางที่มีอยู่จึงใช้ไม่ได้สำหรับพวกเขา คำถามเหล่านี้ต้องได้รับคำตอบก่อนที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ

2) ประการที่สอง **การสมัครเข้าเรียน** ทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง และครูที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุว่าศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติคือเส้นทางการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นที่สุดและมีอุปสรรคขัดขวางน้อยที่สุดสำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อยู่นอกระบบการศึกษา

3) ประการที่สาม **การสนับสนุน** บิดามารดา ผู้ปกครอง ล้วนต้องการการติดตามดูแลอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มั่นใจว่าเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะสำเร็จการศึกษา การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของบิดามารดา ผู้ปกครอง จะช่วยทำให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อยู่ในภาวะเสี่ยงยังเรียนหนังสืออยู่ในโรงเรียนต่อไปได้

ง. **สร้างความตระหนักรู้ในชุมชนร่วมกัน** ควรมีกลไกความร่วมมือสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้รับการศึกษาทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง เจ้าของที่ดิน เจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น นายจ้าง เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน เพื่อให้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สมาคมครูและผู้ปกครองของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีอยู่แล้วคือกลไกที่ได้รับการสนับสนุนในท้องถิ่นซึ่งมีความเข้าใจถึงตารางเวลาการทำงานของบิดามารดา ผู้ปกครอง อุปสรรคทางภาษาและความแตกต่างทางวัฒนธรรม จึงอาจเป็นช่องทางที่ดีในการการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการศึกษาที่มีอยู่ขั้นตอนการสมัครเข้าเรียน วันเวลาลงทะเบียนเรียน และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสมัครเรียน

จ. **เจ้าหน้าที่ประสานงานการศึกษาชุมชน** กลุ่มคนทำงานซึ่งสื่อสารได้หลายภาษา จะสามารถช่วยบิดามารดา ผู้ปกครอง พาบุตรที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษาให้ได้เข้าเรียนในทางเลือกที่ตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้ไม่ว่าจะเป็นศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติหรือโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย เจ้าหน้าที่ประสานงานที่ดีควรมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยื่นคำร้องเพื่อขอเอกสารแสดงตนและการขออนุญาตทำงานด้วย เนื่องจากบิดามารดา ผู้ปกครองที่หลบซ่อนด้วยเหตุที่ไม่มีเอกสารจะสามารถพาบุตรไปสมัครเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยได้สะดวก อีกทั้งยังมีแนวโน้มจะสามารถสนับสนุนบุตรที่เข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนแล้วด้วย

ฉ. **เงินอุดหนุนและการสนับสนุนเพื่อให้สำเร็จการศึกษา** นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าเรียนในสถานศึกษาแล้ว ควรได้รับการสนับสนุนช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้ยังถือว่าอยู่ในความเสี่ยงอยู่แม้จะได้เข้าเรียนแล้ว หลายคนออกกลางคันเพื่อไปทำงานตั้งแต่อายุเพียง 10 ถึง 11 ปี (Thame and Patrawart, 2017) การให้ความช่วยเหลือทางการเงิน อุปกรณ์การเรียน การเดินทาง และอาหารกลางวัน จะช่วยให้เด็ก ๆ เหล่านี้อยู่ในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยหรือศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

ช. **การมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของรัฐบาล** รัฐบาลควรให้การสนับสนุนทุนเพิ่มเติมให้กับโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ เพื่อให้เกิดผลตามนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการข้ามพรมแดน ปัจจุบันศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติยังต้องพึ่งพาการสนับสนุนทางด้านการเงินจากองค์กรระหว่างประเทศอยู่มากในขณะที่แหล่งสนับสนุนจากองค์กรเหล่านี้ลดลงเรื่อย ๆ ผลที่ตามมาคืออัตราการออกกลางคันที่สูงขึ้น ผลักให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เปราะบางต่อความยากไร้และถูกแสวงหาผลประโยชน์อยู่แล้วไปอยู่ที่ชายขอบมากขึ้น ประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีการศึกษาที่ดีย่อมเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยแทนที่จะเป็นภาระ การลงทุนกับการศึกษาเพื่อผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจึงเป็นการลงทุนที่เป็นประโยชน์สำหรับทุกรัฐบาล

Photo credit: HwF

Photo credit: TeacherFOCUS

2. บริบท

ปัจจุบันมีจำนวนเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อาศัยในประเทศไทยประมาณสามถึงสี่แสนคน ในจำนวนนี้มีมากกว่าครึ่งหรือประมาณสองแสนคนที่ไม่ได้เข้าโรงเรียนหรืออยู่นอกระบบการศึกษา (Ministry of Education and Migrant Working Group, 2018) เด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่ติดตามบิดามารดา ผู้ปกครอง ที่โยกย้ายมาจากประเทศเมียนมา เนื่องจากความยากไร้ ความขัดแย้ง หรือปัญหาทางการเมือง เหตุผลหลักคือ โอกาสในการทำมาหาเลี้ยงชีพในประเทศไทย (IOM, 2016) รายงานการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะประเทศเมียนมา (2014) ระบุว่าประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเข้ามายังประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา คือ จาก 229,504 คน ในปี พ.ศ. 2533 เป็น 1,978,348 คน ในปี พ.ศ. 2548 เพื่อให้เห็นภาพรวมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น มีการคาดประมาณโดย IOM (2009) ว่าร้อยละ 10 ของประชากรประเทศเมียนมาอาศัยอยู่ต่างประเทศ โดยแรงงานข้ามชาติมีส่วนในการสร้างผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) ของประเทศไทยถึงร้อยละ 4.3-6.6 (ILO and OECD, 2017) และธนาคารโลก (2016) ยังคาดว่าในบางธุรกิจหรืออุตสาหกรรม เช่น ประมงและก่อสร้าง แรงงานข้ามชาติถือเป็นสัดส่วนสูงมากกว่าร้อยละ 80 ของกำลังแรงงานทั้งหมด การโยกย้ายถิ่นฐานที่เพิ่มมากขึ้นนี้ย่อมก่อให้เกิดความจำเป็นในการจัดทางเลือกทางการศึกษาที่มีคุณภาพให้แก่เด็กที่ติดตามบิดามารดาผู้ปกครองด้วย

เพื่อตอบสนองความต้องการจำเป็นดังกล่าว ชุมชนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเองจึงได้จัดตั้งศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติขึ้นหลายแห่งตามข้อมูลในตารางต่อจากนี้ (ตารางที่ 2) ปัจจุบันมีศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากกว่า 110 แห่งทั่วประเทศไทย ซึ่งในระยะหลัง ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งหลายได้เดินหน้าอย่างแข็งขัน เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศเมียนมาจะได้รับการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของกระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมาหรือของประเทศไทย ในปีการศึกษา 2561-2562 มีเด็กที่มิได้ถือสัญชาติไทยจำนวน 145,379 คน เข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย[1] จำนวน 16,350 คน เรียนอยู่ในศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และ 2,562 คน กำลังเรียนหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทย ซึ่งในจำนวนนี้ มี 360 คน ที่เรียนหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทยในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (Ministry of Education and Migrant Working Group, 2018) ผู้ให้การสนับสนุนหลักแก่ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้คือองค์กรไม่แสวงกำไรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเอกชนไทยหรือองค์กรเอกชนระหว่างประเทศ รวมทั้งผู้สนับสนุนรายบุคคล ในระยะหลังนี้ทุนสนับสนุนเพื่อศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้ลดลงเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ให้การสนับสนุนเปลี่ยนการจัดลำดับความสำคัญจากประเทศไทยเป็นประเทศเมียนมา

ตารางที่ 1 การสมัครเข้าศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ปีการศึกษา 2561-2562

จังหวัด	จำนวนศูนย์การเรียนฯ	จำนวนนักเรียน
กรุงเทพมหานคร	3	139
เชียงใหม่	2	44
เชียงราย	4	190
ชุมพร	2	72
กาญจนบุรี	1	233
ปทุมธานี	4	193
พังงา	3	300
ระนอง	13	2,462
ระยอง	1	50
สมุทรปราการ	2	47
สมุทรสาคร	4	510
ตาก	70	12,085
ตราด	1	25
รวม	110	16,350

ที่มา : Migrant Working Group in United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand (2019)

[1] เอกสารฉบับภาษาไทยใช้คำว่า “โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย” เพื่อจำแนกการศึกษาในโรงเรียนจากการศึกษานอกระบบ (กศน.) โดยเอกสารภาษาอังกฤษบางส่วนจะใช้ Thai Formal Government School เพื่อจำแนกการศึกษาในระบบ (formal) และนอกระบบ (informal) ให้ชัดเจน

การที่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะเข้าเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและเรียนต่อจนสำเร็จการศึกษาจะต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมายหลายมิติกล่าวคือ

- อุปสรรคทางด้านภาษา วัฒนธรรม และสังคม
- ค่าใช้จ่ายในการศึกษา
- ทัศนคติและมุมมองด้านลบที่มีต่อเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ
- การขาดความเข้าใจและความสามารถในการใช้นโยบายและขั้นตอนการศึกษาเพื่อปวงชน (EFA) ในระดับโรงเรียน
- ปัญหาการเดินทางไปโรงเรียน และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง
- ปัญหาการไม่มีเอกสารแสดงตนของบิดามารดา ผู้ปกครอง ซึ่งทำให้ไม่กล้าไปรับบริการใด ๆ จากรัฐบาล
- ความเข้าใจอันจำกัดของชุมชนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเกี่ยวกับโอกาสทางการศึกษาและระเบียบขั้นตอนการสมัครเรียน
- ภาวะความยากไร้ บางครอบครัวจำเป็นต้องให้บุตรไปทำงาน
- การขาดข้อมูลที่ถูกต้องของจำนวนเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งที่เรียนในโรงเรียนที่ออกก่อนสำเร็จการศึกษา และที่ไม่เคยเข้าโรงเรียนทำให้ผู้ให้บริการไม่สามารถประเมินและตอบสนองความต้องการทางการศึกษาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ที่มา : (United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand, 2019; Thame and Patrawart, 2017; World Education and Save the Children, 2015)

ทุนดำเนินการของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติถูกจำกัดหรือลดลงเป็นอย่างมาก ประกอบกับอุปสรรคที่ขัดขวางการเข้าถึงโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยที่ยังคงดำรงอยู่ ส่งผลให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากตกอยู่ในความเสี่ยงที่จะไม่ได้รับการศึกษา รัฐบาลของประเทศไทยและประเทศเมียนมาได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจปี พ.ศ. 2545-2546 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2548-2549) เพื่อประกันช่องทางการจดทะเบียนแรงงานผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติให้ถูกต้องตามกฎหมายแล้ว แต่การจัดทำเอกสารแสดงตนดังกล่าวมิได้รวมผู้ติดตามเอาไว้ด้วย เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติซึ่งติดตามบิดามารดา ผู้ปกครองจำนวนมากจึงยังไม่มีสถานะทางกฎหมายในประเทศไทย แม้บิดามารดา ผู้ปกครอง จะเข้าสู่กระบวนการของรัฐแล้วก็ตาม บางครอบครัวไม่กล้าพาบุตรที่ไม่มีชื่อในทะเบียนหรือไม่มีเอกสารแสดงตนไปเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ซึ่งส่งผลให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติไม่ได้รับการศึกษาถูกผลักให้ไปอยู่ชายขอบมากขึ้น

แผนภาพที่ 1 ลำดับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายการศึกษาที่ทั่วถึงในประเทศไทย

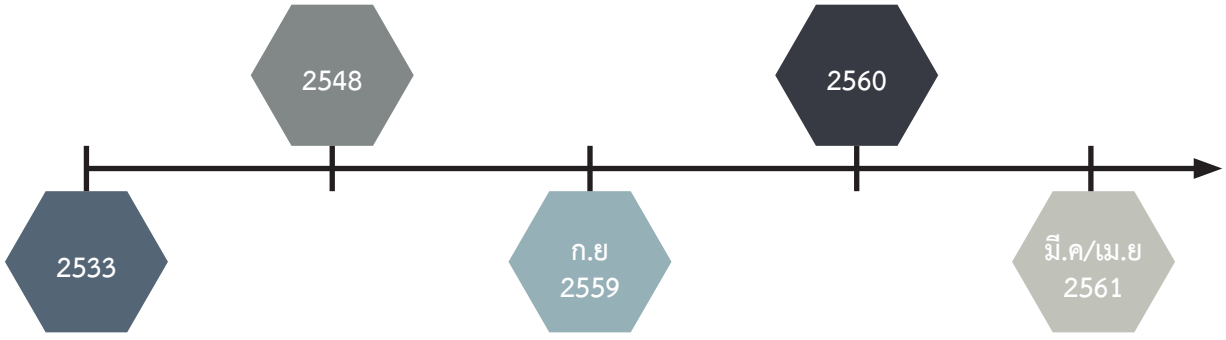

2533

ประเทศไทยร่วมลงนามในปฏิญญาการศึกษาเพื่อปวงชนและกรอบปฏิบัติการดาการ์ ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ข้อที่ 2 การศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน)

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

2548

- มติคณะรัฐมนตรีประกันการเข้าถึงการศึกษาของเด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย
- ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ.2548

ก.ย 2559

- ประเทศไทยลงนามในปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาเพื่อเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา (ASEAN Declaration on Strengthening Education for Out-of-School Children and Youth)

2560

- รัฐบาลไทยและหน่วยงานสหประชาชาติร่วมกันพัฒนากรอบความร่วมมือหุ้นส่วนระหว่างไทยกับสหประชาชาติ (United Nations Partnership Framework – UNPAF) ปีพ.ศ. 2560-2564 ซึ่งให้ความสำคัญกับการช่วยให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินอกระบบการศึกษาในประเทศไทยได้เข้าโรงเรียน
- คู่มือและแนวทางปฏิบัติสำหรับการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย (ฉบับปรับปรุงใหม่ พ.ศ.2560)

มี.ค/เม.ย 2561

- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีผลบังคับใช้เพื่อขจัดอุปสรรคที่ทำให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารแสดงตนไม่สามารถเข้าโรงเรียนได้
  - ไม่จำเป็นต้องใช้เอกสารแสดงตนในการสมัครเรียน
  - เด็กทุกคนจะได้รับเลขประจำตัว 13 หลัก

จากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2548 ได้ระบุว่าประเทศไทยได้ประกันการเข้าถึงการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กทุกคนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะถือสัญชาติใดหรือไร้สัญชาติ มีสถานะทางทะเบียนราษฎรหรือสถานะทางกฎหมายใด หรือไม่มีเลยก็ตาม นอกจากนี้ เด็กทุกคนที่เกิดในประเทศไทยยังมีสิทธิ์ที่จะได้รับการจดทะเบียนการเกิด เข้าระบบแผนประกันสุขภาพสำหรับผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และเข้าถึงการบริการและการคุ้มครองเด็กในด้านต่าง ๆ กระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยได้แสดงถึงความมุ่งมั่นในภารกิจที่จะเพิ่มอัตราการเข้าถึงการศึกษาด้วยการจัดสรรงบประมาณรายหัวสำหรับนักเรียนให้ถึง 76.6 พันล้านบาท ในปีการศึกษา 2561-2562 นักเรียนทุกคนไม่ว่าจะมีสถานะทางกฎหมายใดก็ตาม มีสิทธิ์ที่จะได้รับการจัดสรรงบประมาณรายหัวเท่าเทียมกัน ล่าสุดมีการทบทวนนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชนโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และมุ่งส่งเสริมให้เด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยได้เข้าถึงโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ไม่ว่าจะมีสถานะทางกฎหมายใดก็ตาม

อย่างไรก็ตามการผลักดันให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษาอันเป็นที่ยอมรับยังคงต้องดำเนินต่อไป ปัจจุบันมีเส้นทางการศึกษาสำหรับเด็กผู้ข้ามชาติในจังหวัดตากซึ่งเป็นที่ยอมรับนั้นมีอยู่หลายเส้นทาง ดังที่ปรากฏในแผนภาพที่ 2 หากแต่ยังคงมีเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติบางส่วนที่ยังคงไม่สามารถเข้าถึงเส้นทางทางการศึกษาได้

แผนภาพที่ 2 เส้นทางการศึกษาสำหรับเด็กข้ามชาติในจังหวัดตาก

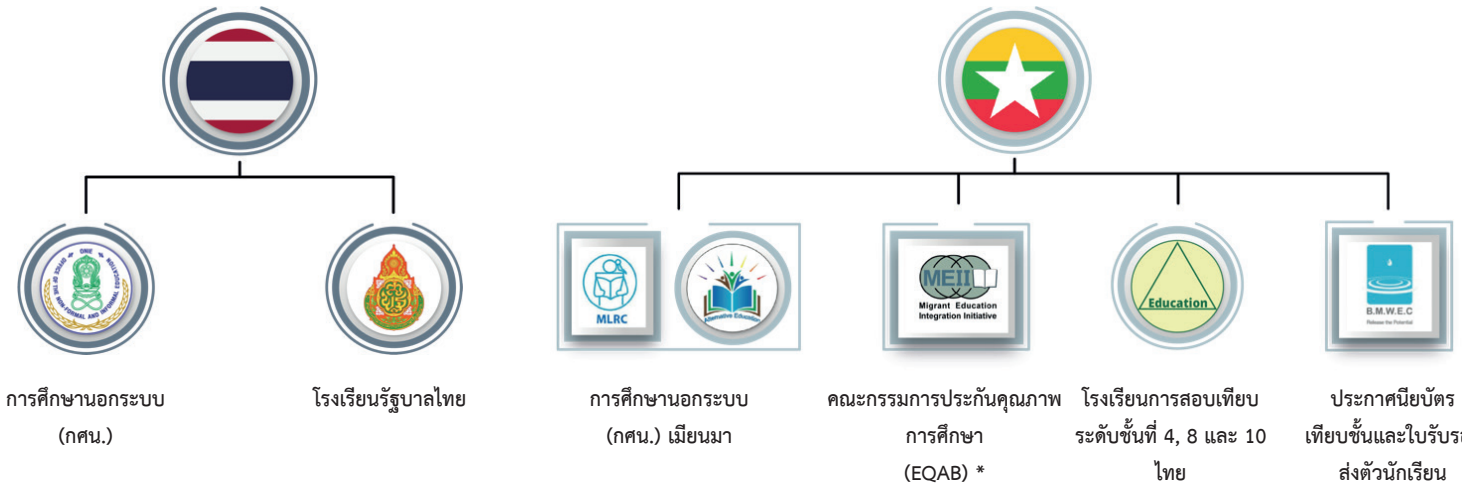

**รับรองโดยศึกษาธิการระดับรัฐบางรัฐเท่านั้น*

ปัจจุบันศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอนในหลักสูตรซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยรัฐบาลของประเทศเมียนมาและประเทศไทยอย่างน้อยหนึ่งหลักสูตร (และในบางแห่งจัดได้ทั้ง 2 หลักสูตร) ความก้าวหน้าล่าสุดคือองค์กรผู้สนับสนุนการศึกษาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอันได้แก่ มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน คณะกรรมการการศึกษาแรงงานข้ามชาติจากพม่า (Burmese Migrant Workers' Education Committee หรือ BMWEC) คณะกรรมการประกันคุณภาพการศึกษา (Education Quality Assurance Board หรือ EQAB) และมูลนิธิมาริสท์เอเชีย (MAF) ได้ช่วยให้นักเรียนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติส่วนใหญ่ได้รับประกาศนียบัตรซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยรัฐบาลแล้ว อย่างไรก็ตาม สำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่คาดหวังจะย้ายถิ่นกลับไปเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาก็ยังคงมีความไม่แน่นอน ดังตัวอย่างของนักเรียนมัธยมปลายที่กลับไปเข้าโรงเรียนในรัฐกะเรนนีและต้องประสบกับอุปสรรคข้อท้าทายมากมายว่าด้วยเงื่อนไขการสอบเข้าและค่าเทอม (Karenni Refugee Repatriation and Reconstruction Working Group in TBC, 2018)

ความไม่ชัดเจนและการขาดแนวทางมาตรฐานเพื่อการศึกษาต่อยังคงเป็นปัญหาสำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนหนึ่ง ในการนี้ ในปี พ.ศ. 2556 BMWEC ได้ตอบสนองต่อข้อกังวลของนักเรียนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติภายใต้การดูแลของตนด้วยการลงนามในข้อตกลงระดับชาติอันสำคัญยิ่งกับกระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมา ซึ่งส่งผลให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีประกาศนียบัตรเทียบชั้นของ BMWEC สามารถลงทะเบียนเข้าเรียนในระดับชั้นที่เท่ากันในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาได้ ในขณะที่ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอื่น ๆ ได้ทำข้อตกลงในระดับท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียนของตนสามารถเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาได้ โดยแสดงจดหมายรับรองจากศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและใบรายงานผลการศึกษา (transcript) หากแต่ปัญหาเกี่ยวกับการสอบเข้าและการเทียบชั้นก็ยังคงทำให้นักเรียนจำนวนหนึ่งไม่อาจได้เข้าเรียนต่อในระดับชั้นที่เหมาะสม

ในปี พ.ศ. 2558 องค์กร World Education ได้ประสานการพัฒนากรอบคุณภาพการศึกษา (Education Quality Framework หรือ EQF) เพื่อความมีมาตรฐานด้านคุณภาพที่จำเป็นของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่จะนำไปสู่การผลักดันให้เป็นที่ยอมรับของรัฐบาลอย่างเป็นทางการได้ หลังจากการนำเสนอเครื่องมือนำร่องในปีการศึกษา 2559 ในปีถัดมาได้มีศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวน 38 แห่ง ใช้กรอบคุณภาพการศึกษา EQF และในปีการศึกษา 2561 ได้มีศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอีกจำนวน 54 แห่ง ใช้กรอบคุณภาพการศึกษา โดยกรอบคุณภาพการศึกษา EQF นี้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับบริบทของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และโครงสร้างระดับระบบใน 5 ประเด็นหลัก อันได้แก่คุณภาพและการสนับสนุนครู การจัดการโรงเรียน การคุ้มครองเด็ก การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง และการรับรองนักเรียน ได้มีการส่งรายงานข้อมูลจากการประเมินกรอบคุณภาพการศึกษา EQF ปีการศึกษา 2561 ให้แก่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 เพื่อรายงานคุณภาพการศึกษาในการดำเนินการศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในจังหวัดตาก

ปีการศึกษา 2561 มีเด็กที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทยจำนวน 13,620 คน เรียนอยู่ในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยในจังหวัดตาก ในขณะที่ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติภายใต้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 จำนวน 70 แห่ง มีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 12,085 คน และครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวน 700 คน (MECC, 2018) โดยในศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้ นักเรียนจำนวน 351 คน สอบผ่านประกาศนียบัตรระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ของประเทศเมียนมา จำนวน 143 คน สอบผ่านประกาศนียบัตรระดับชั้น 8 ของประเทศเมียนมา และจำนวน 25 คน ได้รับประกาศนียบัตรเทียบระดับชั้นมัธยมปลายหรือระดับชั้น 10 (BMWEC and HWF, 2019) ทั้งนี้ อัตราการสอบผ่านดังกล่าวของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติสอดคล้องกับอัตราการสอบผ่านของโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาด้วย สำหรับจังหวัดระนอง มีนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งหมดอยู่จำนวน 2,462 คน เข้าเรียนในศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติ 10 แห่ง และจำนวน 150 คน เข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย อีกทั้งยังมีนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศเมียนมา ประมาณ 200 คน ที่ลงทะเบียนเรียนหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทย (MAF, 2018)

ในการศึกษา 2561 ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ รวมจำนวน 22 แห่งในอำเภอแม่สอด พบพระ แม่ระมาด และกรุงเทพมหานคร ได้จัดการเรียนการสอนหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศเมียนมา และประถมศึกษาของประเทศเมียนมา โดยมีนักเรียนเข้าเรียนหลักสูตรดังกล่าวจำนวน 718 คน ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 2

ปัจจุบัน หลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศเมียนมา ที่จัดการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีผู้สมัครเรียนมากที่สุด ในปีการศึกษา 2561 ร้อยละ 83 ของนักเรียนที่ลงทะเบียนเรียนสอบผ่านหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศเมียนมาระดับชั้นประถมศึกษา และร้อยละ 95 ผ่านการสอบระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นของประเทศเมียนมา

ตารางที่ 2 การจัดการเรียนการสอนหลักสูตร กศน. ประเทศเมียนมาระดับประถมศึกษา ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเทศไทย

ปีการศึกษา	จำนวน ศูนย์การเรียนฯ	จำนวน นักเรียน	พื้นที่	จำนวนครู กศน. ระดับประถม (เมียนมา)
2557	4	120	2 พื้นที่: แม่สอด พบพระ	8
2558	5	160	2 พื้นที่: แม่สอด พบพระ	10
2559	17	814	3 พื้นที่: แม่สอด พบพระ แม่ระมาด	35
2560	17	646	4 พื้นที่: แม่สอด พบพระ แม่ระมาด กรุงเทพฯ	39
2561	22	718	4 พื้นที่: แม่สอด พบพระ แม่ระมาด กรุงเทพฯ	39

ที่มา : มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน 2019

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของในโรงเรียนนั้นมีหลายประการ อิทธิพลสูงสุดที่ส่งผลต่อการเรียนของเด็กก็คือคุณภาพและความเชี่ยวชาญของครู (Hattie, 2009; Westbrook et al., 2014) ระบบการศึกษาชั้นนำทั้งหลายต่างลงทุนและให้การรับรองครูของตนเนื่องจากครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้เป็นผู้มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาผลการเรียนของนักเรียนเป็นอย่างมาก(OECD,2011) โดยครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ต้องประสบกับปัญหาและอุปสรรคในพื้นที่มากมาย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่นอกเหนือการควบคุมของพวกเขาดังที่แสดงไว้ในแผนภาพที่ 3 ทั้งนี้ แม้ครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะผ่านการฝึกอบรมมามากมาย รวมถึงได้รับการฝึกอบรมด้านหลักสูตรล่าสุดของกระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมาแล้ว ทั้งหมดก็ยังคงไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการและส่วนใหญ่ก็ยังไม่มีเอกสารแสดงตนตามกฎหมายแต่อย่างใด

แผนภาพที่ 3 ปัญหาที่ท้าทายของครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่น

- **ความไม่มั่นคงทางอาชีพการงาน**
- **เงินเดือนหรือค่าตอบแทนไม่เพียงพอ**
- **ขาดเอกสารแสดงตนตามกฎหมายและไม่สามารถเข้าถึงบริการสุขภาพ**
- **ทรัพยากรการเรียนการสอนไม่เพียงพอ**
- **การฝึกอบรมที่ไม่สอดคล้องกันและโอกาสในการพัฒนาวิชาชีพที่ไม่แน่นอน**
- **ขาดทางเลือกที่จะมีความก้าวหน้าทางอาชีพและได้รับการยอมรับจากกระทรวงศึกษาธิการ**

แม้การต่อรองเพื่อนโยบายอันเป็นประโยชน์ต่อระบบการศึกษาทั้งสองฝั่งชายแดนจะประสบความสำเร็จแล้ว ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติก็ยังคงยืนอยู่ ณ ชายขอบของประเทศไทย การบูรณาการศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ เข้าสู่การศึกษาในระบบและการรับรองของรัฐย่อมจะช่วยให้การทำงานของพวกเขาประสบผลดีและยั่งยืนยิ่งขึ้น

จากสภาพปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเกิดขึ้น ด้วยความร่วมมือของเครือข่ายแปดองค์กร ที่ทำงานสนับสนุนการศึกษาของเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากจังหวัดตากถึงจังหวัดระนอง อันประกอบด้วย TeacherFOCUS Myanmar ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาเด็กต่างด้าว (Migrant Educational Coordination Center -MECC) คณะกรรมการเพื่อการศึกษาของแรงงานย้ายถิ่นจากพม่า (Burmese Migrant Workers' Education Committee - BMWEC) มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน (Help Without Frontiers Thailand Foundation - HWF) สมาคมครูผู้ย้ายถิ่นจากพม่า (Burmese Migrant Teachers' Association - BMTA) มูลนิธิสายใยเยาวชน (Youth Connect Foundation Thailand - YC) มูลนิธิมาริสท์เอเชีย (Marist Asia Foundation) โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยใน 4 ประเด็นหลักทางการศึกษาของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ กล่าวคือ ความยั่งยืน การยอมรับ คุณภาพ และการเข้าถึง

Photo credit: MAF

3. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยฉบับนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ประกอบด้วย ผู้บริหารการศึกษา ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้บริหารโรงเรียน ผู้บริหารศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ครู ครูฝ่ายทะเบียนโรงเรียน บิดามารดา ผู้ปกครอง และนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งที่เรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ รวม 1,763 คน จากจังหวัดตากและจังหวัดระยอง (ตารางที่ 3) ซึ่งการวิจัยนี้เป็นการต่อยอดจากผลการศึกษาขององค์กร Save the Children และองค์กร World Education (2558) โดยมุ่งสำรวจทัศนคติของบุคคลกลุ่มดังกล่าว

คณะวิจัยเป็นเจ้าหน้าที่องค์กรในท้องถิ่นที่ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาแก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ จำนวน 26 คน โดยรูปแบบการทำงานวิจัยใช้การมีส่วนร่วม เปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้สร้างศักยภาพของของตนในกระบวนการวิจัย อีกทั้งยังเป็นการยกระดับประสบการณ์และองค์ความรู้ภายในของชุมชนผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมา

จากการอบรมเชิงปฏิบัติการในการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยหลายครั้ง คณะผู้วิจัยได้ร่วมกันสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย โดยเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม ร่วมกันกำหนดกลุ่มประชากร กำหนดแผนการเก็บข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับร่วมกัน สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ เพื่อระบุข้อค้นพบและข้อเสนอแนะหลัก ทั้งนี้ นักวิจัยทุกคนต่างได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับจรรยาการวิจัย ขั้นตอนการคุ้มครองเด็ก และระเบียบการรักษาความปลอดภัยให้แก่เด็ก ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการสำรวจกับกลุ่มเป้าหมายซึ่งได้แก่ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง และนักเรียนด้วยระเบียบวิธีวิจัยอันหลากหลาย

การวิจัยนี้ใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงแล้วแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นโควตา เพื่อให้มั่นใจได้ว่าจะได้ทำการสำรวจเด็กและเยาวชน (อายุ 10-20 ปี) ในสัดส่วนที่สัมพันธ์กับประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ทั้งในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาต้น และมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดตากและจังหวัดระนอง ในจังหวัดตาก ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง และนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 อำเภอ ซึ่งมีประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติสูงสุด กล่าวคือ อำเภอแม่สอด แม่ระมาด พบพระ อุ้มผาง และท่าสองยาง นักวิจัยได้ดำเนินการสำรวจในสถานศึกษาทั้งหมดจำนวน 47 แห่ง แบ่งเป็นศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวน 32 แห่ง และโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยจำนวน 15 โรงเรียน (รายชื่อของโรงเรียนที่มีส่วนร่วมระบุในภาคผนวก ก.) แนวคิดหลักของการวิจัยนี้ก็คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางการศึกษาคือผู้ที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนและชุมชนได้

ตารางที่ 3 ผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย

	จำนวนรวม	จำนวนใน ศูนย์การเรียนฯ	จำนวนในโรงเรียน รัฐบาลไทย
นักเรียน	766	514	252
บิดามารดา ผู้ปกครอง	638	424	214
ครู	331	233	98
ผู้อำนวยการและฝ่ายทะเบียน	26	-	26
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)	2	-	-
รวม	1,763		

4. ข้อค้นพบ

งานวิจัยนี้วางโครงสร้างการศึกษาไว้บนขอบเขตเนื้อหา 4 หัวข้อ กล่าวคือ ด้านคุณภาพการศึกษา การเป็นที่ยอมรับ การเข้าถึงการศึกษา และความยั่งยืน ในแต่ละหัวข้อจะมีคำถามหลักเพื่อเปิดประเด็นและคำถามเฉพาะในรายละเอียดที่ศึกษา

คณะวิจัยใช้มาตรวัดของลิเคอร์ท (Likert scales) ในการวัดระดับความคิดเห็น ความมั่นใจ และความพึงพอใจของผู้มีส่วนร่วมในการสำรวจ ได้แก่

ตารางที่ 4 ช่วงระดับของคะแนนและการแปลความหมายค่าเฉลี่ย

ช่วงคะแนน	ความคิดเห็น	ความมั่นใจ	ความพึงพอใจ
1.00 – 1.79	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ไม่มั่นใจอย่างมาก	ไม่พอใจอย่างมาก
1.80 – 2.59	ไม่เห็นด้วย	ไม่มั่นใจ	ไม่พอใจ
2.60 – 3.39	เป็นกลาง	มั่นใจอยู่บ้าง	เฉยๆ
3.40 – 4.19	เห็นด้วย	มั่นใจ	พอใจ
4.20 – 5.00	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	มั่นใจอย่างมาก	พอใจอย่างมาก

4.1 คุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นการเสริมสร้างการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ควรมีมาตรฐานการศึกษา ระบบข้อมูล และการสนับสนุนช่วยเหลือสถานศึกษาอะไรบ้าง

4.1.1 คุณภาพการศึกษา

เมื่อสอบถามว่าความสามารถในภาษาใดจะมีความสำคัญต่อความสำเร็จในอนาคตของบุตรมากที่สุด คำตอบที่พบบ่อยที่สุดในกลุ่มบิดามารดา ผู้ปกครอง ของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยก็คือภาษาไทย รองลงมาคือภาษาอังกฤษ ในขณะที่บิดามารดาผู้ปกครอง ของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเชื่อว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาสำคัญที่สุด รองลงมาคือภาษาพม่า

นักเรียนผู้เข้าร่วมการสำรวจทั้งจากศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยล้วนยืนยันว่าตนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ในการให้คะแนนความพึงพอใจต่อ 5 ประเด็นหลัก คำตอบของนักเรียนจากสถานศึกษาทั้งสองรูปแบบจัดอยู่ในช่วงคะแนนเดียวกันบนมาตรวัดลิเคอร์ทเกือบทั้งหมด กล่าวคือ ในการสนับสนุนช่วยเหลือด้านการเรียนรู้ภาษา (ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ 4.22 /โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย 4.46 : พอใจอย่างมากทั้งคู่) วิธีการจัดการเรียนการสอน (ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ 4.26 /โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย 4.51 : พอใจอย่างมากทั้งคู่) ความสัมพันธ์กับนักเรียนคนอื่น (ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ 4.23 : พอใจอย่างมาก/ โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย 4.09 : พอใจ) ความสัมพันธ์กับครู (ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ 4.50 / โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย 4.56 : พอใจอย่างมากทั้งคู่) และนโยบายกับกฎระเบียบสถานศึกษา (ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ 4.35 / โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย 4.32: พอใจอย่างมากทั้งคู่) บิดามารดาผู้ปกครอง ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้รายงานถึงความพึงพอใจในการเลือกโรงเรียนให้บุตร บิดามารดา ผู้ปกครอง ของนักเรียนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมองว่าศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเป็นสถานศึกษาคุณภาพสูงสุดที่สามารถมอบโอกาสที่ดีที่สุดให้แก่บุตรของตนได้ รองลงมาคือโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (แผนภาพที่ 4 และ 5) บิดามารดา ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ระบุว่าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพสูงสุดที่สามารถมอบโอกาสที่ดีที่สุดให้แก่บุตรของตนได้ รองลงมาคือโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาและศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ เมื่อสอบถามว่าความสามารถในภาษาใดมีความสำคัญต่อความสำเร็จในอนาคตของบุตรมากที่สุด คำตอบที่พบบ่อยที่สุดในกลุ่มบิดามารดา ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยคือ ภาษาไทย รองลงมาคือภาษาอังกฤษ ในขณะที่บิดามารดา ผู้ปกครองของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ระบุว่าภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สำคัญที่สุด รองลงมาคือภาษาพม่า

แผนภาพที่ 4 ทัศนคติของบิดามารดา ผู้ปกครอง ว่าด้วยคุณภาพของสถานศึกษา

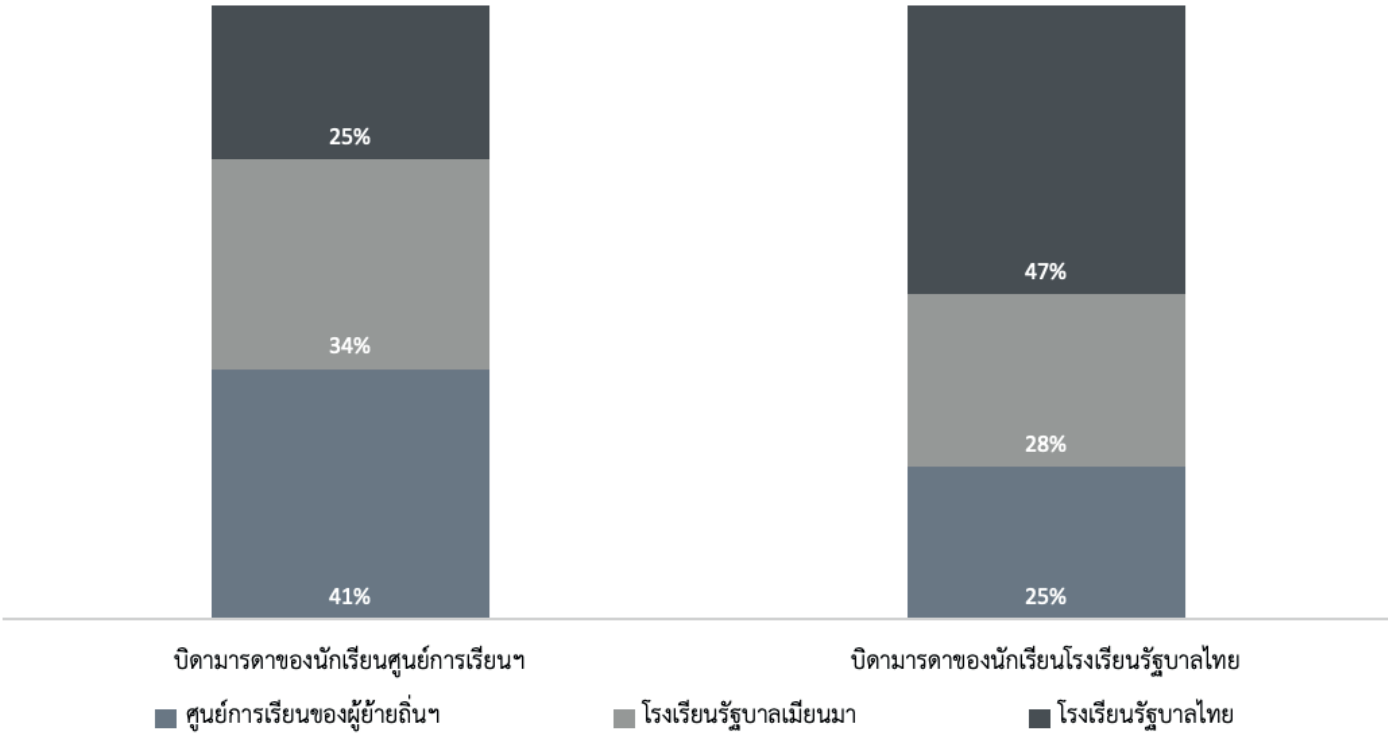

แผนภาพที่ 5 ทัศนคติของบิดามารดา ผู้ปกครอง ว่าด้วยโอกาสที่ได้รับจากสถานศึกษา

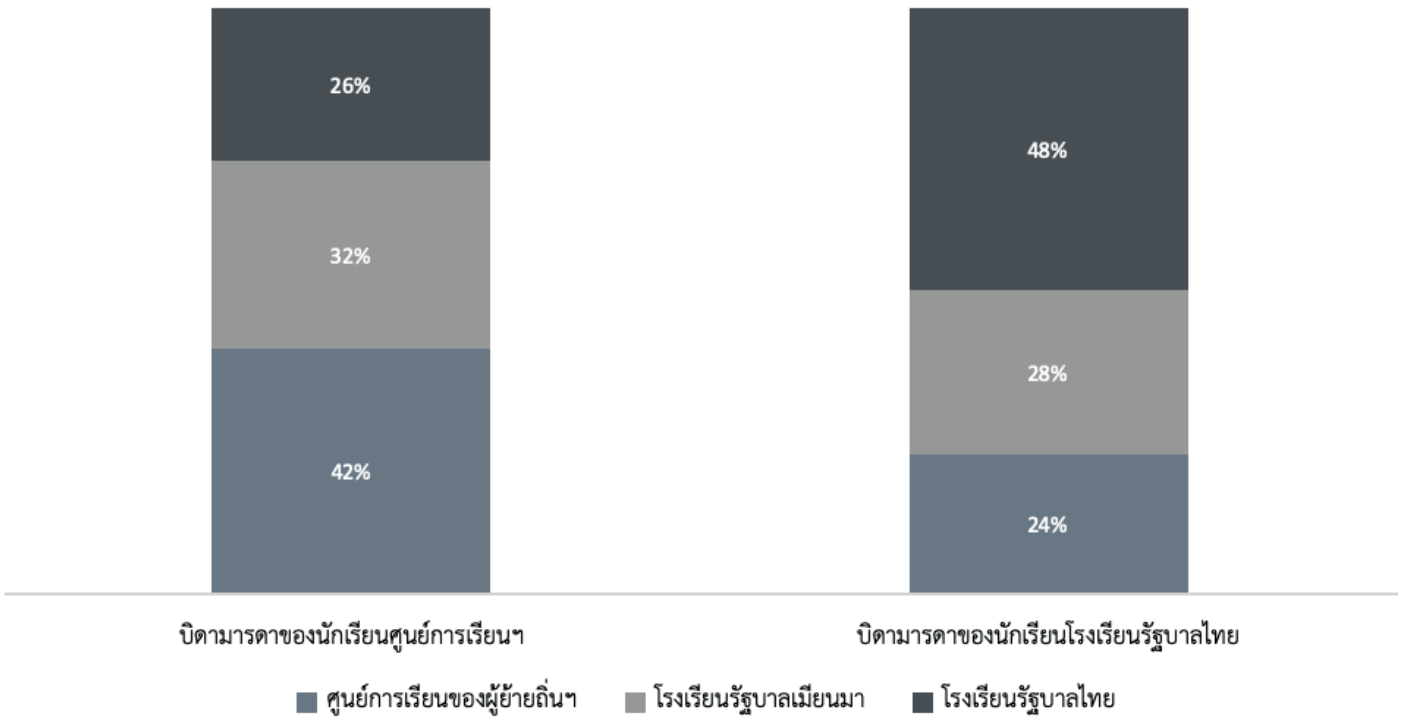

โดยทั่วไปแล้ว นักเรียนที่เข้าร่วมการสำรวจต่างมองเป้าหมายทางการศึกษาของตนสอดคล้องกับเส้นทางการศึกษาปัจจุบัน เป้าหมายที่นักเรียนศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุถึงมากที่สุด ได้แก่ การจบมัธยมปลายจากศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (ร้อยละ 49) รองลงมาคือการเข้ามหาวิทยาลัยในประเทศเมียนมา (ร้อยละ 43) และเข้ามหาวิทยาลัยที่มีหลักสูตรนานาชาติ (ร้อยละ 35) ในขณะที่นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุว่าเป้าหมายคือเรียนจบชั้นมัธยมปลายจากโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (ร้อยละ 64) เข้ามหาวิทยาลัยในประเทศไทย (ร้อยละ 43) หรือเข้าเรียนสายอาชีวะในประเทศไทย (ร้อยละ 21) ดังปรากฏในแผนภาพที่ 6

แผนภาพที่ 6 เป้าหมายทางการศึกษาของนักเรียน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

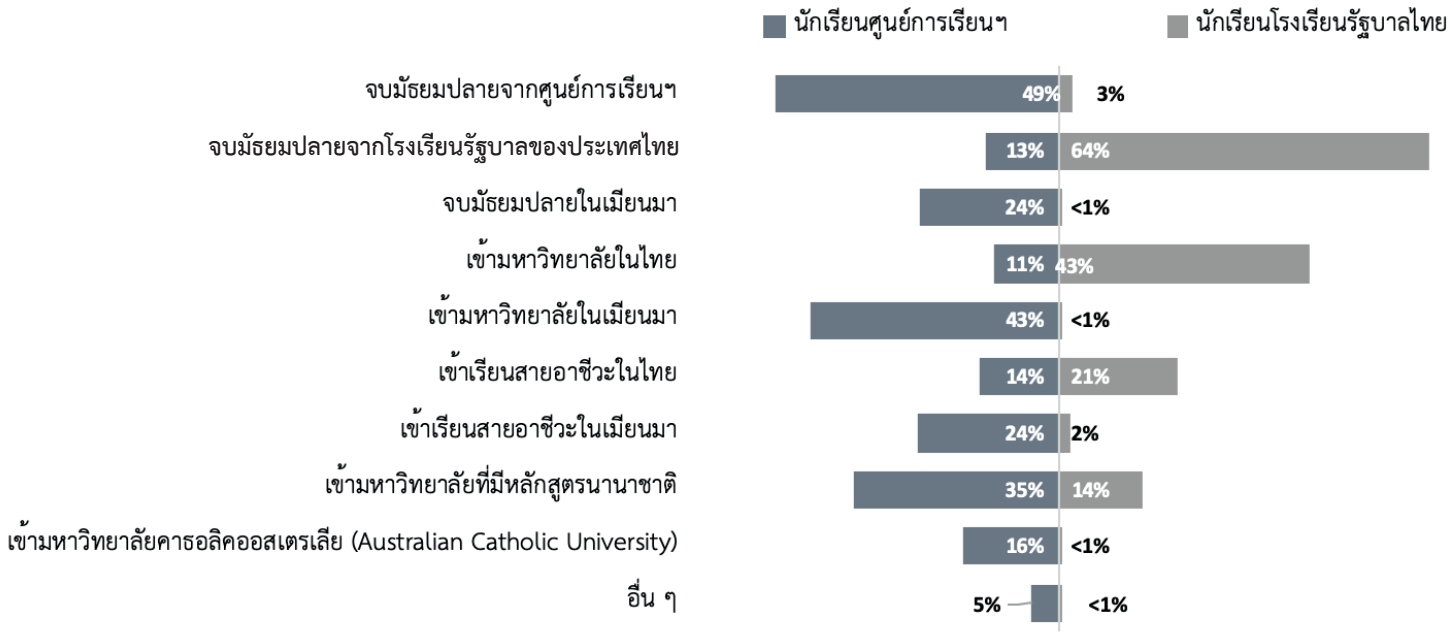

"หนูต้องการที่จะจบการศึกษาในประเทศไทย
และได้งานที่ดีเพื่อช่วยเหลือพ่อแม่ของหนู"

นักเรียนหญิงโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย
อ.พบพระ จ.ตาก

Photo credit: TeacherFOCUS

4.1.2 ปัญหาและอุปสรรคของการศึกษา

ปัญหาและอุปสรรคที่ระบุโดยตัวนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีความแตกต่างกันไปตามรูปแบบของสถานศึกษา (ดูแผนภาพที่ 7) ปัญหาที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดในกลุ่มนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติคือสภาพห้องเรียนที่ย่ำแย่ (ร้อยละ 27) และการขาดอุปกรณ์การเรียนการสอน (ร้อยละ 19) ในขณะที่นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยจะระบุถึงอุปสรรคทางด้านภาษา (ร้อยละ 53) และผลการเรียนไม่ดีซึ่งรวมถึงการสอบไม่ผ่าน (ร้อยละ 35) ภาษาที่ใช้ในการสอนของโรงเรียนส่งผลต่อความเชี่ยวชาญทางภาษาของนักเรียนอย่างมาก เมื่อให้เปรียบเทียบระหว่างภาษาไทย ภาษาพม่า และภาษาอังกฤษแล้ว นักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุว่าตนมั่นใจในการพูดภาษาไทยที่สุด (4.04 : มั่นใจ) รองลงมาคือภาษาพม่า (3.70 : มั่นใจ) ส่วนนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติชี้ว่าตนมั่นใจที่จะสื่อสารด้วยภาษาพม่ามากที่สุด (4.49 : มั่นใจอย่างมาก) รองมาคือภาษาอังกฤษ (3.20 : เฉยๆ)

คำตอบเชิงคุณภาพจากผู้อำนวยการและนายทะเบียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ทำให้เกิดความชัดเจนว่าเด็กข้ามชาติจำนวนมากยังต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติมและการเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการศึกษาได้

ร้อยละ 70 ของผู้อำนวยการและนายทะเบียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (จากทั้งหมด 26 คน) เชื่อว่า โรงเรียนของตนไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะให้การสนับสนุนที่จำเป็นทั้งหมดแก่นักเรียนที่มิได้ถือสัญชาติไทย

ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ได้ยืนยันและให้ความชัดเจนเพิ่มเติมต่อทัศนคติดังกล่าวของนักเรียนตนโดยชี้ว่า ภาษาไทยคือความท้าทายสูงสุดสำหรับนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (ร้อยละ 82) ตามมาด้วยการมาโรงเรียนสม่ำเสมอ (ร้อยละ 37) และความยากลำบากในการทำการบ้าน (ร้อยละ 35) (แผนภาพที่ 8)

แผนภาพที่ 7 ปัญหาและอุปสรรคของการศึกษาตามทัศนคติของนักเรียน

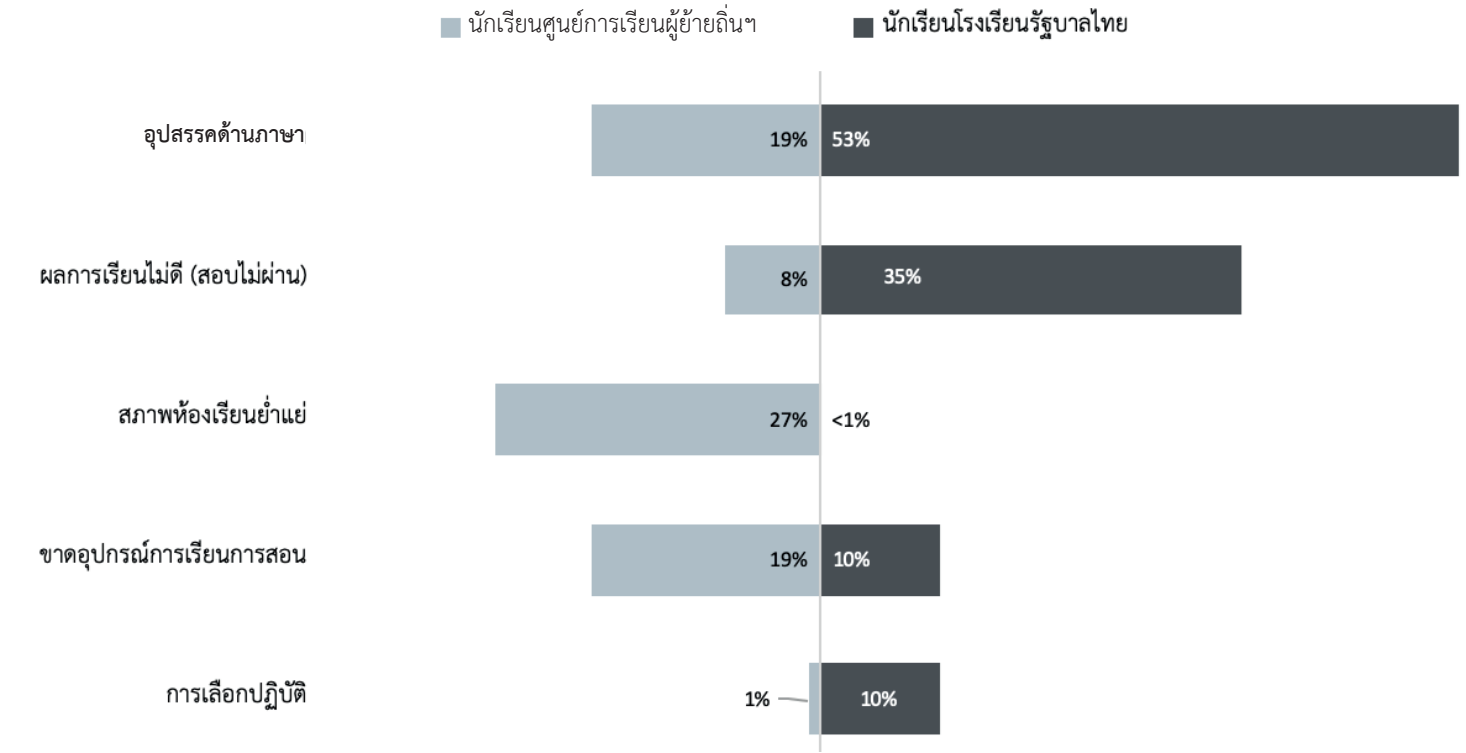

แผนภาพที่ 8 ปัญหาและอุปสรรคสำหรับนักเรียนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย ในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยตามทัศนคติของครูไทย

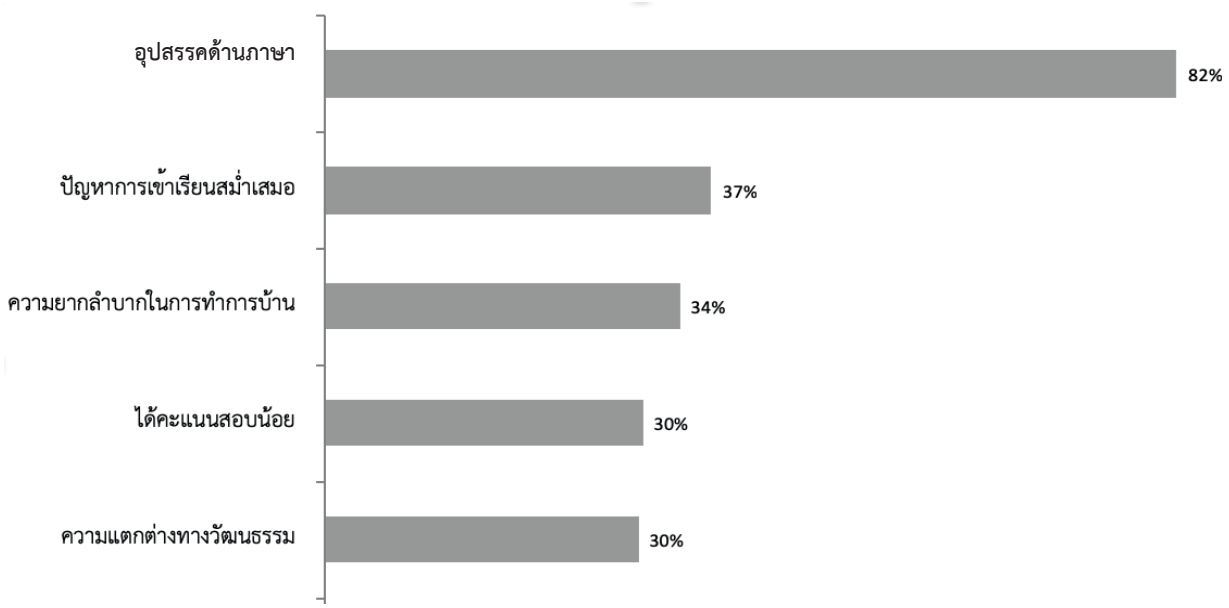

การสอนหนังสือในชั้นเรียนโดยใช้ภาษาที่ไม่ใช่ภาษาแม่ของนักเรียนเป็นความท้าทายอย่างยิ่งสำหรับครู ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุว่าตนต้องการความช่วยเหลือเพิ่มเติมในรูปแบบของผู้ช่วยครูที่สามารถช่วยแปลภาษา (แผนภาพที่ 9) ครูผู้ร่วมการสำรวจชี้ว่าตนต้องการความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการรับสมัครนักเรียนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย รวมถึงกระบวนการดำเนินการทางทะเบียนและเอกสารประจำตัวเด็ก (ร้อยละ 43) นอกจากนี้ การฝึกอบรมภาษาพม่าพื้นฐานจะเป็นประโยชน์ด้วยเช่นกัน (ร้อยละ 36)

ในหลาย ๆ แง่มุม นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ค่อนข้างเสียเปรียบเพื่อนร่วมชั้นคนไทยอยู่มาก เนื่องจากส่วนใหญ่มาจากภูมิหลังที่ด้อยโอกาสกว่า และต้องมาเรียนหนังสือในภาษาที่สองหรือกระทั่งภาษาที่สามของพวกเขา โดยบิดามารดาไม่สามารถช่วยเหลือในการเรียนได้อันเนื่องมาจากอุปสรรคทางด้านภาษา เมื่อสอบถามถึงปัญหาและอุปสรรคในระดับโรงเรียน ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุถึงปัญหาต่าง ๆ กล่าวคือ การสื่อสารระหว่างบิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติกับบุคลากรโรงเรียน ปัญหาด้านทะเบียนและเอกสารแสดงตนที่ส่งผลกระทบต่อการรับนักเรียนที่มิได้ถือสัญชาติไทย แนวโน้มที่นักเรียนข้ามชาติจะออกกลางคัน และอุปสรรคในการรับนักเรียนข้ามชาติซึ่งส่งผลให้บิดามารดาชาวไทยจำนวนหนึ่งไม่ต้องการส่งบุตรเข้าเรียนในโรงเรียนเดียวกัน (แผนภาพที่ 10)

MCC staff facilitating surveys with migrant students at a TFGS
Photo credit: TeacherFOCUS

แผนภาพที่ 9 การสนับสนุนช่วยเหลือที่ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยต้องการ

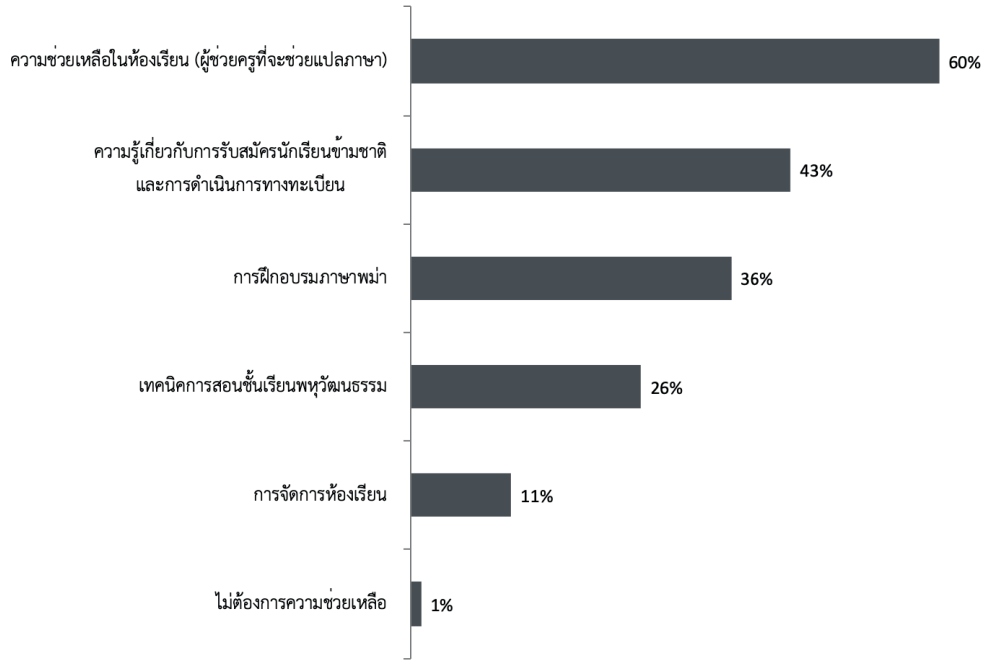

แผนภาพที่ 10 ปัญหาและอุปสรรคระดับโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับการรับนักเรียนข้ามชาติ ตามทัศนคติของครู

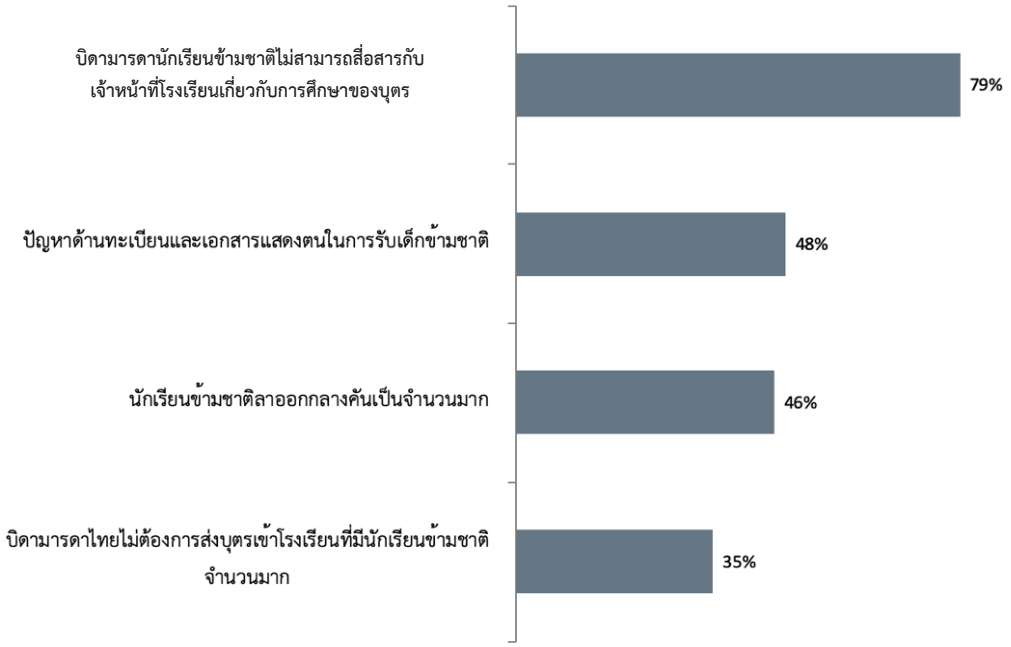

คำตอบเชิงคุณภาพจากผู้อำนวยการโรงเรียนและนายทะเบียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ระบุว่านักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากยังต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติมและการเอาใจใส่เป็นพิเศษเพื่อให้ประสบความสำเร็จในระบบการศึกษาได้ ในขณะที่โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย มีการมอบอุปกรณ์การศึกษา เครื่องแบบนักเรียน อาหารกลางวัน ให้นักเรียนทุกคน อย่างไรก็ตาม กลุ่มนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ยังคงมีความต้องการจำเป็นเพิ่มเติมในเรื่องการเดินทางไป - กลับโรงเรียน ซึ่งครอบครัวของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติต้องรับผิดชอบภาระดังกล่าวเอง ร้อยละ 70 ของผู้อำนวยการโรงเรียนและนายทะเบียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (จากทั้งหมด 26 คน) เชื่อว่าโรงเรียนของตนไม่มีงบประมาณเพียงพอที่จะให้การสนับสนุนสิ่งที่จำเป็นทั้งหมดแก่นักเรียนที่มิได้ถือสัญชาติไทย

4.1.3 คุณภาพของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

ร้อยละ 70 ของผลการสำรวจแสดงให้เห็นว่าครูในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีเป้าหมายที่อยากทำงานเป็นครู

โดยร้อยละ 68 ของครูในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุว่าตนมีประสบการณ์ในการสอนมาไม่ต่ำกว่า 4 ปี

ผลการสำรวจได้แสดงถึงความชัดเจนของ การมีพื้นฐานทางการศึกษา การฝึกอบรม และประสบการณ์ในการสอนของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ แม้ว่าครูเหล่านี้จะมีคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับ หรือมิได้เป็นที่ยอมรับจากรัฐบาลใดอย่างเป็นทางการ จากจำนวนครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจทั้งหมด (รวม 223 คน) ร้อยละ 68 มีประสบการณ์การสอนไม่ต่ำกว่า 4 ปี ร้อยละ 50 มีประสบการณ์การสอนไม่ต่ำกว่า 6 ปี และร้อยละ 26 มีประสบการณ์ตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป (ดูแผนภาพที่ 11) ร้อยละ 90 ของครูที่เข้าร่วมการสำรวจจบชั้นมัธยมปลาย หรือไม่ก็หลักสูตรประกาศนียบัตรหลังชั้นมัธยมปลาย (post-ten)[2] หรือมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ ร้อยละ 77 ของครูยังผ่านการฝึกอบรมครูเป็นการภายใน ร้อยละ 61 ผ่านการฝึกอบรมจากกระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมา และร้อยละ 72 ผ่านการฝึกอบรมเฉพาะเรื่อง ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพและมีความเชี่ยวชาญในการให้บริการที่สำคัญยิ่งแก่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ สถิติตัวเลขข้างต้นนี้ใกล้เคียงกับการผลิตบุคลากรครูซึ่งเป็นที่ยอมรับของรัฐบาลประเทศเมียนมา กล่าวคือ ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมาจะต้องผ่านการสอบวัดระดับชั้น 10 หรือมัธยมศึกษาตอนปลาย และต่อด้วยหลักสูตรศึกษาศาสตร์ 2 ปีในวิทยาลัยครู[3] และครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยจะต้องจบหลักสูตรในระดับมหาวิทยาลัย เช่น ครุศาสตร์หรือศึกษาศาสตร์ 4 ปี

ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติล้วนประสบกับปัญหาและอุปสรรคมากมายในการเป็นผู้ให้การศึกษาที่มีคุณภาพแก่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ เมื่อสอบถามถึงสาเหตุที่ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติลาออกจากงาน คำตอบที่พบบ่อยครั้งที่สุดก็คือ การได้รับเงินเดือนไม่สม่ำเสมอหรือน้อยเกินไป รองลงมาคือการขาดความก้าวหน้าทางอาชีพการงาน และไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ (ดูแผนภาพที่ 13) ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ส่วนใหญ่ได้รับค่าตอบแทนต่ำกว่ามาตรฐานค่าแรงขั้นต่ำ คือ 310 บาทต่อวัน ในเขตอำเภอแม่สอดและจังหวัดระนอง เพื่อส่งเสริมการศึกษาในภาษาแม่ที่มีคุณภาพ ครูเหล่านี้ควรได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสม สมเหตุสมผล และมีโอกาสได้รับการรับรองวิทยฐานะสาขาวิชาชีพจากรัฐบาล

แผนภาพที่ 11 ประสบการณ์การสอนของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจ

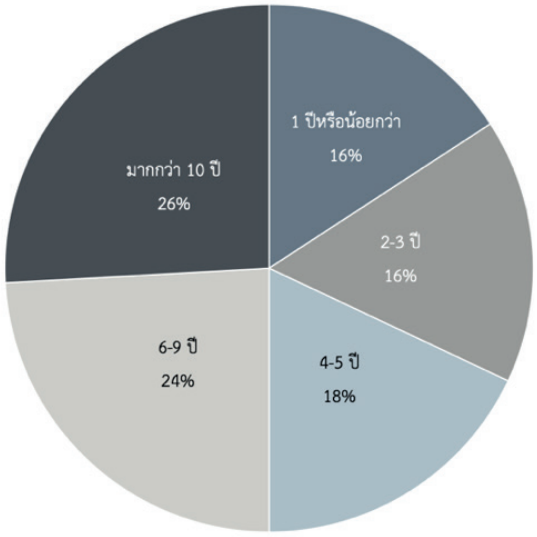

แผนภาพที่ 12 ระดับการศึกษาของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจ

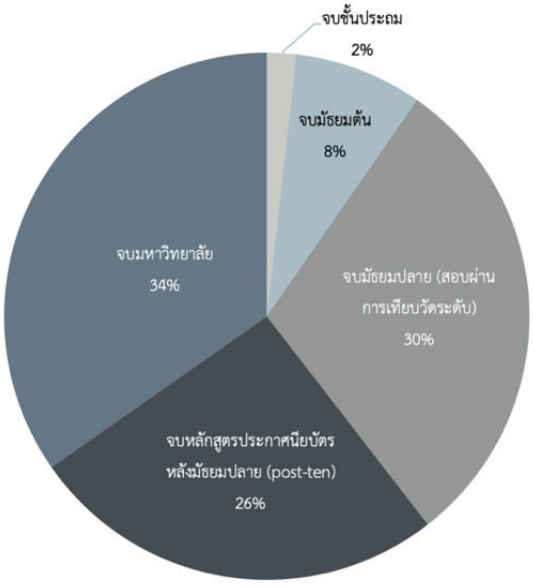

2 หลักสูตรประกาศนียบัตรหลังมัธยมปลาย (post-ten) ส่วนใหญ่คือหลักสูตรอิสระระยะ 6 เดือนถึง 2 ปีที่จัดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อปัญหาการขาดโอกาสทางการศึกษาของเยาวชนจากเมียนมาที่ไม่ได้สอบผ่านการเทียบวัดระดับชั้น 10 หรือมัธยมปลายรัฐบาลของประเทศเมียนมา แต่ละหลักสูตรมีความเป็นเอกลักษณ์และมักมีวิชาหลากหลาย เช่น ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยีสารสนเทศ (IT) การสื่อสาร สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และทักษะชีวิต หลักสูตรเหล่านี้มักไม่ได้รับการยอมรับคุณวุฒิอย่างเป็นทางการ

3 หลักสูตรศึกษาศาสตร์ในเมียนมาอยู่ในวิทยาลัยครู และกำลังได้รับการปฏิรูปให้เป็นหลักสูตร 4 ปี

แผนภาพที่ 13 ปัญหาและอุปสรรคในทัศนคติของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

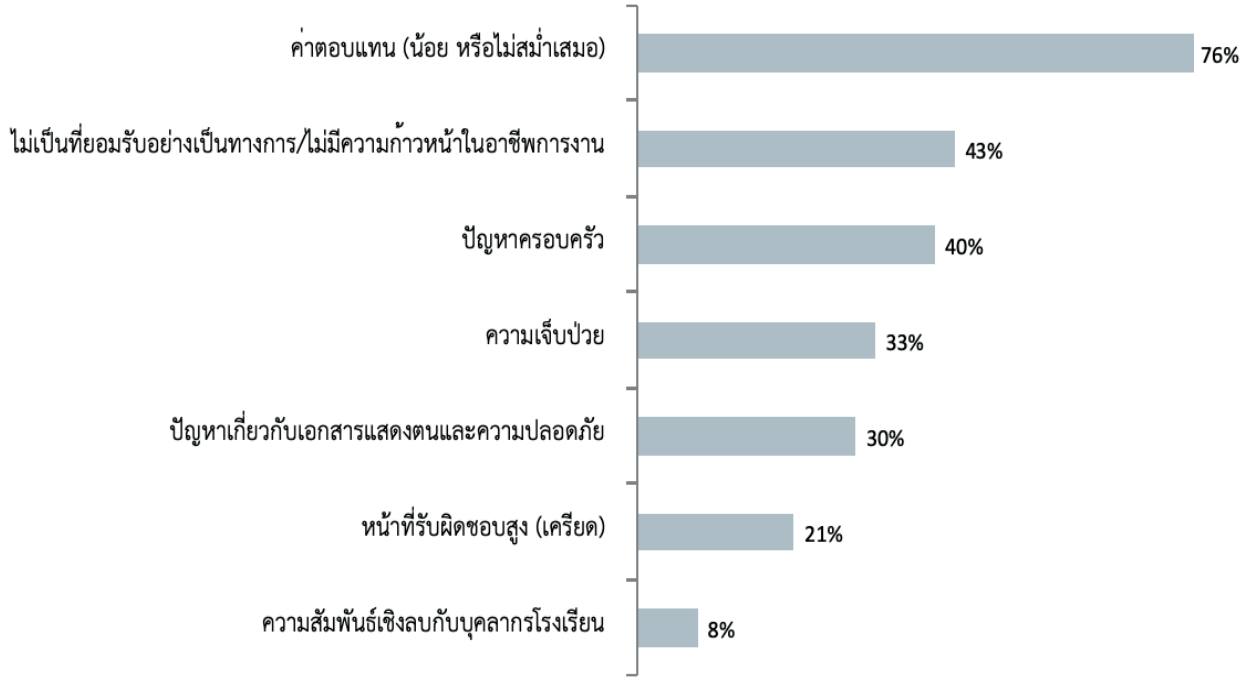

"มีนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติหลายคนที่จบการศึกษาจากโรงเรียนของเราแล้วไปศึกษาต่อในวิทยาลัยอาชีวะและมีงานทำในปัจจุบัน"

- ผู้อำนวยการ โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย อ.แม่สอด จ.ตาก

HwF and BMWEC staff facilitating surveys with students at an MLC
Photo credit: TeacherFOCUS

4.2 การเป็นที่ยอมรับ : เราจะสร้างความแข็งแกร่งให้แก่สะพานเชื่อมระหว่างศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ครู นักเรียน และกระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยและประเทศเมียนมาได้อย่างไร

4.2.1 การรับรองครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการ

ถ้ารัฐบาลของประเทศไทยให้การยอมรับศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ครูก็จะมีความปลอดภัย ส่งผลทำให้ครูเองมีกำลังใจและสามารถทุ่มเทกับการเรียนการสอนได้มากขึ้น

- ครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ อ.แม่สอด จ.ตาก

แม้จะยังไม่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ อีกทั้งยังขาดความก้าวหน้าในอาชีพการงาน ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติก็ยังคงเป็นผู้จัดการเรียนการสอนในภาษาแม่ อันมีความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมให้แก่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศเมียนมามาตลอด 3 ทศวรรษที่ผ่านมา เมื่อสอบถามถึงความต้องการจำเป็นสูงสุดในอาชีพการงานของพวกเขา คำตอบที่พบมากที่สุดก็คือการได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ (แผนภาพที่ 14) ซึ่งเป็นความต้องการที่มากกว่าการอยากได้รับเงินเดือนที่เพิ่มขึ้น

แผนภาพที่ 14 ความต้องการจำเป็นของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

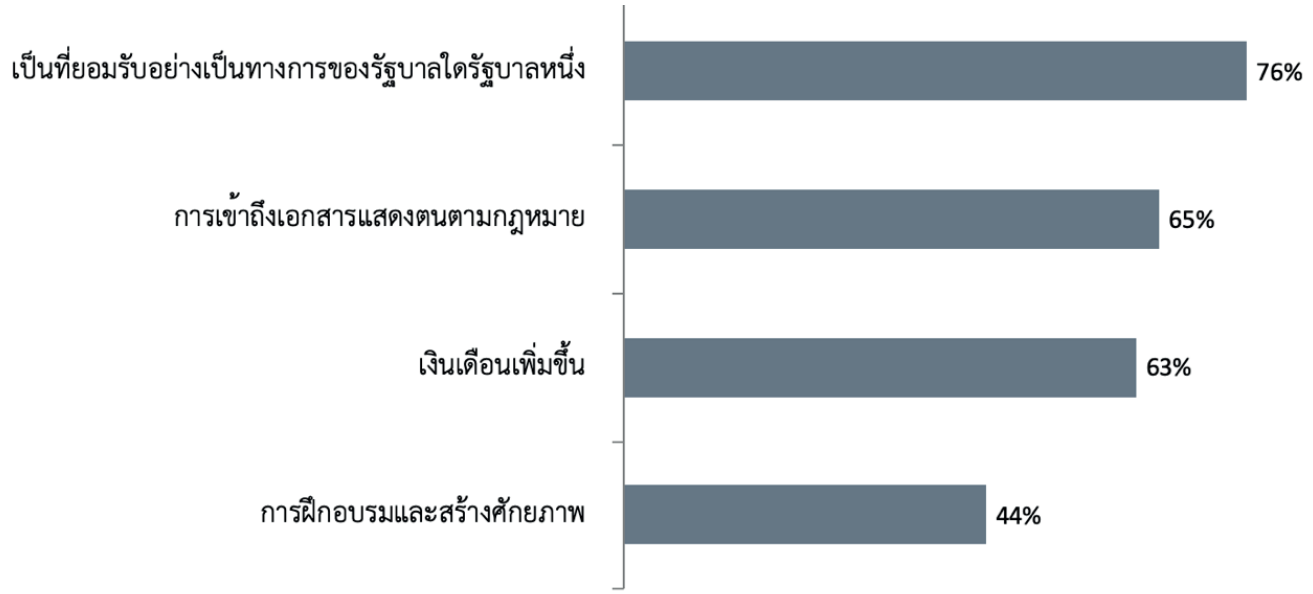

Photo credit: TeacherFOCUS

4.2.2 คุณวุฒิการศึกษาที่เป็นที่ยอมรับ

เมื่อสอบถามว่าเส้นทางการศึกษาใดเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับบุตรของตน บิดามารดา ผู้ปกครอง ส่วนใหญ่เชื่อว่าแนวทางที่บุตรกำลังศึกษาอยู่นั้นเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดแล้ว (ดูแผนภาพที่ 15 และ 16)

แผนภาพที่ 15 ทัศนคติของบิดามารดา ต่อทางเลือกทางการศึกษาที่ดีที่สุดสำหรับบุตรของตน

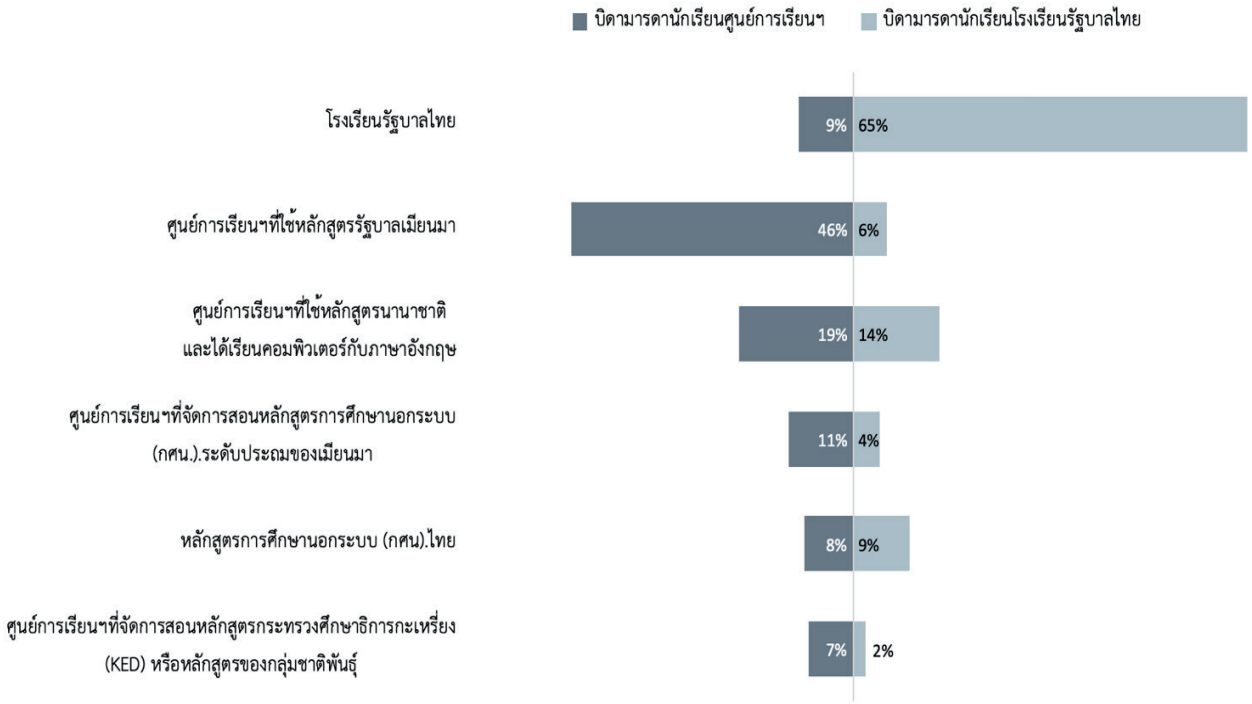

"มีลูกศิษย์ของฉันหนึ่งคน สอบเทียบผ่านระดับมัธยมปลายในประเทศเมียนมา ปัจจุบันได้เป็นครูโรงเรียนมัธยมปลายในประเทศเมียนมา"

- ครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ อ.แม่สอด จ.ตาก

Photo credit: TeacherFOCUS

ร้อยละ 91 ของบิดามารดานักเรียนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมีความมั่นใจว่าบุตรของตนจะสามารถเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศเมียนมา หากวันหนึ่งเขาได้กลับไปยังบ้านเกิดของตน

เหตุผลสนับสนุนการตัดสินใจในการเลือกสถานศึกษาปัจจุบันได้แสดงไว้ในแผนภาพที่ 16 โดยเหตุผลสนับสนุนที่พบมากที่สุดในกลุ่มบิดามารดาของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ก็คือ การได้เรียนภาษาพม่า (ร้อยละ 87) รองลงมาคือการได้รับวุฒิการศึกษาอันเป็นที่ยอมรับในประเทศเมียนมา (ร้อยละ 85) การได้เรียนภาษาอังกฤษ (ร้อยละ 78) และชื่อเสียงสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนได้ดีมีคุณภาพ (ร้อยละ 69) ส่วนคำตอบที่พบมากที่สุดในกลุ่มบิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยก็คือการได้รับวุฒิการศึกษาอันเป็นที่ยอมรับในประเทศไทย (ร้อยละ 84) การได้เรียนภาษาไทย (ร้อยละ 62) ชื่อเสียงสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนได้ดีมีคุณภาพ (ร้อยละ 57) และใกล้บ้านหรือที่ทำงาน (ร้อยละ 53) บิดา มารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติต่างเชื่อมั่นในเส้นทางการศึกษาที่ตนเลือกให้บุตร และได้กระทำการตัดสินใจอย่างมีข้อมูลและตั้งใจไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม มีสัดส่วนบิดามารดาที่มากพอสมควร (1 ใน 5) ที่เลือกตอบว่า ตนยังไม่ชัดเจนว่ามีทางเลือกทางการศึกษาอื่นใดหรือไม่ ซึ่งเป็นสัญญาณแสดงว่าการสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับเส้นทางการศึกษาในชุมชนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินั้นถือเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง

แผนภาพที่ 16 เหตุผลของบิดามารดา ผู้ปกครอง ในการเลือกสถานศึกษาปัจจุบัน

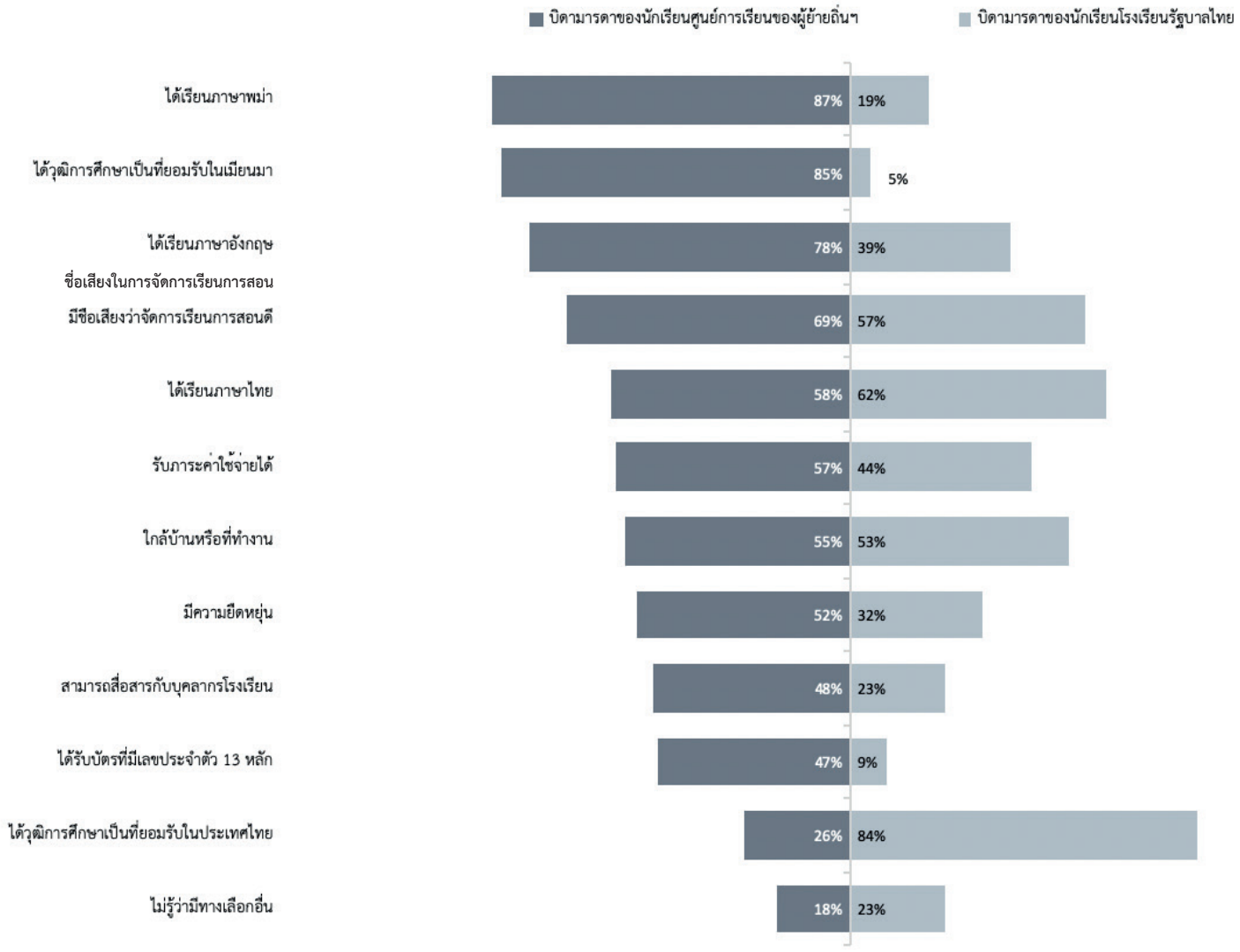

4.3 การเข้าถึงการศึกษา : หนทางใดจะช่วยให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินอกระบบการศึกษาได้เข้าเรียนและเรียนหนังสือต่อเนื่องในโรงเรียน

4.3.1 การสมัครเข้าเรียน

ร้อยละ 62 ของบิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยกล่าวว่า ตนได้รับความช่วยเหลือในการพาบุตรไปสมัครเข้าเรียน

สถานที่เกิดของเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติแต่ละคนย่อมส่งผลต่อการเลือกแนวทางการศึกษาของพวกเขา บุตรของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เกิดในประเทศไทยมีแนวโน้มที่จะเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยมากกว่าศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ร้อยละ 62 ของนักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยที่เข้ารับการสำรวจนั้นเกิดในประเทศไทย ในขณะที่นักเรียนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 55) ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเกิดในประเทศเมียนมา ทั้งนี้ ร้อยละ 55 ของบิดามารดา ผู้ปกครอง กลุ่มสำรวจที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมามากกว่า 10 ปีและคาดว่าจะอยู่นานมากกว่า 10 ปี เลือกที่จะพาบุตรเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย โดยเอกสารแสดงตนของเด็กเหล่านี้มีต่างกันไป เด็กจำนวนมากในศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติไม่มีเอกสารใด ๆ ซึ่งในระดับท้องถิ่น ผู้ให้การสนับสนุนการศึกษาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้แก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวนี้ด้วยการออกบัตรประจำตัวนักเรียนให้แก่นักเรียนในศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติ โดยร้อยละ 70 ของนักเรียนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้ารับการสำรวจถือบัตรประจำตัวนักเรียนดังกล่าว ในขณะที่ส่วนใหญ่คือ ร้อยละ 65 ของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยมีบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน (บัตร 10 ปี หรือบัตรเลข 0) นักเรียนในสถานศึกษาทั้งสองรูปแบบจำนวนไม่น้อยรายงานว่าตนไม่มีชื่อในทะเบียน (ร้อยละ 23 ของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และร้อยละ 18 ของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย) ข้อค้นพบนี้เป็นสัญญาณบ่งชี้ถึงความจำเป็นที่ควรมีปฏิบัติการเร่งด่วน เนื่องจากการขาดเอกสารแสดงตนมักส่งผลให้บุคคลไม่สามารถเข้าถึงบริการทางสังคมและการคุ้มครองทางกฎหมายในประเทศไทย อีกทั้งยังผลักให้พวกเขาอยู่ในความเสี่ยงต่อการถูกแสวงหาประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับเด็กคือการค้ามนุษย์

แผนภาพที่ 17 เอกสารแสดงตนของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

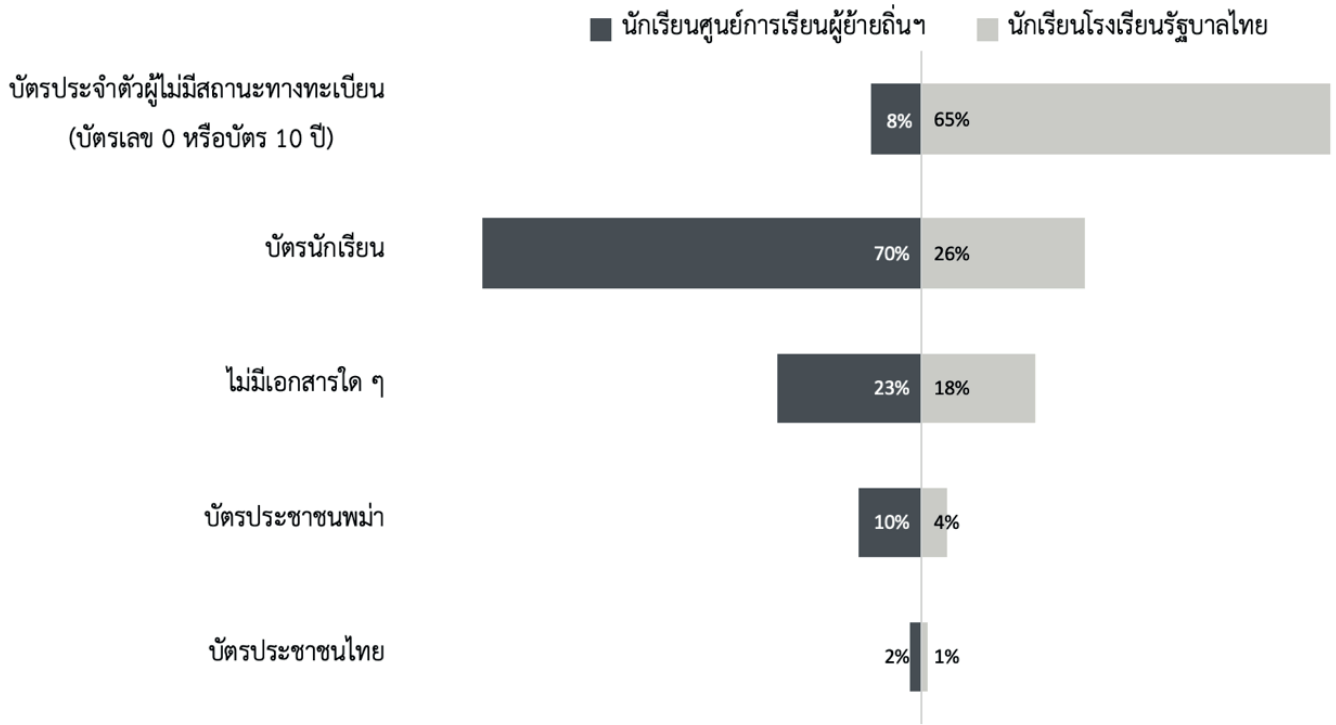

เมื่อสอบถามถึงเส้นทางการศึกษาที่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อยู่นอกระบบการศึกษาจะเข้าถึงได้มากที่สุด ครูและบิดามารดาผู้ปกครองของทั้งนักเรียนศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยส่วนใหญ่เชื่อว่า สถานศึกษาที่ตนทำงานอยู่หรือเลือกให้บุตรของตนก็คือสถานที่ที่เข้าถึงได้มากที่สุด อย่างไรก็ตามครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยหลายคนก็เชื่อว่าหลักสูตรการศึกษาของประเทศเมียนมาในศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาตินำจะเข้าถึงได้ง่ายกว่าสำหรับเด็กที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย (ร้อยละ 52) ในภาพรวมของการสำรวจ ศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติได้รับเลือกว่าเป็นเส้นทางการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติที่อยู่ระบบการศึกษามากที่สุด ดังนั้น หากได้รับการสนับสนุนที่ดีขึ้น ก็มีแนวโน้มว่าศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้จะสามารถเป็นประตูเปิดทางให้แก่เด็กที่อยู่นอกระบบการศึกษาให้เข้าสู่ระบบการศึกษาต่อไป เนื่องจากถือเป็นสถานศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในภาษาแม่ และมีอุปสรรคในการเข้าเรียนที่น้อยกว่า

แผนภาพที่ 18 ทัศนคติต่อทางเลือกทางการศึกษาที่เด็กข้ามชาตินอกระบบการศึกษาจะเข้าถึงได้ง่ายที่สุด

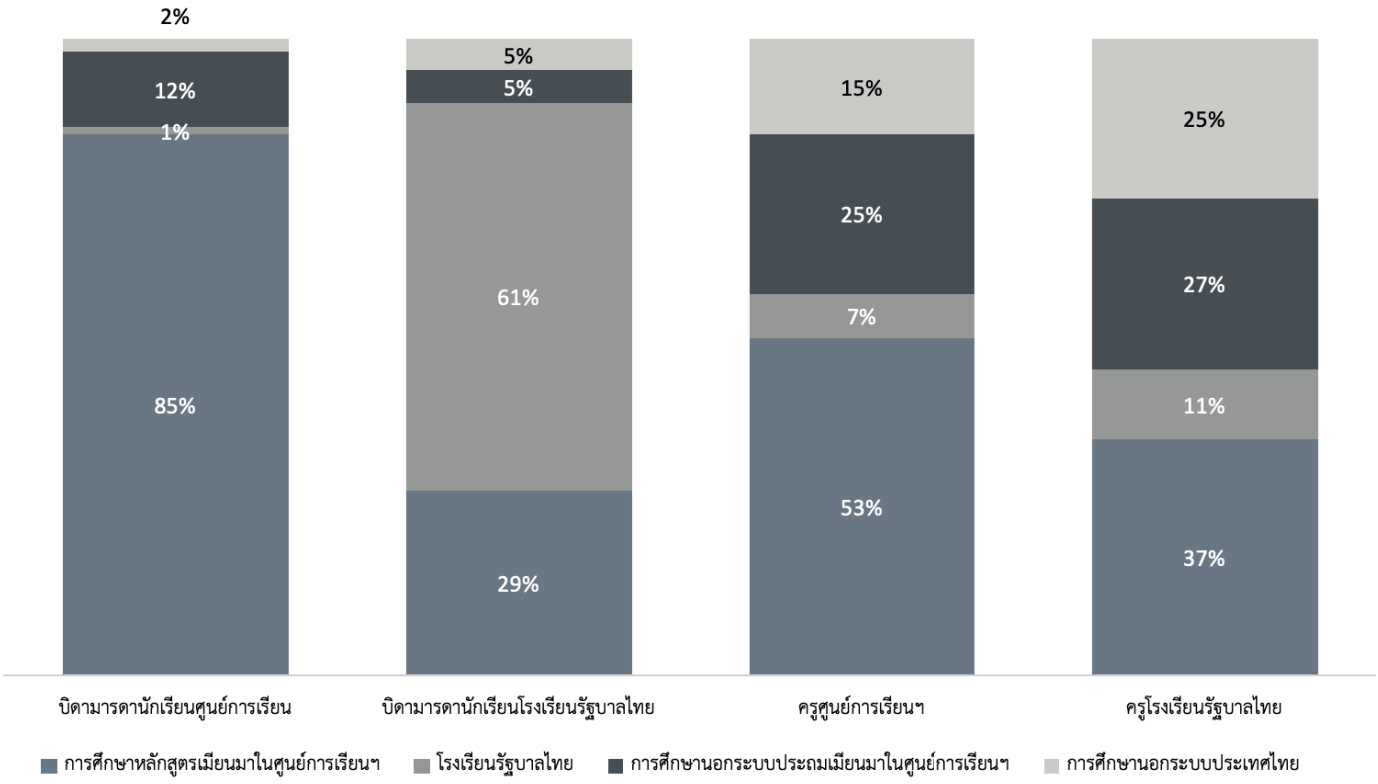

(ร้อยละ 72) ผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยมั่นใจว่านายทะเบียนในโรงเรียนมีความสามารถในการลงทะเบียนนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

ผู้อำนวยการโรงเรียนและนายทะเบียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยที่เข้าร่วมการสำรวจจำนวนมากระบุว่าได้พบครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติหลายครอบครัวที่ต้องการส่งบุตรเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย หากแต่ไม่มีเอกสารแสดงตนที่จำเป็นในการสมัครเข้าเรียนและไม่มีสมาชิกครอบครัวคนใดที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่าเจ้าหน้าที่ประสานงานที่พูดได้สองภาษาและคุ้นเคยกับกระบวนการทางทะเบียนและเอกสารแสดงตนจะช่วยอำนวยความสะดวกในการรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย

มีตัวอย่างที่ดีของความร่วมมือระหว่างผู้ใหญ่บ้าน ครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยด้วยเช่นกัน มีผู้อำนวยการโรงเรียนคนหนึ่งกล่าวว่า “ผู้ใหญ่บ้านร่วมมือกับโรงเรียนเราดีมาก ๆ เขามาช่วยทั้งตอนทำทะเบียนนักเรียนและช่วยสื่อสารกับพ่อแม่ให้ด้วย” ผู้ใหญ่บ้านบางรายออกจดหมายรับรองให้แก่ครอบครัวที่ต้องการส่งบุตรเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย โดยระบุที่อยู่สำหรับการติดต่อของครอบครัวดังกล่าวให้ด้วย ความคิดเห็นของผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยเกี่ยวกับการขยายโควตาการรับนักเรียนนั้นต่างกันไป ร้อยละ 52 กล่าวว่า ตนจะขยายโควตาการรับนักเรียนเพื่อให้เด็กที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทยในพื้นที่ได้เข้าถึงการศึกษา ส่วนใหญ่ของผู้อำนวยการโรงเรียนกลุ่มนี้เชื่อว่านี่คือหนทางที่จะทำให้นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชนเป็นจริงได้ กล่าวคือ “การขยายโควตา คือการให้โอกาสเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อาศัยในชุมชนเราได้เข้าถึงการศึกษาและบริการ” ส่วนผู้อำนวยการโรงเรียนที่คิดว่าจะไม่ขยายโควตาได้ให้เหตุผลอันเกี่ยวกับข้อจำกัดของขนาดชั้นเรียน ครู และโครงสร้างของโรงเรียน

เมื่อสอบถามถึงการสนับสนุนที่จำเป็น ผู้อำนวยการโรงเรียนส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือด้านฐานข้อมูลนักเรียน (ร้อยละ 83) รองลงมาคือผู้แปลภาษาพม่า (ร้อยละ 75) และแนวทางที่ชัดเจนในการรับเด็กที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทยที่มีเอกสารแสดงตนรูปแบบต่าง ๆ (ร้อยละ 75) ผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยยังมิได้เห็นพ้องต้องกันถึงเอกสารที่จำเป็นต้องใช้ในการรับนักเรียนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย และต้องการแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับโรงเรียน รวมถึงขั้นตอนกระบวนการจัดทำทะเบียนและเอกสารแสดงตนสำหรับครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ชัดเจน โดยมูลนิธิช่วยไร้พรมแดน ร่วมกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 ได้จัดการฝึกอบรมในหัวข้อดังกล่าวให้แก่โรงเรียนในจังหวัดตาก เพื่อสร้างความเข้าใจและทบทวนแนวปฏิบัติการรับนักเรียนผู้มีปัญหาสถานะทางทะเบียนหรือนักเรียนที่ไม่มีสัญชาติไทย

บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติแสดงถึงความไม่เชื่อมั่นที่จะส่งบุตรเข้าสู่เส้นทางการศึกษาอื่นที่ต่างไปจากที่มีอยู่ (ตารางที่ 5) มีข้อเสนอแนะว่า การสร้างความตระหนักและช่องทางการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษา จะช่วยให้บิดามารดา ผู้ปกครอง เหล่านี้มีข้อมูลสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับอนาคตการศึกษาของบุตรได้ หากจะมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้บิดามารดาให้สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรได้นั้น สิ่งแรกที่สำคัญคือพวกเขาจะต้องรู้สึกมั่นใจในการจะส่งบุตรเข้าสู่ทางเลือกที่มีอยู่เสียก่อน

ตารางที่ 5 สัดส่วนความมั่นใจของบิดามารดา ผู้ปกครอง ในการส่งบุตรเข้าสถานศึกษาแบบต่าง ๆ

	เข้าโรงเรียนรัฐบาลไทย	เรียน กศน. ไทย	เข้าศูนย์การเรียนฯ	เรียน กศน.ประถมศึกษาเมียนมาในศูนย์การเรียนฯ
บิดามารดาของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ	42%	48%	95%	76%
บิดามารดาของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย	99%	83%	66%	58%

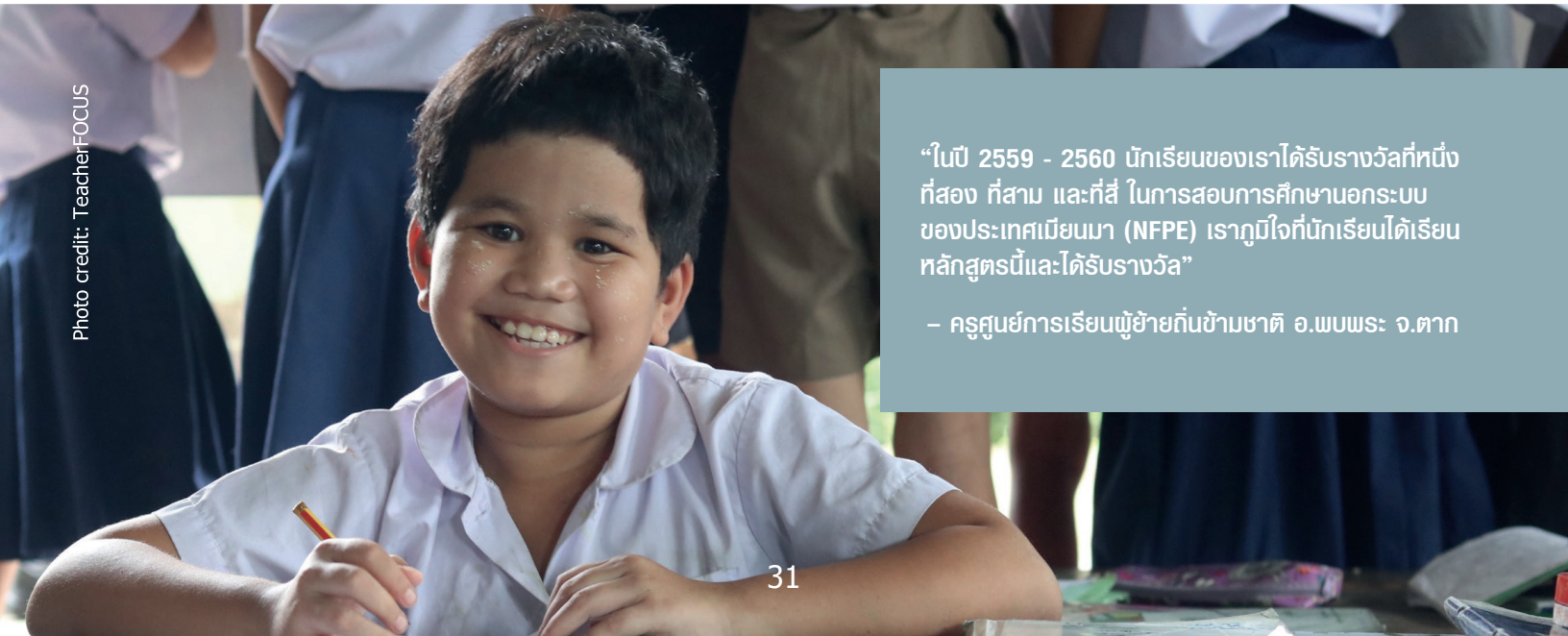

Photo credit: TeacherFOCUS

“ในปี 2559 - 2560 นักเรียนของเราได้รับรางวัลที่หนึ่ง ที่สอง ที่สาม และที่สี่ ในการสอบการศึกษานอกระบบของประเทศเมียนมา (NFPE) เราภูมิใจที่นักเรียนได้เรียนหลักสูตรนี้และได้รับรางวัล”

– ครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ อ.พบพระ จ.ตาก

แผนภาพที่ 19 บุคคลที่สนับสนุนครอบครัวเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในการลงทะเบียนเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย

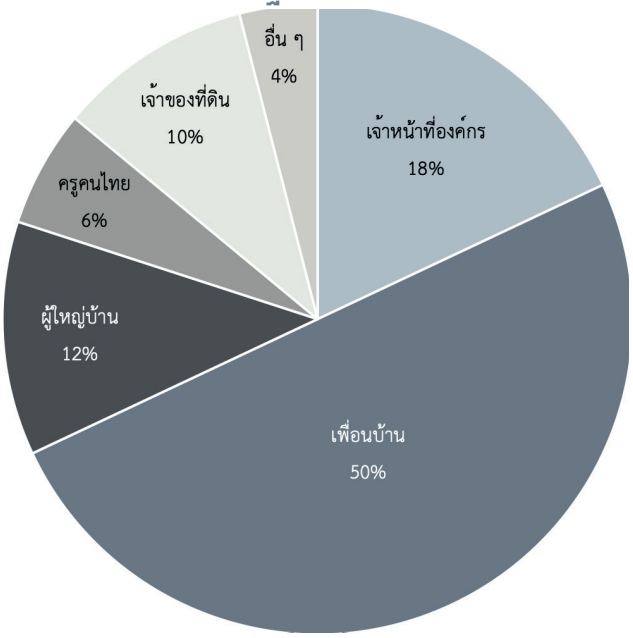

ตารางที่ 6 ความสำคัญในการเรียนจบมัธยมปลายตามทัศนคติของบิดามารดา

บิดามารดานักเรียนศูนย์การเรียนฯ	บิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลไทย
4.81 สำคัญมาก	4.77 สำคัญมาก

ร้อยละ 62 ของบิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยกล่าวว่า ตนได้รับความช่วยเหลือในการพาบุตรไปสมัครเข้าเรียน โดยผู้ให้ความช่วยเหลือนั้นมีหลากหลาย เช่น เพื่อนบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน บุคลากรองค์กรต่าง ๆ และครู (แผนภาพที่ 19) เมื่อพิจารณาว่าบิดามารดาที่ส่งบุตรเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือ หากมีการจัดกลไกสนับสนุนเพิ่มขึ้น จะมีการเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่ต้องเผชิญในการสำเร็จการศึกษาของเด็กที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย คำตอบของผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยที่พบบ่อยครั้งที่สุดก็คือ ปัญหาเรื่องชื่อและการยืนยันตัวตนของนักเรียน (ร้อยละ 74) ชื่อของบิดามารดาที่สะกดผิดหรือสะกดไม่เหมือนกันในแต่ละครั้ง (ร้อยละ 68) อุปสรรคในการออกประกาศนียบัตร (ร้อยละ 42) และอุปสรรคในการที่จะเชื่อมนักเรียนเข้าสู่โอกาสทางการศึกษาในระดับต่อไป เช่น มัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยาลัยอาชีวศึกษา และมหาวิทยาลัย (ร้อยละ 32) บิดามารดาของนักเรียนในสถานศึกษาทั้งสองแบบต่างมองว่าการเรียนให้จบมัธยมศึกษาตอนปลายมีความสำคัญมาก โดยให้คะแนนระดับ 5 คะแนนบนมาตรวัดลิเคอร์ทดังข้อมูลที่ปรากฏในตารางที่ 6 หากต้องการให้เด็กได้เรียนในโรงเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษา การสนับสนุนเด็กและครอบครัวมีความจำเป็นอย่างยิ่ง องค์กร Save the Children และองค์กร World Education (2015) รายงานว่าเด็กข้ามชาติที่เรียนสูงกว่าระดับประถมศึกษา มีน้อยกว่าร้อยละ 10 นักเรียนที่อายุมากกว่าเพื่อนร่วมชั้นมีโอกาสที่จะพบกับอุปสรรคเพิ่มมากยิ่งขึ้น และมีแนวโน้มที่ออกจากระบบการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หรือ 4 หรือเมื่ออายุได้ 10 - 11 ปี

“เราต้องการให้เด็กได้รับการยอมรับจากรัฐบาลของประเทศไทยและเมียนมา เราต้องการการสนับสนุนในทุกด้านและการยอมรับอย่างเป็นทางการจากทั้งสองรัฐบาล”

– ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ, อ.พบพระ จ.ตาก

4.3.2 การออกกลางคัน

เมื่อสอบถามถึงเหตุผลของการออกกลางคัน ร้อยละ 83 ของครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุว่าเกิดจากการที่ครอบครัวนักเรียนต้องโยกย้ายไปที่อื่น เหตุผลอื่น ๆ ได้แก่ ปัญหาเศรษฐกิจ (ร้อยละ 50) บิดามารดาไม่สนับสนุน (ร้อยละ 46) และนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำเป็นต้องไปทำงานหรือดูแลสมาชิกครอบครัว (ร้อยละ 42) แรงกดดันทางเศรษฐกิจอันหนักหน่วงต่อครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินั้นได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติโดยตรง เนื่องจากนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติต้องแบกภาระทางเศรษฐกิจแทนที่จะเรียนหนังสือจนสำเร็จการศึกษา โดยร้อยละ 72 ของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และร้อยละ 71 ของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยระบุว่า พวกเขารู้จักเพื่อนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทยที่ออกกลางคันไปก่อน

ผู้ปกครองที่มีการสำรวจโดยรวมมีบุตรทั้งหมด 82 ที่อยู่ในวัยเรียนแต่ไม่ได้เข้าโรงเรียน เมื่อสอบถามถึงสาเหตุที่บุตร ของพวกเขาไม่ได้เข้าโรงเรียน คำตอบที่บ่อยที่สุดคือพวกเขาต้องทำงานหรือดูแลสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 46) ความท้าทายทางเศรษฐกิจ (ร้อยละ 36) และ ขาดการสนับสนุนพ่อแม่เพื่อให้ลูกเรียนในโรงเรียน (ร้อยละ 30)

นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วมการสำรวจระบุว่าเพื่อนของพวกเขาออกกลางคันเนื่องจากครอบครัวโยกย้ายไปที่อื่น (ร้อยละ 32 ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและร้อยละ 55 ในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย) หรือต้องไปทำงานหรือดูแลสมาชิกครอบครัว (ร้อยละ 44 จากศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและร้อยละ 33 จากโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย) หรือบิดามารดาไม่ให้การสนับสนุน (ร้อยละ 25 จากศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและร้อยละ 30 จากโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย) ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยพบว่าความไม่มั่นคงหรือความไม่แน่นอนคือปัญหาใหญ่ที่สุด โดย ร้อยละ 96 ระบุว่านักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติออกกลางคัน เนื่องจากครอบครัวโยกย้ายไปที่อื่น แต่มีไม่มากนักที่กล่าวถึงการขาดการสนับสนุนของบิดามารดา (ร้อยละ 39) หรือการที่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติต้องไปทำงานเลี้ยงครอบครัว (ร้อยละ 38) นอกจากนี้ ครูยังได้ระบุว่ามีนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติบางส่วนไม่สนใจเรียน (ร้อยละ 30) และไม่สามารถเดินทางมาเรียนได้ (ร้อยละ 26)

ในทางกลับกัน บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่เข้าร่วมการสำรวจส่วนใหญ่ (ร้อยละ 77) ระบุว่าพวกเขาไม่ได้โยกย้ายไปไหน[4] (ผู้ร่วมการสำรวจเหล่านี้มาจากสมาคมครูและผู้ปกครองของโรงเรียน ดังนั้นจึงมีแนวโน้มที่จะมีความเป็นอยู่มั่นคงกว่าประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติโดยทั่วไป ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 5) ผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยเชื่อว่า การมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งมากขึ้นของบิดามารดาต่อการศึกษาของเด็กจะช่วยลดการออกกลางคันได้และบางแห่งได้พยายามจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมนี้ ผู้อำนวยการโรงเรียนท่านหนึ่งกล่าวว่า “เรามีนโยบายที่จะติดตามนักเรียนโดยการไปพบปะกับพ่อแม่เพื่อลดความเสี่ยงที่นักเรียนจะออกกลางคัน” และผู้อำนวยการโรงเรียนอีกท่านกล่าวว่า“ทางโรงเรียนตนได้ไปเยี่ยมบ้านและสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษากับพ่อแม่” (การส่งจดหมายโรงเรียนเป็นช่องทางการสื่อสารที่ไม่มีประสิทธิภาพมากนักในพื้นที่ที่มีการอ่านออกเขียนได้น้อย) ผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยจำนวนมากเคยมีประสบการณ์ที่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนของตนออกกลางคันเนื่องจากครอบครัวโยกย้ายไปที่อื่น ในจำนวนนี้ มีหลายคนระบุว่าครอบครัวของนักเรียนไม่ได้แจ้งโรงเรียนล่วงหน้า ส่งผลให้โรงเรียนไม่สามารถให้ความช่วยเหลือและส่งต่อเด็กไปยังอีกโรงเรียนหนึ่งได้

Photo credit: TeacherFOCUS

[4] “การโยกย้าย” ในการสำรวจนี้ หมายถึงการเปลี่ยนที่อยู่ที่บิดามารดาจำเป็นจะต้องพาบุตรไปเข้าโรงเรียนอื่น

แผนภาพที่ 20 ทัศคติต่อเหตุผลที่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติออกกลางคัน

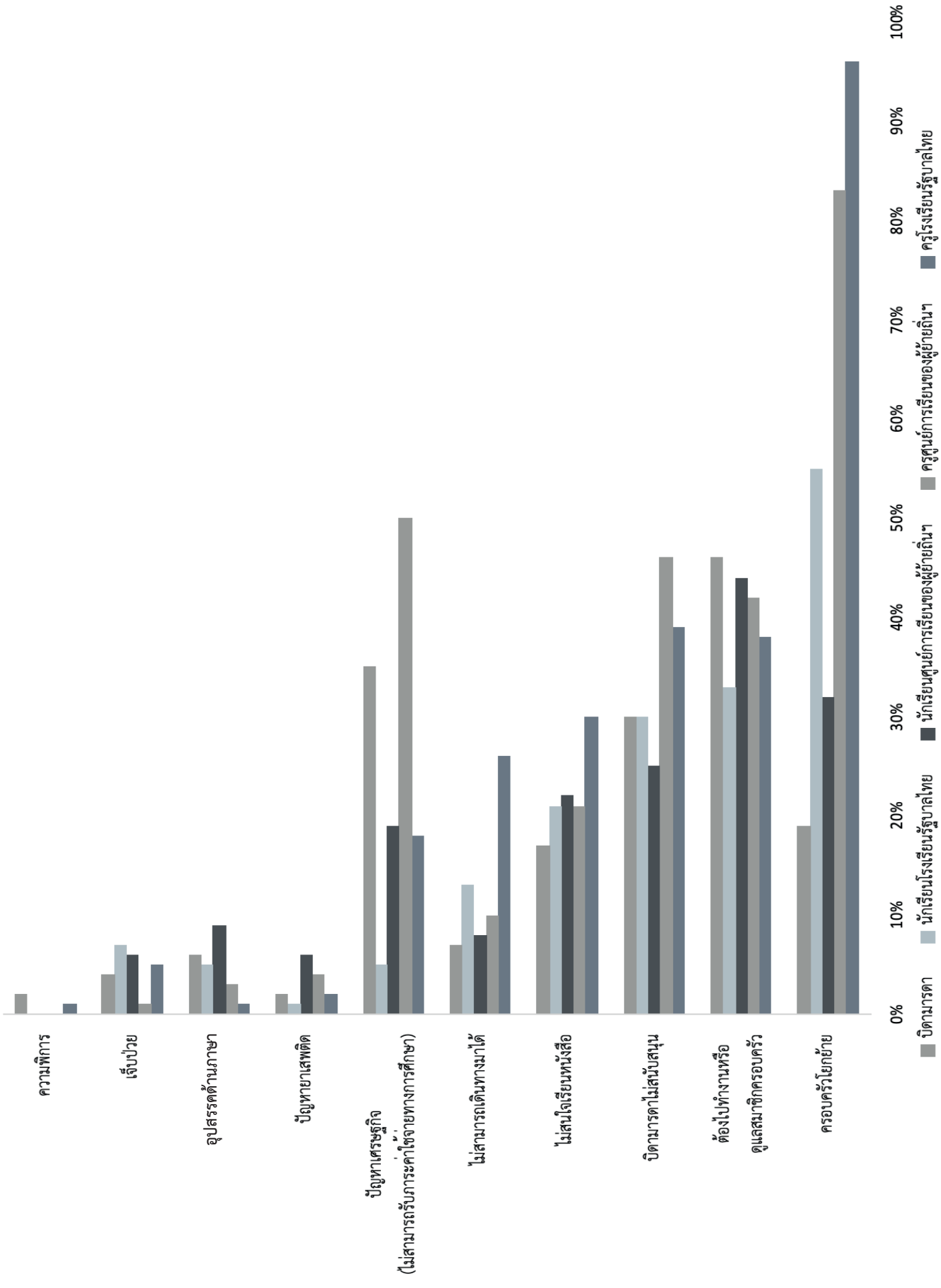

คณะวิจัยสอบถามนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่เข้าร่วมการสำรวจว่าพวกเขายังมีพี่น้องที่มีอายุระหว่าง 5 - 16 ปี ไม่ได้เรียนหนังสือหรือไม่ นักเรียนกลุ่มนี้ระบุว่ามีจำนวน 85 คน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้ไปโรงเรียนอันเนื่องจากเหตุผลหลัก คือ มีความจำเป็นต้องทำงานหรือดูแลสมาชิกในครอบครัว (ร้อยละ 43) ไม่สนใจเรียนหนังสือ (ร้อยละ 30) และบิดามารดาไม่สนับสนุน (ร้อยละ 20) ดังปรากฏในแผนภาพที่ 21

แผนภาพที่ 21 เหตุผลที่พี่น้องของนักเรียนไม่ได้ไปโรงเรียน

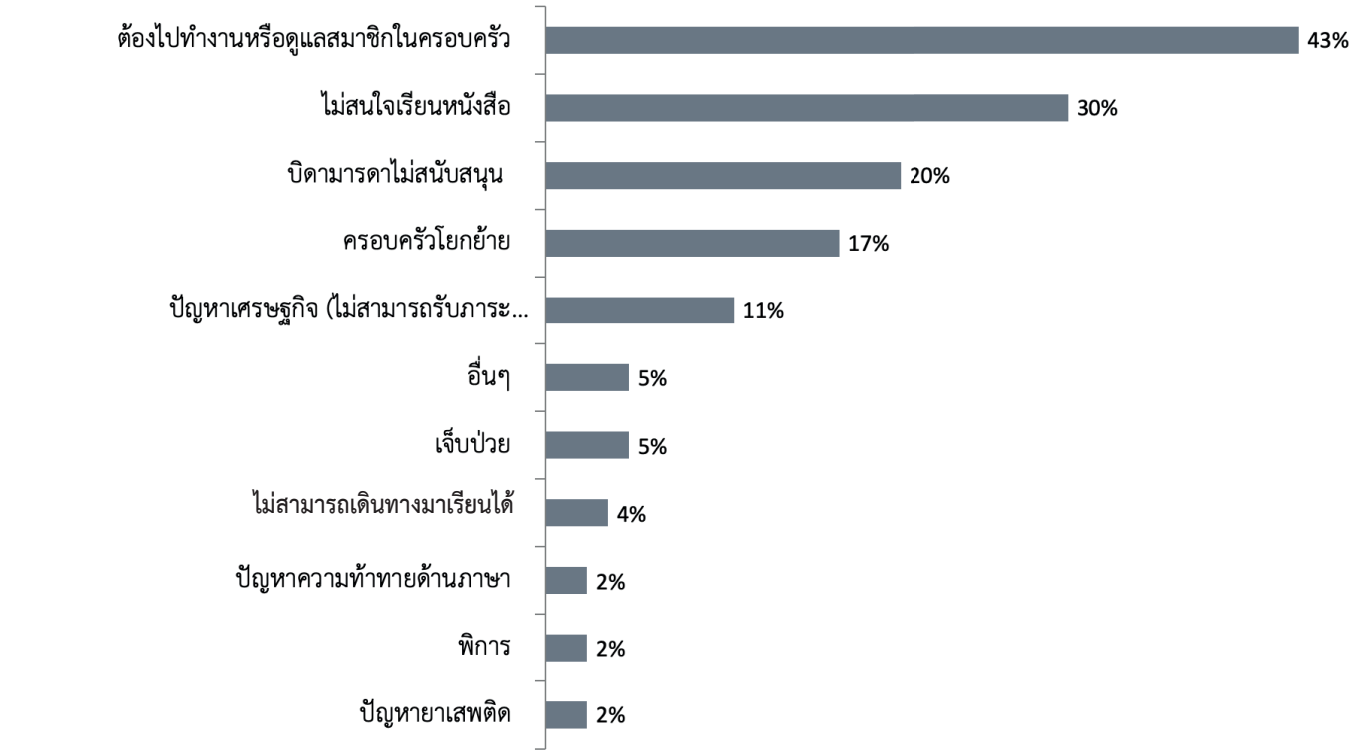

staff facilitating surveys with migrant students at an MLC
Photo credit: TeacherFOCUS

4.3.3 อุปสรรคขัดขวางการเข้าถึงการศึกษา

แผนภาพที่ 22 ปัญหาและอุปสรรคในการสนับสนุนการศึกษาของบุตร ตามทัศนคติของบิดามารดา

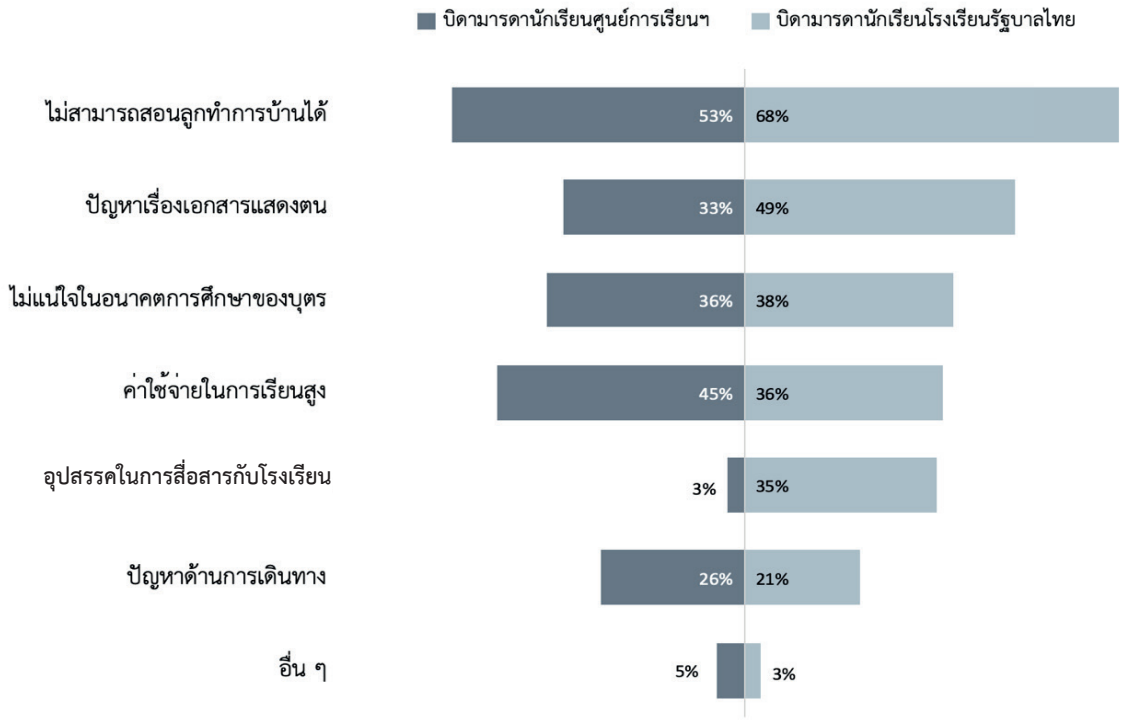

แผนภาพที่ 23 ระดับการศึกษาของบิดามารดา ผู้ปกครอง ที่เข้ารับการสำรวจ

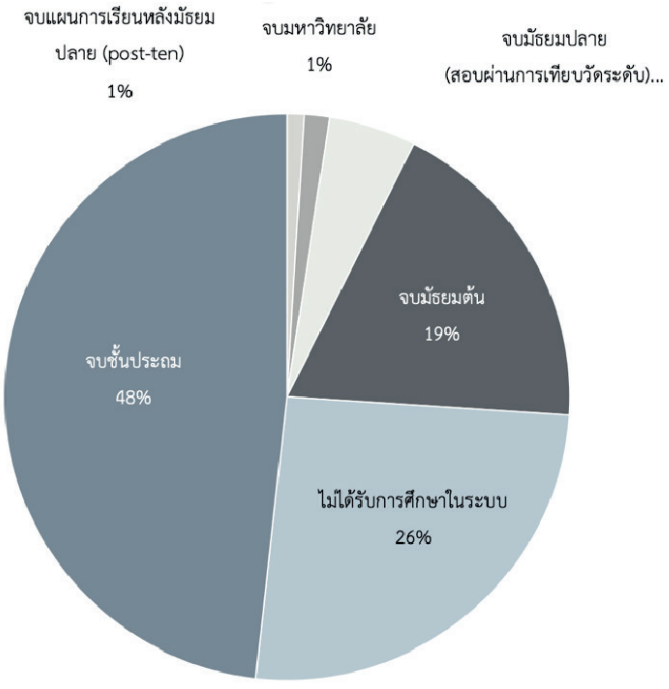

อุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับบิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ที่เข้าร่วมการสำรวจเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรก็คือพวกเขารู้สึกว่าตนไม่สามารถช่วยบุตรทำการบ้านได้ (แผนภาพที่ 22) ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากบิดามารดาเหล่านี้มีการศึกษาไม่สูงนัก ในกลุ่มผู้ร่วมการสำรวจทั้งหมด (638 คน) ร้อยละ 26 รายงานว่าไม่ได้รับการศึกษา และ ร้อยละ 48 จบเพียงระดับประถมศึกษา (แผนภาพที่ 23) (ระดับการศึกษาของบิดามารดาที่ไม่ได้เป็นสมาชิกสมาคมครูและผู้ปกครองมีแนวโน้มว่าจะต่ำกว่าตัวเลขดังกล่าว) ล่าสุดมีเอกสารที่ได้รับการตีพิมพ์ว่าด้วยอัตราการรู้หนังสือจากคลินิกฝากครรภ์ของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุว่า มีเพียง 1 ใน 3 ของหญิงตั้งครรภ์ที่เรียนจบระดับประถมศึกษาปีที่ 4 หรือ ชั้นที่สูงกว่า (Gilder et al., 2019) ในขณะเดียวกัน นักเรียนที่ระบุว่าบิดามารดาสามารถให้ความช่วยเหลือในการเรียนน้อยมาก (ร้อยละ 20 ของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและร้อยละ8ของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย) ส่วนใหญ่ได้หันไปพึ่งพาความช่วยเหลือจากครู โดยเฉพาะนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ซึ่งร้อยละ 63 กล่าวว่าครูคือบุคคลที่ตนจะไปขอความช่วยเหลือ (แผนภาพที่ 24) ข้อค้นพบนี้ได้เน้นย้ำผลกระทบทางสังคมต่อการที่เด็กเข้าเรียนในสถานศึกษาที่บิดามารดาไม่อาจสื่อสารกับบุคลากรของโรงเรียน ช่วยบุตรทำการบ้าน หรืออ่านจดหมายจากสถานศึกษาได้ ผู้อำนวยการและครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยได้ชี้ถึงประเด็นปัญหาดังกล่าว และเสนอแนะให้มีการสื่อสารโดยตรงกับบิดามารดาในการประชุมครูและผู้ครองโดยมีล่ามแปลภาษา

> **“เราพานักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติของเราบางคนไปแข่งขันในการแข่งขันเชิงวิชาการและได้รับรางวัลเหรียญทอง พวกเขายังชนะการแข่งขันหนังสั้นซึ่งฉายทางช่องไทยพีบีเอส”**
>
> **ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย จ.ระนอง**

บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติล้วนต้องคอยจัดการกับความไม่แน่นอนในหลายแง่มุมของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเอกสารทางทะเบียนหรือเอกสารแสดงตน การเข้าถึงบริการสุขภาพ ความมั่นคงปลอดภัย และเศรษฐกิจครอบครัว (IOM, 2016) มากกว่าหนึ่งในสามของบิดามารดาที่เข้าร่วมการสำรวจมองเห็นความไม่แน่นอนในอนาคตการศึกษาของบุตร ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่อยู่ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (ร้อยละ 36) หรือโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (ร้อยละ 38) ค่าใช้จ่ายในการศึกษายังเป็นอุปสรรคด้วยเช่นกัน โดยร้อยละ 49 ของบิดามารดานักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมองว่าค่าใช้จ่ายเป็นอุปสรรคในการศึกษาของบุตร ในขณะที่บิดามารดานักเรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยร้อยละ 36 มองว่าค่าใช้จ่ายเป็นอุปสรรคในการในการศึกษาของบุตร การพูดคุยกับบุคลากรโรงเรียนถือเป็นอุปสรรคของบิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (ร้อยละ 35) เมื่อให้ประเมินความสามารถทางภาษาของตนบนมาตรวัดลิเคอร์ท บิดามารดาที่ได้รับการสำรวจให้คะแนนความมั่นใจในภาษาพม่าที่ 4.47 (มั่นใจอย่างมาก) เทียบกับ 2.79 (มั่นใจอยู่บ้าง) สำหรับภาษาไทย ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแยกกลุ่มจะพบว่าบิดามารดาของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยมองว่าตนมีความมั่นใจอยู่บ้างในการใช้ภาษาไทยเมื่อเปรียบเทียบกับบิดามารดาของนักเรียนในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (3.16 เทียบกับ 2.62) ในขณะที่บิดามารดานักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมองว่าตนมีความมั่นใจอย่างมากในการใช้ภาษาพม่าเมื่อเปรียบเทียบกับบิดามารดาของนักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (4.57 เทียบกับ 4.28)

แผนภาพที่ 24 ผู้ให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่นักเรียนตามความต้องการ

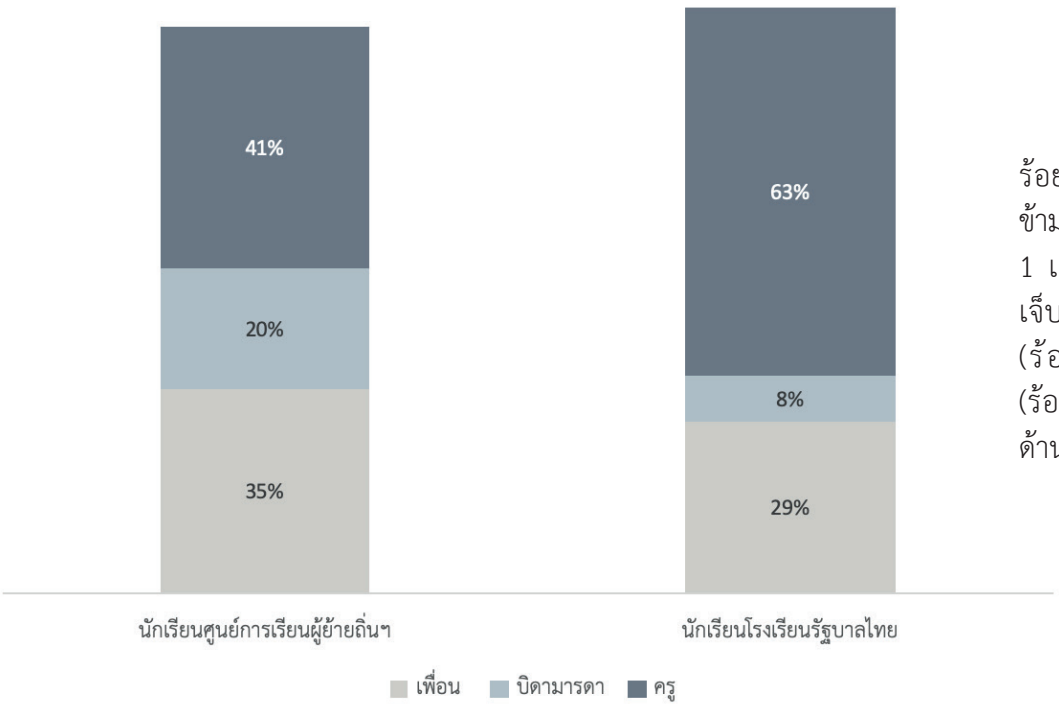

สำหรับการขาดเรียน โดยรวมแล้วร้อยละ 8 (58 คน) ของนักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุว่าตนเคยขาดเรียนไปนานกว่า 1 เดือน โดยเหตุผลที่พบบ่อยที่สุดคือเจ็บป่วย (ร้อยละ 46) ครอบครัวโยกย้าย (ร้อยละ 20) และไม่อยากไปโรงเรียน (ร้อยละ10) ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาด้านการเข้าถึงบริการสุขภาพอีกด้วย

เมื่อขอให้บิดามารดาประมาณค่าใช้จ่ายทางการศึกษาของบุตร 1 คนต่อปี (รวมค่าเทอม อุปกรณ์การเรียน อาหาร และค่าเดินทาง) ค่าเฉลี่ยของค่าใช้จ่ายของนักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยนั้นใกล้เคียงกัน คืออยู่ระหว่าง 1,000 – 2,999 บาทต่อปี ข้อค้นพบนี้เน้นย้ำถึงค่าใช้จ่ายแฝงที่มีอยู่ในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานฟรีของโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย โดยค่าใช้จ่ายของบิดามารดานักเรียนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ คือค่าเทอมเพื่ออุดหนุนค่าใช้จ่ายของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ในขณะที่บิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยส่วนใหญ่จ่ายค่าอุปกรณ์การเรียน เครื่องแบบนักเรียน และค่าเดินทางแลกกับการที่บุตรของตนจะได้เข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยที่มีการศึกษาฟรีดังกล่าว มีบิดามารดาจำนวนน้อยมากที่ระบุว่าตนไม่มีค่าใช้จ่ายหรือมีค่าใช้จ่ายสูง (มากกว่า 10,000 บาท) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความไม่แน่นอนในประเด็นนี้

4.4 ความยั่งยืน : อนาคตการศึกษาเพื่อผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะเป็นอย่างไร สิ่งจำเป็นเพิ่มเติมในการส่งเสริมการศึกษาแบบองค์รวมและยั่งยืนสำหรับเด็กข้ามชาติทั้งในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยคืออะไร

4.4.1 เอกสารแสดงตนและความเสี่ยง

ประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานและเห็นอนาคตของตนอยู่ในประเทศไทยต่อไปนั้นมีสัดส่วนไม่น้อยทีเดียว แรงงานข้ามชาติในไทยมีแนวโน้มที่จะอาศัยอยู่เป็นเวลานาน จึงไม่ควรสรุปว่าพวกเขาเป็นเพียงแรงงานชั่วคราว (Save the Children และ World Education, 2015) โดยร้อยละ 59 ของครู และ ร้อยละ 71 ของบิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติระบุว่าได้อาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานมากกว่า 10 ปี โดยร้อยละ 40 ของครู และร้อยละ 43 ของบิดามารดาก็ระบุว่าตนคาดว่าจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 10 ปี ชุมชนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติไม่ได้กำลังจะโยกย้ายกลับประเทศเมียนมาและในขณะเดียวกันครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีความความมุ่งมั่นและศักยภาพ ก็พร้อมที่จะให้การศึกษาในภาษาแม่แก่เด็กข้ามชาติอย่างต่อเนื่องในปีต่อ ๆ ไป เงื่อนไขดังกล่าวนี้จึงเอื้อให้มีการวางแผนระยะต่อไปยาวได้

แผนภาพที่ 25 ระยะเวลาที่บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอาศัยในประเทศไทย

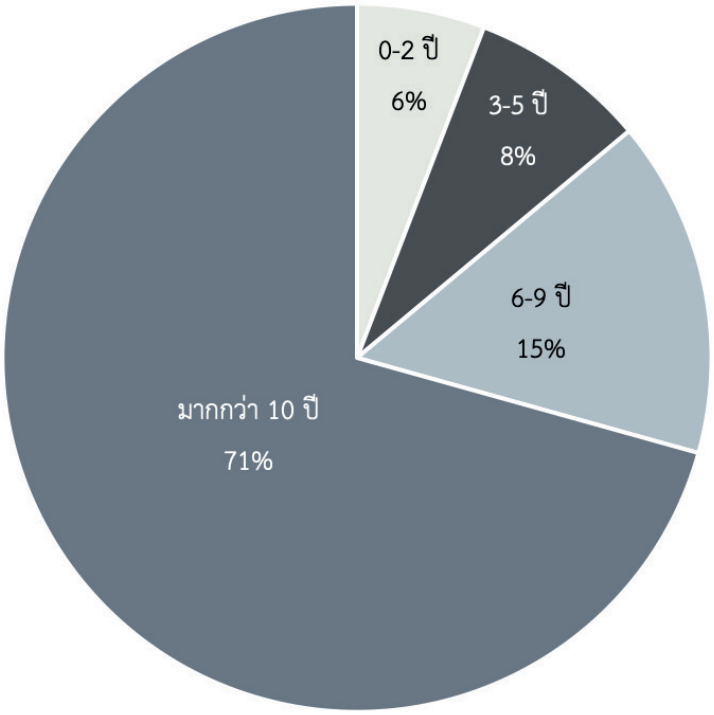

แผนภาพที่ 26 ระยะเวลาที่บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ คาดว่าจะอยู่ในประเทศไทย

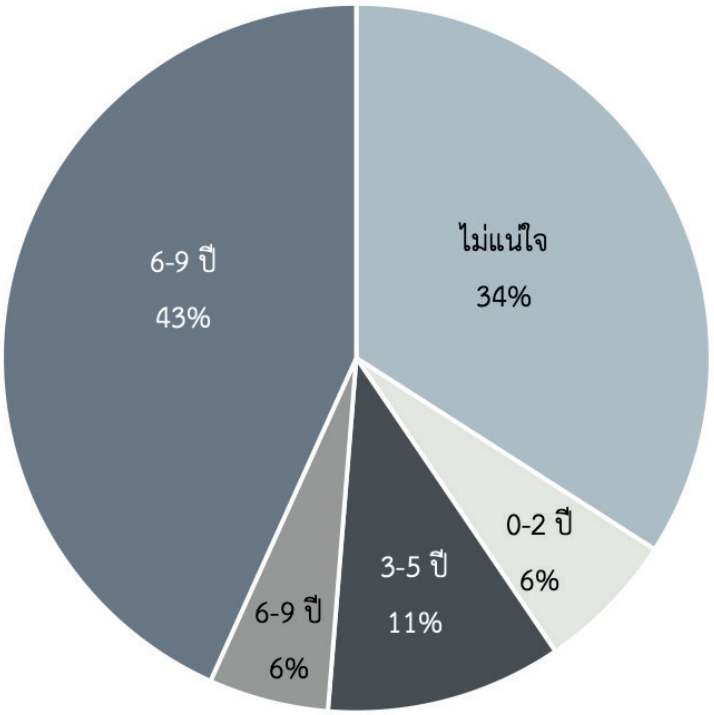

เอกสารแสดงตนยังเป็นปัญหาที่พบมากในชุมชนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับครูในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (ตารางที่ 7) ในกลุ่มครูผู้เข้าร่วมการสำรวจ มีเพียงร้อยละ 20 เท่านั้นที่มีใบอนุญาตทำงาน อีกร้อยละ 15 ระบุว่าตนมีเอกสารแสดงตนที่ออกโดยรัฐบาลของประเทศไทย ซึ่งเป็นบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนหรือบัตรประเภทใดประเภทหนึ่ง

ศูนย์ประสานงานการจัดการการศึกษาเด็กต่างด้าว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 ได้พยายามแก้ไขปัญหาด้วยการออกบัตรประจำตัวครูให้แก่ทุกคนที่ปฏิบัติอยู่ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจังหวัดตาก โดยบัตรดังกล่าวระบุอาชีพและมีหมายเลขในกรณีฉุกเฉิน ร้อยละ 74 ของครูที่ได้รับการสำรวจในจังหวัดตากได้ถือบัตรดังกล่าว ซึ่งแม้จะให้ความปลอดภัยได้ในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังมิได้ถือเป็นรูปแบบเอกสารซึ่งเป็นที่ยอมรับทางกฎหมาย ปัจจุบันบุคคลจากประเทศเมียนมายังไม่สามารถขอใบอนุญาตทำงานในอาชีพ “ครู” ได้ อุปสรรคดังกล่าวและปัญหาอันสืบเนื่องจากการขาดเอกสารแสดงตนที่เหมาะสมอื่น ๆ ทำให้ชีวิตครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน และมีความเสี่ยงอยู่

บิดามารดาของนักเรียนในสถานศึกษาทั้งสองรูปแบบต่างประสบกับปัญหาในเรื่องเอกสารแสดงตนเช่นกัน เกือบครึ่งของบิดามารดานักเรียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย (ร้อยละ 49) ระบุว่าตนมีอุปสรรคในเรื่องดังกล่าว มีบิดามารดาเพียงร้อยละ 25 เท่านั้นที่มีหนังสือสำคัญประจำตัว (Certificate of Identity หรือ CI) ร้อยละ 16 มีบัตรประจำตัวผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน (หรือที่เรียกในท้องถิ่นว่าบัตร 10 ปี หรือบัตรเลข 0) และร้อยละ 10 มีใบอนุญาตทำงาน ทั้งนี้ ร้อยละ 8 ของบิดามารดาที่เข้าร่วมการสำรวจตอบว่าตนไม่มีเอกสารใด ๆ เลย

"ฉันไม่มีที่อยู่อาศัยแน่นอนดังนั้นฉันกังวลว่าลูก ๆ ของฉันจะไม่สามารถจบการศึกษาได้"

– มารดา ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

อ.พบพระ จ.ตาก

นอกจากความเข้าใจผิดอันแพร่หลายของบิดามารดาเกี่ยวกับประโยชน์ของเลขประจำตัว 13 หลักของนักเรียนที่ไม่มีสถานะทางทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยยังพบกับความยากลำบากในการออกบัตรดังกล่าวอีกด้วย โดยรายงานว่า "การขอเลข 13 หลักไม่ใช่เรื่องง่าย เนื่องจากต้องติดต่ออำเภอ และทางอำเภอเองก็ต้องตรวจสอบและจัดทำเอกสาร" และ "การตรวจสอบข้อมูลในระดับอำเภอใช้เวลานานมาก" ทั้งนี้ ไม่มีความชัดเจนว่าใครคือผู้รับผิดชอบในการดำเนินการขอเลขประจำตัว 13 หลักให้แก่เด็กนักเรียน บุคลากรบางโรงเรียนเข้าใจว่าเป็นความรับผิดชอบของบิดามารดาเป็นหลัก ไม่ว่าจะมีความเข้าใจถึงสิทธิประโยชน์เกี่ยวกับเลขประจำตัวดังกล่าวอย่างไร เลข 13 หลักนี้ก็เป็นเพียงการระบุตัวตนของนักเรียนและยังไม่ได้ให้สิทธิการเข้าถึงบริการสุขภาพใด ๆ ปัจจุบันการบริการสุขภาพนักเรียนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทยนั้นต่างกันไปในแต่ละโรงเรียน บางแห่งรายงานว่ากระทรวงสาธารณสุขได้จัดให้มีบริการวัคซีน ตรวจสุขภาพช่องปาก และตรวจสุขภาพทั่วไปแก่นักเรียนทุกคน ในขณะที่บางโรงเรียนต้องทำเรื่องขอบริการตรวจสุขภาพให้แก่นักเรียนเนื่องจากไม่สามารถดำเนินการเองได้

ตารางที่ 7 เอกสารแสดงตนทางกฎหมายของครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

ใบอนุญาตทำงาน	20%
บัตรผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียน	11%
บัตรประชาชนไทย	4%

ผู้อำนวยการโรงเรียนและนายทะเบียนโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยยืนยันถึงความเสี่ยงบางประการในการรับนักเรียนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย ดังนั้น เพื่อให้นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชนเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ และเด็กสามารถเข้าเรียนรวมถึงยังคงเรียนอยู่ต่อในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยได้จนสำเร็จการศึกษาได้ ความเสี่ยงในการรับนักเรียนดังกล่าวควรได้รับการเอาใจใส่และแก้ไขอย่างต่อเนื่อง (แผนภาพที่ 27)

แผนภาพที่ 27 มุมมองต่อความเสี่ยงในการรับนักเรียนที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทยเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย

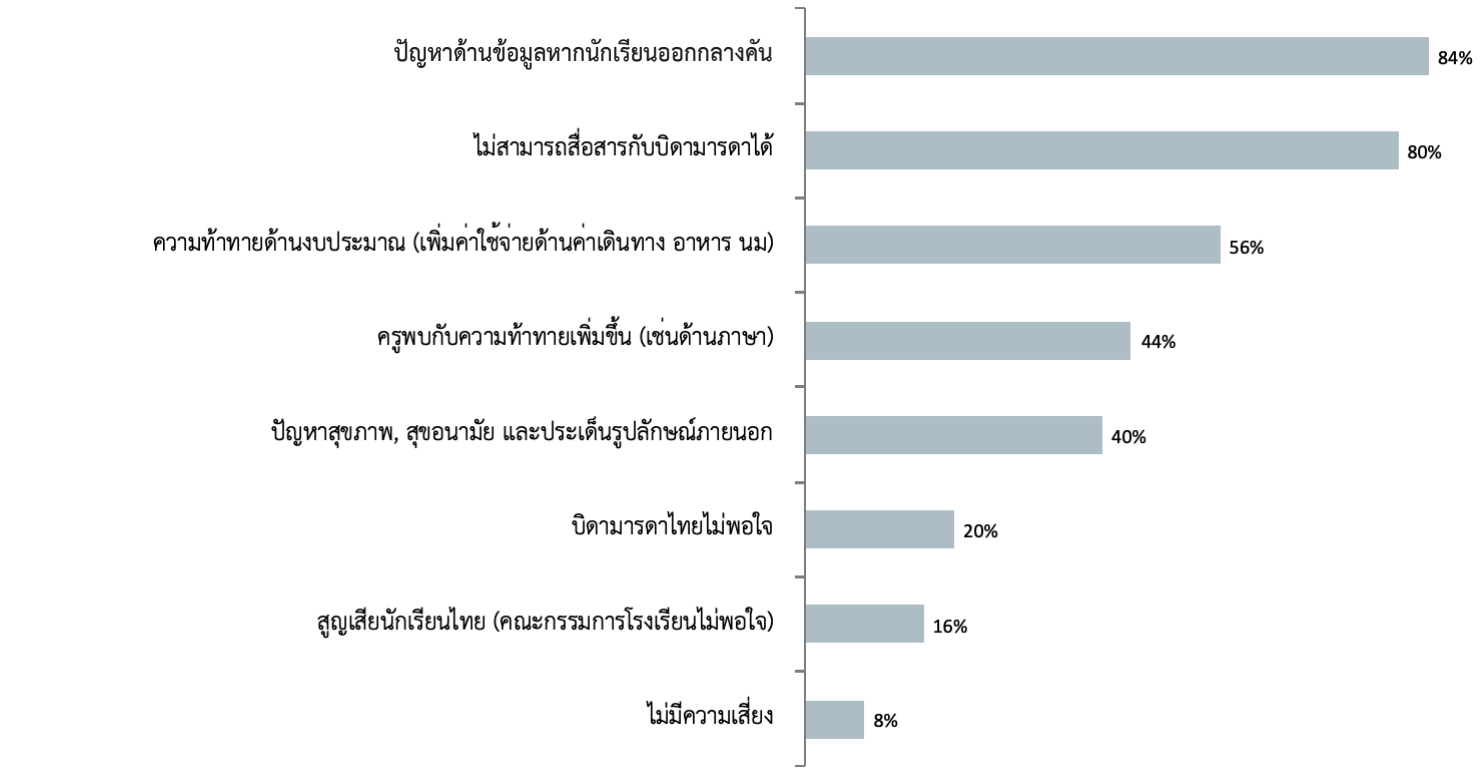

"เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทุกคนควรได้รับสิทธิและโอกาส
เช่นเดียวกับเด็กไทยที่ไม่มีการเลือกปฏิบัติ"

ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย อ.แม่ระมาด จ.ตาก

Photo credit: TeacherFOCUS

5. ข้อจำกัดในการวิจัย

แง่มุมสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือการให้นักวิจัยได้ลงเก็บข้อมูลภาคสนาม การวิจัยรูปแบบนี้มุ่งสร้างศักยภาพท้องถิ่นและสร้างพลังเสียงของท้องถิ่น ที่จะระบุ ตีความ และเน้นย้ำถึงประเด็นที่แตกต่างในชุมชนของตน ดังนั้น เจ้าหน้าที่โครงการของหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนด้านการศึกษาที่คุ้นเคยกับโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และกลุ่มผู้รับประโยชน์จึงเป็นผู้ดำเนินการสำรวจเอง วิธีการดังกล่าวซึ่งมีข้อได้เปรียบหลายประการ และมีข้อจำกัดอย่างน้อยสองประการ

แม้นักวิจัยจะสุ่มเลือกสถานที่ให้สอดคล้องกับโควตากลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ การเลือกผู้เข้าร่วมการสำรวจเช่นบิดามารดา เป็นไปตามความสะดวก ผู้วิจัยสำรวจบิดามารดาที่เข้าร่วมการประชุมสมาคมครูและผู้ปกครองที่โรงเรียนเป็นหลัก และในกรณีจังหวัดระนองจะเลือกคนที่มีสัมพันธ์กันอยู่ก่อนเนื่องจากนัดหมายได้ง่ายกว่า บิดามารดาที่เข้าร่วมประชุมผู้ปกครอง หรือมีความสัมพันธ์ที่ดีกับโรงเรียนมักเป็นคนที่มีส่วนร่วมกับการศึกษาของลูกดังนั้นจึงอยู่ในกลุ่มที่ค่อนข้างมั่นคง ความคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับประเด็น “บิดามารดาโยกย้าย” จึงอาจขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่า ผู้ที่เข้าร่วมสำรวจมีแนวโน้มที่จะมีความมั่นคง ไม่เคลื่อนย้าย สามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์สนับสนุนการศึกษาของบุตรได้มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่ไม่ได้เข้าประชุมสมาคมครูและผู้ปกครอง ในการนี้ การวิจัยระยะยาวเพื่อระบุรูปแบบการโยกย้ายถิ่นฐานของครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจึงมีความจำเป็น

นอกจากนี้ รูปแบบการวิจัยดังกล่าวอาจมีความเอนเอียงหรืออคติในคำตอบ หรือการเลือกกลุ่มตัวอย่าง เมื่อนักวิจัยต้องทำงานกับชุมชนที่มีอัตราการรู้หนังสือต่ำ จึงได้แก้ปัญหาด้วยการบันทึกคำตอบให้แก่บิดามารดาที่ไม่สามารถอ่านเขียนได้ ซึ่งอาจเป็นการสร้างแรงกดดันให้บิดามารดาเหล่านี้ต้องตอบคำถามในแบบที่คิดว่าเป็นคำตอบที่พึงปรารถนา โดยทั่วไปแล้วการปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่โครงการในระหว่างการสำรวจนั้นมีแนวโน้มที่จะส่งอิทธิพลต่อการตอบของผู้เข้าร่วมการวิจัย และนักวิจัยได้พยายามลดอคติในคำตอบด้วยการเน้นย้ำแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยว่า คำตอบของพวกเขาจะเป็นความลับและไม่มีผลกระทบต่อทุนหรือการสนับสนุนอื่นใด

“ความยืดหยุ่นจากรัฐบาลของประเทศไทยเป็นสิ่งจำเป็น ในเรื่องเอกสารสำหรับเจ้าหน้าที่โรงเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ โปรดรับรู้ว่าแรงงานข้ามชาติ มีส่วนสนับสนุนในเชิงบวกต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศไทย”

ครูศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ จ.ระนอง

Photo credit: TeacherFOCUS

6. สรุปผลการวิจัย

ความพยายามเพื่อการศึกษาของเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้ก้าวหน้าไปมาก นับจากปี พ.ศ. 2558 ที่มีงานวิจัยว่าด้วยการศึกษาเพื่อผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

- ศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากหันมาใช้หลักสูตรซึ่งเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการ ซึ่งได้แก่หลักสูตรการศึกษาในระบบของประเทศเมียนมาหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศเมียนมาและการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทย ส่งผลให้นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้รับวุฒิการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของรัฐได้

- ประกาศกระทรวงศึกษาธิการของประเทศไทยปี พ.ศ. 2561 เรื่องการรับนักเรียน นักศึกษาที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย ได้ขจัดอุปสรรคสำคัญต่อการเข้าถึงการศึกษาของเด็กข้ามชาติที่ไม่มีเอกสารแสดงตน เนื่องจากการสมัครเข้าเรียนไม่จำเป็นต้องใช้เอกสารแสดงตนอีกต่อไป และเด็กทุกคนไม่ว่าจะถือสัญชาติไทยหรือไม่จะได้รับเลขประจำตัว 13 หลักเพื่อระบุตัวตน

อย่างไรก็ดี ในช่วงสี่ปีที่ผ่านมามิได้มีแต่ความก้าวหน้าเพียงอย่างเดียว เมื่อทุนสนับสนุนสำหรับพื้นที่ชายแดนไทยได้เปลี่ยนไปสู่พื้นที่ภายในประเทศเมียนมา ทำให้การสนับสนุนทางการเงินแก่ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในพื้นที่ชายแดนไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง ผู้ให้บริการการศึกษาได้แสดงถึงความยืดหยุ่นในการรับมือกับปัญหาการเปลี่ยนลำดับความสำคัญของผู้บริจาคดังกล่าวนี้ หากแต่สถานการณ์ก็ได้เพิ่มแรงกดดันให้แก่งบประมาณที่จำกัดมากอยู่แล้วเพิ่มขึ้นไปอีก ในกรณีที่สิ้นหวังถึงที่สุด ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติบางแห่งจำต้องปิดตัวลงเนื่องจากทุนดำเนินการไม่เพียงพอ

“รัฐบาลไทยและเมียนมาต้องประสานงานเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีที่สุดและมุ่งเน้นไปที่อนาคตของการศึกษาของเด็ก ๆ ไม่ว่าพวกเขาจะมาจากประเทศใด”

บิดามารดา ในศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ อ.แม่สอด จ.ตาก

เส้นทางการศึกษาสำหรับเด็กข้ามชาติที่แตกต่างล้วนมีบทบาทสำคัญต่างกันไปในชุมชน เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนข้อที่ 4 คือการประกันการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุกคน ดังนั้น เพื่อก้าวไปสู่เป้าหมายวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. 2573 (2030) และปฏิญญาอาเซียนว่าด้วยการสร้างความเข้มแข็งทางการศึกษาให้แก่เด็กตกหล่นหรืออยู่นอกระบบการศึกษา ทั้งรัฐบาลและผู้สนับสนุนควรใช้โอกาสจากความก้าวหน้าในช่วงเวลาที่ผ่านมานี้ การวิจัยฉบับนี้เสนอว่า ทางออกที่คุ้มค่าและครอบคลุมกว้างไกลที่สุด คือการให้การรับรองและสนับสนุนศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติกับครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการ

บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติยังพาบุตรไปสมัครเข้าศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ซึ่งจัดการศึกษาอันสอดคล้องกับความหวังความฝันในอนาคตของบุตรอยู่เสมอ ครูของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้มีบทบาทอันทรงคุณค่ายิ่ง หากแต่การทุ่มเทและความพยายามของพวกเขายังไม่ได้รับการยอมรับแต่อย่างใด การสนับสนุนทางการเงินต่อศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติคือหนึ่งในหนทางที่ดีที่สุดที่จะประกันการศึกษาที่ทั่วถึงและเท่าเทียมสำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทุกคน รูปแบบความยั่งยืนในบริบทที่มีพัฒนาการไม่หยุดนิ่งและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจะเป็นไปไม่ได้หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

เพื่อให้ครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้เข้าถึงการศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยได้อย่างสมบูรณ์ ควรมีผู้ประสานงานทั้งในชุมชนและในระดับโรงเรียน นโยบายการศึกษาเพื่อปวงชนล่าสุดได้เสนอกรอบงานการศึกษาที่ทั่วถึงสำหรับเด็กทุกคน อย่างไรก็ดี การนำนโยบายมาสู่การปฏิบัติจริงยังต้องอาศัยความพยายามอีกมาก

ปัจจุบัน เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติส่วนใหญ่ยังอยู่นอกระบบการศึกษา หากไม่มีกระบวนการทำงานโดยใช้ข้อมูลที่มากขึ้น มีทรัพยากรมากขึ้น และนวัตกรรมใหม่ จะส่งผลให้เกิดช่องว่างที่ทำให้เด็กเหล่านี้เข้าถึงระบบการศึกษาได้ยากมากขึ้นและมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้น

“เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทุกคนควรได้รับสิทธิและโอกาสเช่นเดียวกับเด็กไทยโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ”

ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย อ.แม่ระมาด จ.ตาก

เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่อยู่นอกระบบการศึกษาคือเด็กที่เปราะบางและเสี่ยงต่อการถูกแสวงประโยชน์และการค้ามนุษย์โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของเขตเศรษฐกิจพิเศษที่พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและไม่สามารถควบคุมได้ในพื้นที่ชายแดนฝั่งประเทศเมียนมา มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการค้นคว้าวิจัยเพิ่มเติมเพื่อระบุตัวตนของบิดามารดาของเด็กนอกระบบการศึกษา และเพื่อค้นหาหนทางที่เหมาะสมที่สุดในการนำพาเด็กเหล่านี้เข้าระบบการศึกษา หรือกลับคืนสู่เส้นทางการศึกษาที่มีอยู่เส้นทางใดเส้นทางหนึ่ง

ด้วยการจัดการศึกษาโดยใช้ภาษาแม่ วุฒิการศึกษาที่ได้รับการรับรองจากกระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมา รวมถึงเส้นทางการศึกษานอกระบบสำหรับนักเรียนที่อายุเกินเกณฑ์ ศูนย์การเรียนรู้ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจึงเป็นประตูสู่การศึกษาสำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เปราะบางเหล่านี้ ในมุมมองของผู้ปกครองและเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาตินั้นการสนับสนุนด้านการเงินและการสนับสนุนจากภาครัฐไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว

Photo credit: TeacherFOCUS

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 คุณภาพการศึกษา : สถานศึกษาจะจัดการศึกษาเพื่อเด็กข้ามชาติ ให้ดีขึ้นได้อย่างไร

ก. โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย

1) **ความช่วยเหลือด้านภาษาไทย** ภาษาเป็นอุปสรรคสำคัญสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ครูโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยต่างก็ระบุว่า เด็กย้ายถิ่นข้ามชาติที่อยู่ในโรงเรียนมานานเพียงพอที่จะเรียนรู้ภาษาไทยได้ดีจะประสบความสำเร็จทางการศึกษาได้ ดังนั้น นักเรียนเหล่านี้จึงต้องการเพียงความช่วยเหลือในช่วงปีแรก ๆ ที่เข้าเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีแรกและในระดับชั้นปฐมวัยและประถมศึกษา โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยอาจจัดชั้นเรียนภาษาพม่า หรือสนับสนุนบุคลากรให้คอยให้ความช่วยเหลือแก่นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติข้ามชาติในช่วงเปลี่ยนผ่านนี้ได้

2) **การแบ่งปันแนวทางการปฏิบัติที่ดีในหมู่บุคลากร** หลายโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยสามารถดำเนินการจัดการศึกษาที่ทั่วถึง มีประสิทธิภาพ และให้การสนับสนุนช่วยเหลือเด็กข้ามชาติได้เป็นอย่างดี บุคลากรควรได้รับส่งเสริมให้แบ่งปันแนวทางการปฏิบัติที่ดีระหว่างโรงเรียนเพื่อให้ทุกแห่งสามารถก้าวนำความท้าทายที่มากับการให้การศึกษาเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติ ซึ่งได้แก่อุปสรรคทางด้านภาษากับนักเรียนและบิดามารดา ปัญหางบประมาณในการบูรณาการเด็กที่สื่อสารภาษาไทยไม่ได้เข้าสู่สังคมโรงเรียน ระเบียบขั้นตอนการรับสมัคร อุปสรรคเกี่ยวกับการเดินทางมาโรงเรียน และการจัดหาอุปกรณ์และเครื่องแบบนักเรียนสำหรับนักเรียนเหล่านี้

ข. ศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (Migrant Learning Center)

1) **การขยาย การประเมินตามกรอบคุณภาพการศึกษา (Education Quality Framework หรือ EQF)** ในปีการศึกษา 2561 ศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติ 54 แห่ง ในจังหวัดตากเข้าร่วมการประเมินผลตามกรอบ EQF ซึ่งคือการประเมินคุณภาพการศึกษาใน 5 หัวข้อหลักอันได้แก่ การสนับสนุนของครูและคุณภาพครู การรับรองคุณวุฒินักเรียน การคุ้มครองเด็ก การจัดการโรงเรียน และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ซึ่งเมื่อสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 โดยศูนย์การประสานงานการจัดการศึกษาเด็กต่างด้าว ได้รับข้อมูลดังกล่าว จะออกประกาศนียบัตรและเอกสารรับรองให้แก่ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าร่วม กรอบงาน EQF นี้ประกันการประเมินคุณภาพประจำปีของสถานศึกษาและสนับสนุนคุณภาพการศึกษาที่มีมาตรฐานแน่นอน โดยนำเอาบริบทของศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติมาพิจารณาด้วย ก้าวต่อไปคือการขยายขอบเขตการใช้และการยอมรับกรอบดังกล่าวด้วยการผนวกศูนย์การเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติและหน่วยงานรัฐอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้น

2) **ฐานข้อมูลวิชาชีพของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ** คือการเก็บรวบรวมประวัติ พื้นฐานทางการศึกษา ประวัติการฝึกอบรม การประเมินศักยภาพ และจำนวนปีประสบการณ์ เพื่อเป็นการบันทึกข้อมูลหลักฐานว่าด้วยคุณภาพของครู ซึ่งจะช่วยสนับสนุนการผลักดันเชิงนโยบายเพื่อการรับรองครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการ

ค. เอกสารแสดงตนของครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ และค่าตอบแทน การศึกษานี้พบว่าครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำนวนมากเปี่ยมไปด้วยคุณภาพและประสบการณ์ หากต้องทำงานโดยปราศจากค่าตอบแทนที่เหมาะสมและขาดเอกสารแสดงตนตามกฎหมายผลที่จะตามมาคือจำนวนครูที่ลดลง ดังนั้น เพื่อสนับสนุนให้ครูเหล่านี้ได้ทำงานอันทรงคุณค่าต่อไป ควรมีทั้งเงินสนับสนุนและกระบวนการขึ้นทะเบียนออกเอกสารแสดงตนตามกฎหมาย

7.2 การยอมรับ : การศึกษาเพื่อผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะได้รับการคุ้มครองและมีเสถียรภาพได้อย่างไร

ง. **รับรองศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติอย่างเป็นทางการและถูกกฎหมาย** ปัจจุบัน ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ จัดการศึกษาในภาษาแม่อันเป็นที่ยอมรับให้แก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ อีกทั้งยังมีแนวโน้มที่จะเป็นที่เตรียมความพร้อมให้แก่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่จะก้าวเข้าสู่โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและพร้อมเข้าสู่สังคมไทยต่อไปด้วย นอกจากนี้ ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติยังเป็นสถานศึกษาที่เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่ไม่เข้าถึงระบบการศึกษาจะเข้าถึงได้มากที่สุด จึงถือว่ามีบทบาทสำคัญในฐานะ “ตาข่ายนิรภัย” สำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเทศไทยจำนวนหนึ่งอีกด้วย ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติทั้งหลายจึงมีความต้องการกระบวนการของการรับรอง ที่ชัดเจน ยืดหยุ่นและตั้งอยู่บนมาตรฐานที่เป็นไปได้

จ. **การรับรองคุณวุฒิครู** กระทรวงศึกษาธิการของประเทศเมียนมาและ/หรือประเทศไทย ควรเสนอเส้นทางที่นำไปสู่การรับรองอย่างเป็นทางการให้แก่ครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ซึ่งจำนวนมากมีทั้งประสบการณ์และผ่านหลักสูตรการฝึกฝนอบรมที่มีประสิทธิภาพมาแล้ว โดยอาจจัดให้มีหลักสูตรฝึกอบรมระหว่างทำงาน หลักสูตรพิเศษกับมหาวิทยาลัยที่ให้ความร่วมมือการศึกษาทางไกล หลักสูตรการศึกษาภาคฤดูร้อนเพื่อประกาศนียบัตรครู และการประเมินสมรรถนะครู

ฉ. **การขยาย “รูปแบบสองแนวทางควบคู่”** ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีส่วนร่วมในการสำรวจบางแห่งจัดเส้นทางการศึกษาที่ได้รับการรับรองจากรัฐ เช่น หลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ประถมศึกษาของประเทศเมียนมาหรือหลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทย ควบคู่ไปกับหลักสูตรรัฐบาลประเทศเมียนมา รูปแบบการจัดเส้นทางการศึกษาให้เลือกหลายเส้นทางเช่นนี้เป็นการประกันว่านักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะสามารถศึกษาต่อทั้งในประเทศไทยและประเทศเมียนมาได้ อีกทั้งชั้นเรียนภาคค่ำหรือหลังเลิกเรียนภาคปกติในตอนเย็น เพื่อเด็กที่อายุเกินเกณฑ์หรือเยาวชนที่ทำงานแล้ว รูปแบบสองเส้นทางเช่นนี้ต้องการทรัพยากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับการจ้างครู หลักสูตรการศึกษานอกระบบ (กศน.) ของประเทศไทย เพื่อขยายการบริการให้ครอบคลุมเพิ่มขึ้น

7.3 การเข้าถึงการศึกษา : มีหนทางใดที่จะช่วยให้เด็กข้ามชาติสมัครเข้าเรียนและเรียนอยู่ต่อในสถานศึกษานั้นได้

ช. **การระบุตัวตนเด็กนอกระบบการศึกษาและการรับเข้าโรงเรียน** ก้าวย่างอันสำคัญในการนี้ คือการมีคณะทำงานประสานการสมัครเข้าเรียน ซึ่งสามารถเชื่อมบิดามารดาของเด็กนอกโรงเรียนกับศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่จะสามารถตอบสนองความต้องการจำเป็นของเด็กได้ บิดามารดาควรได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มั่นใจว่าเด็กที่เปราะบางเหล่านี้ได้เรียนจนสำเร็จการศึกษา

ซ. **สร้างความตระหนักรู้ในชุมชนร่วมกัน** ควรมีกลไกความร่วมมือสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติได้รับการศึกษาทุกคน ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่บ้าน ครู บิดามารดา ผู้ปกครอง เจ้าของที่ดิน เจ้าหน้าที่รัฐท้องถิ่น นายจ้าง เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน เพื่อให้ได้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สมาคมครูและผู้ปกครองของศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีอยู่แล้ว คือกลไกที่ได้รับการสนับสนุนในท้องถิ่น ซึ่งมีความเข้าใจถึงตารางเวลาการทำงานของบิดามารดา อุปสรรคทางภาษาและความแตกต่างทางวัฒนธรรม จึงอาจเป็นช่องทางที่ดีในการการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับเส้นทางการศึกษาที่มีอยู่ ขั้นตอนการสมัครเข้าเรียน วันเวลาลงทะเบียนเรียน และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสมัครเรียน

ฌ. **เจ้าหน้าที่ประสานงานการศึกษาชุมชน** กลุ่มคนทำงานซึ่งสื่อสารได้หลายภาษา จะสามารถช่วยบิดามารดาพาบุตรที่ยังอยู่นอกระบบการศึกษาให้ได้เข้าเรียนในทางเลือกที่ตอบสนองความต้องการของพวกเขาได้ ไม่ว่าจะเป็นศูนย์การเรียน

ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติหรือโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย เจ้าหน้าที่ประสานงานที่ดีควรมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการยื่นคำร้องเพื่อขอเอกสารแสดงตนและการขออนุญาตทำงานด้วย เนื่องจากบิดามารดาที่หลบซ่อนด้วยเหตุที่ไม่มีเอกสารจะสามารถพาบุตรไปสมัครเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยได้สะดวก อีกทั้งยังมีแนวโน้มจะสามารถสนับสนุนบุตรที่เข้าเรียนอยู่ในโรงเรียนแล้วด้วยได้ดีกว่า

ญ. **การฝึกอบรมบุคลากรในโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยเกี่ยวกับการรับสมัครนักเรียนข้ามชาติ** นอกจากนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชนแล้ว ประเทศไทยได้ร่วมลงนามพร้อมกับรัฐต่าง ๆ ทั่วโลกในข้อตกลงระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่นฐาน (Global Compact on Migration) อันเป็นการให้คำมั่นที่จะจัดเส้นทางการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานให้แก่แรงงานข้ามชาติ (วัตถุประสงค์ที่ 15) เพื่อให้คำมั่นสัญญาเหล่านี้เป็นจริงได้ บุคลากรโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยควรได้รับการฝึกอบรมภาคปฏิบัติเกี่ยวกับการรับสมัครเด็กที่ไม่ได้ถือสัญชาติไทย โดยเน้นไปที่การแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่มักพบได้บ่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเอกสารการแสดงตนที่ไม่แน่นอน บุคลากรโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยต้องการการสร้างศักยภาพเพื่อให้เข้าใจและสามารถจัดระบบข้อมูล และดำเนินตามระเบียบขั้นตอนการรับสมัครรวมถึงนโยบายการจัดชั้นเรียน

ฎ. **โครงการเตรียมความพร้อมสำหรับโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย** หลักสูตรเร่งรัดด้านภาษาเพื่อเตรียมความพร้อมเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจะช่วยเพิ่มการเข้าถึงทางการศึกษาได้มาก การเตรียมความพร้อมจะช่วยให้การเปลี่ยนผ่านเป็นไปอย่างราบรื่น ลดความวิตกกังวล ช่วยลดภาระของครูและช่วยให้เด็กย้ายถิ่นข้ามชาติอยู่ในโรงเรียนได้ ตัวอย่างหนึ่งของรูปแบบหลักสูตรเตรียมความพร้อมที่มีประสิทธิภาพเป็นการดำเนินการของมูลนิธิเครือข่ายส่งเสริมคุณภาพชีวิตแรงงาน (LPN) ซึ่งสนับสนุนให้เด็กข้ามชาติเข้าโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทย นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่สนับสนุนที่พูดได้สองภาษา (หรือผู้ช่วยครู) จะช่วยหลีกเลี่ยงภาวะที่เด็กซึ่งพูดภาษาไทยไม่คล่องจะกล้าแสดงออกในชั้นเรียนที่สอนเป็นภาษาไทย และเพิ่มการมีส่วนร่วมของนักเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติได้

ฏ. **การสนับสนุนการส่งต่อระหว่างโรงเรียน** คำตอบที่พบบ่อยที่สุดของครูเกี่ยวกับสาเหตุการออกกลางคันของนักเรียนตนคือครอบครัวโยกย้าย ครอบครัวเหล่านี้ต้องการการสนับสนุนช่วยเหลือในการส่งต่อบุตรของตนไปเข้าสถานศึกษาใหม่ และนักเรียนต้องการความช่วยเหลือเพื่อให้ศึกษาได้ต่อเนื่อง ระบบการติดตามการเคลื่อนย้ายของนักเรียนย้ายถิ่นข้ามชาติจะช่วยให้พวกเขาสามารถย้ายโรงเรียนได้ราบรื่นขึ้นในกรณีที่ครอบครัวโยกย้าย

ฐ. **การเยี่ยมบ้านและติดตามนักเรียนที่ออกกลางคันอย่างเข้มข้น** ความร่วมมือระหว่างครูและบิดามารดาเป็นความท้าทายอย่างยิ่งเมื่อบิดามารดานั้นไม่สามารถพูด อ่าน หรือเขียนภาษาที่ใช้ในสถานศึกษาของบุตรได้ การได้พบปะโดยตรงโดยมีล่ามแปลภาษาจึงเหมาะสมที่สุดหากเป็นไปได้ เมื่อบุคลากรโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยพบว่าไม่สามารถสื่อสารกับบิดามารดานักเรียนหรือเกี่ยวกับการขาดเรียนของเด็กได้ การเยี่ยมบ้านนักเรียนก็อาจช่วยแก้ปัญหาการขาดการสื่อสารได้

Photo credit: HwF

7.4 ความยั่งยืน : การศึกษาเพื่อผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติในประเทศไทยจะเป็นอย่างไรต่อไปในอนาคต

ฆ. เงินอุดหนุนและการสนับสนุนเพื่อให้สำเร็จการศึกษา นักเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เข้าเรียนในสถานศึกษาแล้ว ควรได้รับการสนับสนุนช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง เนื่องจากเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเหล่านี้ยังถือว่าอยู่ในความเสี่ยงอยู่แม้จะได้เข้าเรียนแล้ว หลายคนออกกลางคันเพื่อไปทำงานตั้งแต่อายุเพียง 10 ถึง 11 ปี (Thame and Patrawart, 2017) การให้ความช่วยเหลือทางการเงิน อุปกรณ์การเรียน การเดินทาง และอาหารกลางวัน จะช่วยให้เด็ก ๆ เหล่านี้อยู่ในสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยหรือศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ

ช. การมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของรัฐบาล รัฐบาลควรให้การสนับสนุนทุนเพิ่มเติมให้กับโรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ เพื่อให้เกิดผลตามนโยบายการศึกษาเพื่อปวงชน หรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับการข้ามพรมแดน ปัจจุบันศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติยังต้องพึ่งพาการสนับสนุนทางด้านเงินจากองค์กรระหว่างประเทศอยู่มากในขณะที่แหล่งสนับสนุนจากองค์กรเหล่านี้ลดลงเรื่อย ๆ ผลที่ตามมาคืออัตราการออกกลางคันที่สูงขึ้น ผลักให้เด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่เปราะบางต่อความยากไร้และถูกแสวงหาผลประโยชน์อยู่แล้วไปอยู่ที่ชายขอบมากขึ้น ประชากรผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติที่มีการศึกษาที่ดีย่อมเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยแทนที่จะเป็นภาระ การลงทุนกับการศึกษาเพื่อผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจึงเป็นการลงทุนที่เป็นประโยชน์สำหรับทุกรัฐบาล

ฌ. เพิ่มการสนับสนุนเพื่อการเข้าถึงเอกสารแสดงตนของบิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ บิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจำเป็นต้องได้รับข้อมูลที่ชัดเจนและทันต่อเหตุการณ์ว่าด้วยกระบวนการยื่นคำร้องขอเอกสารแสดงตนให้กับตนเองและบุตร รวมถึงกระบวนการขอหนังสือสำคัญประจำตัว (CI) ใบอนุญาตทำงาน จดหมายรับรองจากผู้ใหญ่บ้าน และ/หรือบัตรประจำตัวที่มีเลข 13 หลักกับสูติบัตรสำหรับบุตร

ด. ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จเพื่อจัดทำเอกสารแสดงตนให้แก่ผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ การศึกษานี้พบปัญหาเกี่ยวข้องกับเอกสารแสดงตนสำหรับเด็กและบิดามารดาผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติมากมาย บริการการรับคำร้องขอเอกสารแสดงตนที่เข้าถึงได้จึงคือความจำเป็นอันชัดเจนยิ่ง ศูนย์บริการเบ็ดเสร็จเหล่านี้ควรได้รับการจัดตั้งขึ้นในท้องถิ่น พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ที่พูดภาษาพม่าได้

ต. การขยายศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาเด็กต่างด้าว ในจังหวัดตาก ศูนย์ประสานงานการจัดการศึกษาเด็กต่างด้าวได้รับการพิสูจน์แล้วว่าเป็นต้นแบบที่จะเชื่อมศูนย์การเรียนของผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติเข้ากับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 ได้เป็นอย่างดี ปัจจุบัน องค์กรเอกชนต่าง ๆ เป็นผู้ให้การสนับสนุนทุนต่อศูนย์ประสานงานนี้ เนื่องจากรูปแบบดังกล่าวน่าจะเป็นประโยชน์ต่อจังหวัดอื่น ๆ เช่น เชียงใหม่ กรุงเทพมหานคร และระนอง และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อสังคมไทย รัฐบาลของประเทศไทยจึงควรเป็นผู้สนับสนุนโดยตรงต่อไป

Photo credit: HwF

8. เอกสารอ้างอิง

1. Gilder ME, Moo P, Hashmi A, Praisaengdet N, Wai K, Pimanpanarak M, et al. (2019). "I can't read and don't understand": Health literacy and health messaging about folic acid for neural tube defect prevention in a migrant population on the Myanmar-Thailand border. PLoS ONE 14(6): e0218138. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218138
2. ILO and OECD. (2017). How immigrants contribute to Thailand's economy. ILO and OECD, Geneva/Paris.
3. International Organization for Migration. (2016). Migrants from Myanmar and risks faced abroad: A desk study. Available at: https://publications.iom.int/system/files/pdf/migrants_from_myanmar_and_risk_faced_abroad.pdf
4. International Organization for Migration. (2018). Assistance to migrant children. Leaflet. IOM, Bangkok. Available at: https://thailand.iom.int/ sites/default/files/Infosheets/IOM%20Infosheet%20-%20Assistance%20to%20Migrant%20Children.pdf.
5. IOM. (2009). Nargis response: IOM response to Cyclone Nargis emergency: One year on. Available from http:// yangon.sites.unicnetwork.org/files/2013/05/IOM_ Nargis_Newsletter_-_May_2009.pdf
6. Migrant Education Coordination Center. (2018). Students and teachers database for migrant learning centers - Tak Primary Education Service Area 2. Thailand: Migrant Education Coordination Center, Tak Primary Education Service Area Office (PESAO) 2.
7. Purkey, M. & Irving, M. (2019). The importance of access and accreditation: Learning from the Thailand–Myanmar border in Forced Migration Review: Education: Needs, Rights, and Access in Displacement. (March 2019). Issue 60. Refugee Studies Centre. Oxford Department of International Development, University of Oxford.
8. Save the Children Thailand. (2018). Education for all policy factsheet and guidelines for non-Thai education enrolment.
9. Seiden et. All. (2018). Unlock every child's potential Thailand: Mae Sot, Phob Phra and Tha Song Yang Baseline Equity Study 2018.
10. TeacherFOCUS, Help without Frontiers Thailand Foundation, Migrant Education Coordination Center, Burmese Migrant Techers Associations, Burmese Migrant Workers' Education Committee. (2019). Education quality framework: Summary report 2018/2019. Available at: https://www.teacherfocusmyanmar.org/advocacy-resources
11. Thame, C., and Patrawart, K. (2017, February). Strengthening out of school children mechanisms in Tak Province. Save the Children Thailand.

12. The Border Consortium. (2018). Human security in southeastern Myanmar. Accessed at: https://www.theborderconsortium.org/media/114642/TBC-Human-Security-in-South-Eastern-Myanmar-2018.pdf

13. The Republic of the Union of Myanmar. (2014). The 2014 Myanmar population and housing census. The Union Report. Census Report Volume 2. Department of Population, Ministry of Immigration and Population, Nay Pyi Taw, Myanmar.

14. UNESCO. (2018). Global education monitoring report 2019: Migration, displacement and education – building bridges, not walls. Paris, UNESCO.

15. United Nations Thematic Working Group on Migration in Thailand. (2019). Thailand migration report 2019. Bangkok, Thailand.

16. World Bank. (2016). Aging society and economy. Thailand Economic Monitor, June. World Bank, Bangkok.

17. World Education and Save the Children. (2015). Pathways to a better future: A review of education for migrant children in Thailand. Thailand: Save the Children International & World Education.

MECC staff facilitating surveys with migrant parents
Photo credit: TeacherFOCUS

9. ภาคผนวก

ตารางที่ 8 ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติและองค์กรประสานงานที่เข้าร่วมการสำรวจ

Muditar Migrant Learning Center, BMWEC	Rose Field Migrant Learning Center, HWF
Phyo Khin Migrant Learning Center, BMWEC	Irrawaddy Migrant Learning Center, HWF
Hlee Bee Migrant Learning Center, BMWEC	P' Yan Taung Migrant Learning Center, HWF
Noh Bo Academy, BMWEC	Parami Migrant Learning Center, HWF
Jesus Love Migrant Learning Center, BMWEC	Hope Migrant Learning Center, HWF
Nya Li Ah Hta Migrant Learning Center, BMWEC	New Road Migrant Learning Center, HWF
Future Garden Migrant Learning Center, BMWEC	Su Kha Hong Sar Migrant Learning Center, HWF
Hsa Tu Gaw Migrant Learning Center, BMWEC	BHSOH Migrant Learning Center, BMTA
Parahita One Migrant Learning Center, BMWEC	CDTC Migrant Learning Center, BMTA
Hsa Htoo Lei Migrant Learning Center, BMWEC	Shwe Tha Zin Migrant Learning Center, BMTA
Emmanuel Migrant Learning Center, BMWEC	48 KM Migrant Learning Center, BMTA
Divine Love Migrant Learning Center, BMWEC	Light Migrant Learning Center, BMTA
Sunset Migrant Learning Center, BMWEC	White Migrant Learning Center, BMTA
Stree Ranong School Migrant Learning Center, MAF	Ban Maria Migrant Learning Center, MAF
Ranongthani Migrant Learning Center, MAF	Wattana Migrant Learning Center, MAF
The Light ASEAN Myanmar Migrant Learning Center, BMWEC	Marist Asia Foundation, MAF

ตารางที่ 9 โรงเรียนรัฐบาลของประเทศไทยและองค์กรประสานงานที่เข้าร่วมการสำรวจ

บ้านห้วยน้ำนัก, MECC	บ้านทีกะเป่อ, MECC
บ้านหัวฝาย, MECC	บ้านแม่สละ, MECC
บ้านแม่ตาวแพะ, MECC	บ้านต้นผึ้ง, MECC
บ้านแม่ปะใต้, MECC	บ้านทุ่งมะขามป้อม, MECC
บ้านแม่ปะเหนือ, MECC	บ้านท่าอาจ, MECC
บ้านค้างภิบาล, MECC	เอกศิลป์ราษฎร์พัฒนา, MAF
บ้านแม่ตาวใหม่, MECC	ระนองพัฒนามิตรภาพ, MAF
	พิชัยรัตนคาร, MAF

ตารางที่ 10 พื้นที่วิจัย จำแนกตามอำเภอ

อำเภอ	จำนวนศูนย์การเรียนฯ	จำนวนโรงเรียนรัฐบาลไทย
แม่สอด	15	7
พบพระ	6	2
ท่าสองยาง	1	1
อุ้มผาง	1	0
แม่ระมาด	4	2
ระนอง	5	3
รวม	32	15
รวมทั้งหมด	47	47

โครงการวิจัยนี้เป็นความร่วมมือของหน่วยงานซึ่งมุ่งส่งเสริมการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพดีและเป็นที่ยอมรับ สำหรับเด็กผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากประเทศเมียนมาในประเทศไทย ดังต่อไปนี้

ศูนย์ประสานงานการจัดการการศึกษาเด็กต่างด้าว (Migrant Educational Co-ordination Center หรือ MECC) เป็นหน่วยงานภายใต้สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษา (ส.พ.ป.) ตาก เขต 2 ซึ่งเป็นผู้นำการประสานงานระหว่าง ศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ องค์กรเอกชน องค์กรชุมชน และหน่วยงานรัฐศูนย์การเรียนฯทุกแห่งในจังหวัด ตากมีรายชื่ออยู่ภายใต้ศูนย์ประสานงานนี้
(https://www.facebook.com/Migrant Educationt-Corrdination Center-TAK-PESAO-2-217234099046282/)

The Burmese Migrant Workers' Education Committee หรือ BMWEC (คณะกรรมการการศึกษาเพื่อ แรงงานผู้ย้ายถิ่นจากพม่า) เป็นองค์กรชุมชนที่ทำงานเพื่อผู้ย้ายถิ่นจากประเทศเมียนมาในพื้นที่จังหวัดตาก BMWEC ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2543 ดำเนินงานในฐานะที่เป็นหน่วยบริหารจัดการศูนย์การเรียนฯ 23 แห่งในจังหวัด ตาก อำนวยการให้มีการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพแก่เด็กข้ามชาติ เพื่อคุณภาพชีวิต สุขภาพ และอนาคตที่ดีของ นักเรียนข้ามชาติ http://www.bmwec.org

มูลนิธิช่วยไร้พรมแดน (Help without Frontiers Thailand Foundation หรือ HwF) มุ่งแก้ปัญหาความยากไร้ การเลือกปฏิบัติ และความรุนแรงที่รากเหง้า ผ่านทางงานการศึกษา การสร้างความเข้มแข็งแก่เยาวชน งานด้านสุขภาพ การคุ้มครองเด็ก และการพัฒนาชุมชนเพื่อความยั่งยืน มูลนิธิฯทำงานตามแนวชายแดนไทยเมียนมาเพื่อสร้างโอกาสในอนาคตให้แก่เด็ก เยาวชน และชุมชน (https://helpwithoutfrontiers.org)

The Burmese Migrant Teachers' Association (BMTA) หรือสมาคมครูผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติจากเมียนมา มุ่งส่งเสริม สิทธิครูผ่านความร่วมมือกับหน่วยงานที่ทำงานส่งเสริมการศึกษาทั้งในระดับท้องถิ่นและนานาชาติ BMTA ส่งเสริมความเป็นเอกภาพและคุณค่าของครูผ่านการฝึกอบรมด้านการจัดการโรงเรียน และงานสร้างศักยภาพครู
(https://www.facebook.com/migrant.teachers)

TeacherFOCUS Myanmar มุ่งส่งเสริมเส้นทางที่ยืดหยุ่นสู่การยอมรับครูชายขอบจากประเทศเมียนมาซึ่ง ทำงานคู่ขนานกับระบบการศึกษาไทยตลอดมา และส่งเสริมการบูรณาการครูสู่เมียนมา ผ่านงานสร้างศักยภาพ สื่อ การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาและงานผลักดันเพื่อความเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานของข้อมูล
(www.teacherfocusmyanmar.org)

Youth Connect Foundation หรือมูลนิธิสายใยเยาวชน ซึ่งได้พัฒนารูปแบบการทำงานกับเยาวชนข้ามชาติ ในพื้นที่แม่สอดอันเป็นเอกลักษณ์และประสบความสำเร็จ โดยทำงานร่วมกับศูนย์การเรียนผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ ธุรกิจไทยท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐ เพื่อจัดบริการการฝึกอบรม การฝึกงาน และการสนับสนุนด้านอาชีพให้นักเรียนข้ามชาติได้ ก้าวเข้าสู่ชีวิตการทำงานที่มีคุณภาพ ปลอดภัย และพึ่งพาตนเองได้ http://youthconnectthailand.org

Miarist Asia Foundation (MAF) หรือมูลนิธิมาริสท์เอเชีย ให้การสนับสนุนช่วยเหลือครอบครัวผู้ย้ายถิ่น จากเมียนมาในจังหวัดระนองนับแต่ปี พ.ศ. 2549 ผ่านโครงการส่งเสริมสุขภาพและการศึกษา ซึ่งรวมถึงงาน ป้องกัน HIV งานส่งเสริมการศึกษาระดับปฐมวัยและประถมศึกษา และโครงการศึกษาทางไกลออนไลน์ระดับ มหาวิทยาลัย เพื่ออนาคตที่ดีของเด็กและครอบครัวผู้ย้ายถิ่นข้ามชาติ (https://www.maristasiafoundation.org)